

Instytut Wymiaru Sprawiedliwości

Wykonywanie władzy rodzicielskiej przez rozwiedzionych rodziców

dr Sławomira Kotas-Turoboyska

Prawo rodzinne
Warszawa 2022

Spis treści

1. Uwagi wprowadzające	5
1.1. Władza rodzicielska – uwagi ogólne	5
1.2. Wykonywanie władzy rodzicielskiej	6
1.3. Obligatoryjne rozstrzygnięcia wyroku rozwodowego dotyczące małoletnich	8
1.3.1. Uwagi ogólne	8
1.3.2. Rozstrzygnięcie o władzy rodzicielskiej	9
1.3.3. Rozstrzygnięcie o kontaktach	12
1.3.4. Rozstrzygnięcie o alimentach	13
1.4. Organizacja badania	14
2. Ogólna charakterystyka spraw objętych badaniem	16
2.1. Przedmiot postępowania – charakter żądań wniosku	16
2.2. Odpowiedź na wniosek	19
2.3. Wnioskodawca	21
2.4. Uczestnik	26
2.5. Osoby małoletnie	29
2.6. Podsumowanie	31
3. Sądowe postępowanie o zmianę wyroku rozwodowego	33
3.1. Uwagi ogólne	33
3.2. Postępowanie zabezpieczające	35
3.3. Postępowanie dowodowe	35
3.4. Podsumowanie	38
4. Orzekanie przez sąd w sprawie o zmianę wyroku rozwodowego	40
4.1. Uwagi ogólne	40
4.2. Czas trwania postępowania	41
4.3. Rozstrzygnięcia sądu pierwszej instancji	50
4.4. Postępowanie odwoławcze	53
4.5. Podsumowanie	54

5. Dziecko w sprawie o zmianę wyroku rozwodowego	56
5.1. Pozycja dziecka w postępowaniu o zmianę wyroku rozwodowego w zakresie władzy rodzicielskiej	56
5.1.1. Uwagi ogólne	56
5.1.2. Wnioski z badań	58
5.2. Rozstrzygnięcia sądu rozwodowego dotyczące małoletnich dzieci małżonków	59
5.3. Sytuacja faktyczna małoletniego	63
5.4. Wpływ orzeczenia o zmianie wyroku rozwodowego na sytuację dziecka	66
5.5. Podsumowanie	70
6. Relacje rozwiedzionych rodziców w kontekście wykonywania władzy rodzicielskiej	72
6.1. Przyczyny zainicjowania postępowania – źródło problemów	72
6.2. Główne źródła konfliktu między rodzicami ujawnione w toku sprawy	74
6.3. Podsumowanie	77
Wnioski	79
Aneks	83
Wykaz orzecznictwa	83
Bibliografia	84
Wykaz spraw o zmianę wyroku rozwodowego w przedmiocie władzy rodzicielskiej (symbol 206) objętych badaniem aktowym	85

1. Uwagi wprowadzające

1.1. Władza rodzicielska – uwagi ogólne

Kodeks rodzinny i opiekuńczy¹ nie zawiera definicji legalnej pojęcia władza rodzicielska. Ustawodawca nie zdecydował się także na zdefiniowanie pojęcia władzy rodzicielskiej w żadnym innym akcie prawnym. W związku z tym judykatura musiała dokonać wykładni tego pojęcia. Sąd Najwyższy wskazuje, że kierując się całokształtem przepisów kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, a zwłaszcza art. 95 § 1, art. 96 i art. 98 § 1 k.r.o., należy przyjąć, że władza rodzicielska to: „[...] ogół obowiązków i praw względem dziecka mających na celu zapewnienie mu należytej pieczy i strzeżenie jego interesów”². Jednocześnie jednak Sąd Najwyższy zaznacza, że władza rodzicielska nie wyczerpuje wszystkich uprawnień i obowiązków istniejących między dzieckiem i rodzicem. Oboje mają bowiem przykładowo prawo do osobistej styczności, które nie wchodzi w skład władzy rodzicielskiej³. Ponadto należy wskazać na niezależny od władzy rodzicielskiej obowiązek alimentacyjny.

Próbie wykładni tego pojęcia podjęli także przedstawiciele doktryny. T. Smoczyński podaje, że władza rodzicielska jest to: „całokształt obowiązków i uprawnień rodziców względem osoby i majątku dziecka dla ochrony jego dobra i przygotowania go do samodzielnego życia”⁴. Natomiast A. Zieliński wskazuje, że na treść władzy rodzicielskiej składają się: piecza nad osobą dziecka, zarząd jego majątkiem oraz reprezentacja dziecka⁵.

Władza rodzicielska jest niezbywalnym, niedziedzicznym, prawem podmiotowym, które – na co słusznie uwagę zwraca Sąd Najwyższy – wykazuje szczególne cechy. „Jej zasadniczą właściwość stanowi to, że jej atrybuty są zarazem obowiązkiem rodziców, podstawowym zaś celem jest funkcja ochronna względem dziecka”⁶. Zgodnie z art. 95 § 1 k.r.o. władza rodzi-

---

¹ Ustawa z 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jedn. Dz.U. z 2020 r. poz. 1359); dalej: k.r.o.

² Postanowienie SN z 5 maja 2000 r., II CKN 761/00, LEX nr 51982, zd. 1 tezy postanowienia.

³ Postanowienie SN z 5 maja 2000 r., II CKN 761/00, zd. 2 tezy postanowienia.

⁴ T. Smoczyński, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2009, s. 218.

⁵ A. Zieliński, *Prawo rodzinne i opiekuńcze w zarysie*, Warszawa 2011, s. 192 i n.

⁶ Uchwała SN (w składzie 7 sędziów) z 8 marca 2006 r., III CZP 98/05, OSNC 2006, nr 10, poz. 158.

cielska obejmuje w szczególności obowiązek i prawo rodziców do wykonywania pieczy nad osobą i majątkiem dziecka oraz do wychowania dziecka, z poszanowaniem jego godności i praw. Wskazany katalog elementów władzy rodzicielskiej nie ma charakteru zamkniętego, o czym świadczy zastosowany w nim zwrot „w szczególności”.

Zgodnie z przepisami ustawy z 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny⁷, władza rodzicielska nad dzieckiem sprawowana jest co do zasady od chwili jego urodzenia do momentu ukończenia 18 lat (art. 10 § 1 k.c.) lub uzyskania pełnoletności w drodze upełnoletnienia, tj. poprzez zawarcie małżeństwa (art. 10 § 2 k.c.), a w przypadku ustalenia pochodzenia dziecka – od chwili uprawomocnienia się orzeczenia w tym przedmiocie.

1.2. Wykonywanie władzy rodzicielskiej

Wykonywanie władzy rodzicielskiej to zarazem prawo i obowiązek obojga rodziców (art. 97 § 1 k.r.o.), którzy o istotnych sprawach dziecka rozstrzygają co do zasady wspólnie. W nauce zwraca się w związku z tym uwagę, że powołany art. 97 § 1 k.r.o. wprowadza zasadę samodzielności sprawowania władzy rodzicielskiej przez rodziców, którą ogranicza art. 97 § 2 k.r.o., zastrzegający konieczność osiągnięcia przez nich porozumienia lub uzyskania rozstrzygnięcia sądu opiekuńczego w istotnych sprawach dotyczących dziecka⁸. Można zatem przyjąć, że o kwestiach „nieistotnych”, związanych z bieżącym funkcjonowaniem dziecka, każdy z rodziców wykonujących władzę rodzicielską może decydować samodzielnie. Oczywiście pożądane jest, aby o swoich decyzjach informował drugiego rodzica, jednak uzyskanie jego zgody nie jest w tych kwestiach niezbędne. Ponadto przyjmuje się, że zgoda jednego z rodziców będzie także wystarczająca w sprawach nagłych, np. dotyczących zdrowia dziecka⁹.

W przypadku braku możliwości uzyskania przez rodziców porozumienia w istotnych kwestiach dotyczących dziecka, powstały pomiędzy nimi spór rozstrzyga sąd opiekuńczy. Orzeczenie sądu opiekuńczego wydawane na podstawie art. 97 § 2 k.r.o. w przypadku braku zgodnego stanowiska rodziców, należy odróżnić od zezwolenia sądu opiekuńczego na dokonanie czynności przekraczających zwykły zarząd majątkiem małoletniego, o którym mowa w art. 101 § 3 k.r.o. Sprawy istotne dziecka nie mogą być utożsamiane z czynnościami przekraczającymi zwykły zarząd majątkiem małoletniego. Przez sprawy istotne należy rozumieć zarówno czynności faktyczne jak i prawne. Do spraw istotnych, a zatem takich,

⁷ Tekst jedn. Dz.U. z 2022 r. poz. 1360 ze zm.; dalej: k.c.

⁸ K. Gromek, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2009, s. 1412.

⁹ Por. art. 17 ust. 2 ustawy z 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta (tekst jedn. Dz.U. z 2022 r. poz. 1876).

w których wymagana jest zgoda obojga rodziców lub w razie jej braku rozstrzygnięcie sądu opiekuńczego, w świetle poglądów judykatury zalicza się m.in.:

- 1) sprawę o zmianę nazwiska dziecka¹⁰;
- 2) sprawę o zmianę obywatelstwa małoletniego¹¹;
- 3) sprawy dotyczące miejsca pobytu dziecka¹²;
- 4) wyjazd małoletniego za granicę zarówno na pobyt stały, jaki czasowy¹³;
- 5) sprawy o wyrobienie paszportu dla małoletniego¹⁴;
- 6) decyzję o publikacji wizerunku dziecka w określonym miejscu i czasie i w zestawieniu z określonym materiałem prasowym¹⁵;
- 7) określenie sposobu realizowania wierzytelności alimentacyjnych należnych dziecku od jednego z rodziców i dysponowania nimi przez drugie z rodziców w ramach przyśługującej mu władzy rodzicielskiej¹⁶;
- 8) kwestię zabezpieczenia wykonania należnych dziecku alimentów¹⁷.

Wykonując władzę rodzicielską rodzice powinni kierować się przede wszystkim dobrem małoletniego i interesem społecznym, który należy rozumieć jako ogół powszechnie akceptowanych norm i zasad postępowania¹⁸. Przy podejmowaniu istotnych decyzji dotyczących osoby lub majątku dziecka, rodzice powinni wysłuchać jego opinii, jeśli jego stopień dojrzałości, stan zdrowia i rozwój umysłowy na to pozwalają oraz uwzględnić w miarę możliwości rozsądne życzenia dziecka. Dziecko winno jest natomiast rodzicom posłuszeństwo, a w sprawach, w których może samodzielnie podejmować decyzje i składać oświadczenia woli, powinno wysłuchać opinii i zaleceń rodziców formułowanych dla jego dobra (art. 95 § 2–4 k.r.o.). Nie zasięgnięcie opinii rodziców lub postąpienie wbrew ich radom nie wpływa jednak na skuteczność czynności prawnej.

Jeśli wymaga tego dobro dziecko, sąd może wykonywanie władzy rodzicielskiej ograniczyć (art. 58 § 1, art. 107 i 109 k.r.o.), zawiesić (art. 110 k.r.o.) lub pozbawić rodzica prawa jej wykonywania (art. 111 k.r.o.). W razie pozbawienia jednego z rodziców władzy rodzicielskiej albo jej zawieszenia, lub gdy jeden z rodziców nie żyje, albo nie ma pełnej zdolności do czynności prawnych, władza rodzicielska przysługuje drugiemu z rodziców, a jeśli żaden z rodziców nie sprawuje władzy rodzicielskiej lub gdy są oni nieznani, sąd ustanawia opiekę dla małoletniego.

¹⁰ Uchwała SN z 13 lipca 1987 r., III CZP 40/87, OSNC 1988, nr 11, poz. 154.

¹¹ Orzeczenie SN z 19 listopada 1956 r., 2 CR 898/56, OSNCK 1957, nr 3, poz. 90.

¹² Orzeczenie SN z 16 listopada 1951 r., C 260/51, OSNC 1951, nr 3, poz. 90; postanowienie SN z 14 października 1970 r., III CRN 181/70, OSNC 1971, nr 6, poz. 107.

¹³ Uchwała SN z 11 października 1963 r., III CO 23/63, OSNC 1964, nr 9, poz. 168.

¹⁴ Postanowienie SN z 3 lutego 2012 r., I CZ 153/11, LEX nr 1130293.

¹⁵ Wyrok SA w Warszawie z 4 lipca 2018 r., V ACa 484/17, LEX nr 2531598.

¹⁶ Uchwała SN z 30 maja 1985 r., III CZP 26/85, OSNC 1986, nr 4, poz. 45.

¹⁷ Uchwała SN z 26 lipca 1990 r., III CZP 36/90, OSNC 1991, nr 2–3, poz. 24.

¹⁸ Por. G. Jędrejek, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz aktualizowany*, LEX 2019, nt. 11.

1.3. Obligatoryjne rozstrzygnięcia wyroku rozwodowego dotyczące małoletnich

1.3.1. Uwagi ogólne

Wyrok rozwodu ma charakter konstytutywny, *ex nunc*. Konsekwencją jego uprawomocnienia jest ustanie wszelkich stosunków prawnych, jakie łączyły dotąd małżonków. Sąd orzekający rozwód rozstrzyga jednak nie tylko o ustaniu małżeństwa stron, ale jest także zobowiązany uregulować w nim w sposób kompleksowy kwestie dotyczące spraw małżeńskich, rodzicielskich, alimentacyjnych, mieszkaniowych i majątkowych stron, czyniąc tym samym zadość zasadzie integralności wyroku rozwodowego. Ustawodawca dąży bowiem do tego, aby w sytuacji, gdy ochrona trwałości rodziny nie jest już możliwa, w sposób kompleksowy, w ramach jednego postępowania, rozstrzygnąć o wszystkich kwestiach kluczowych dla prawidłowego funkcjonowania rodziny, która znalazła się w kryzysie, chroniąc przede wszystkim dobra małoletnich wspólnych dzieci małżonków¹⁹.

Katalog rozstrzygnięć odnoszących się do małoletnich wspólnych dzieci małżonków, które sąd co do zasady powinien obligatoryjnie zawrzeć w wyroku orzekającym rozwód między małżonkami, zawiera art. 58 § 1–2 k.r.o. Ustawodawca wskazuje tam, że orzekając rozwód sąd rozstrzyga także o:

- 1) władzy rodzicielskiej nad wspólnym małoletnim dzieckiem obojga małżonków;
- 2) kontaktach rodziców z dzieckiem;
- 3) zakresie partycypacji każdego z rodziców w kosztach utrzymania i wychowania dziecka.

Rozstrzygając o powyższych kwestiach sąd musi mieć na uwadze, że rodzeństwo powinno wychowywać się wspólnie, chyba że dobro dziecka wymaga innego rozstrzygnięcia. Ponadto, jeśli małżonkowie zawarli pisemne porozumienie o sposobie wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywaniu kontaktów z dzieckiem po rozwodzie²⁰, sąd uwzględnia je, jeżeli jest ono zgodne z dobrem dziecka.

Instytucja porozumienia rodzicielskiego została wprowadzona do Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego na mocy nowelizacji z 2008 r.²¹ i była wzorowana na instytucji znanej prawu amerykańskiemu²², choć polski ustawodawca zdecydował się na jej odformalizowanie, względem pierwowzoru, nie bacząc przy tym na słuszne głosy przedstawicieli

¹⁹ J. Sasiak, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. M. Frasz, M. Habdas, LEX 2021, art. 58, nt I. 1–2.

²⁰ Dalej: porozumienie rodzicielskie.

²¹ Ustawa z 6 listopada 2008 r. o zmianie ustawy Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 220, poz. 1431).

²² Sejm VI kadencji, druk nr 888, [https://orka.sejm.gov.pl/Druki6ka.nsf/0/68047150EDDA8EB1C12574B8004D-19C7/\\$file/888.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/Druki6ka.nsf/0/68047150EDDA8EB1C12574B8004D-19C7/$file/888.pdf) (dostęp: 18.07.2022 r.), s. 14.

doktryny, którzy wskazywali na potrzebę opracowania jednolitego wzorca porozumienia rodzicielskiego²³. W konsekwencji rozwodzący się małżonkowie, celem zapobieżenia eskalacji powstałego między nimi konfliktu lub jego powstaniu, zgodnie z wolą ustawodawcy, mogą samodzielnie, albo w ramach mediacji opracować porozumienie rodzicielskie, stanowiące swego rodzaju plan wychowawczy, w którym uregulują wszelkie najistotniejsze kwestie dotyczące wychowania i utrzymania dziecka, w tym sposób sprawowania władzy rodzicielskiej, wykonywania kontaktów, podejmowania decyzji w sprawach kluczowych dla małoletniego, czy sposobie partycypowania w kosztach jego utrzymania i wychowania.

Mimo niejednoznacznego brzmienia art. 58 § 1 k.r.o. w praktyce orzeczniczej przyjmuje się, że opracowanie pisemnego porozumienia rodzicielskiego jest fakultatywne. Jeśli zatem małżonkowie zdecydują się na jego opracowanie i przedłożenie sądowi, to ten powinien co do zasady uwzględnić jego treść, o ile dojdzie do przekonania, że porozumienie jest zgodne z dobrem małoletniego. W braku takiego pisemnego porozumienia nierzadko zdarza się, że sąd skutecznie nakłania rozwodzących się małżonków do wypracowania porozumienia w sprawach kluczowych dla ich wspólnego dziecka na rozprawie, po czym umieszcza je w protokole rozprawy, który strony podpisują²⁴. Tak opracowane porozumienia sąd następnie uznaje za podstawę swojego rozstrzygnięcia w kwestiach dotyczących władzy rodzicielskiej, kontaktów z dzieckiem i innych spraw dotyczących osoby małoletniej. W sytuacji, gdy osiągnięcie porozumienia między małżonkami okaże się niemożliwe, sąd rozstrzyga o kwestiach, o których mowa w art. 58 § 1–2 k.r.o., mając na uwadze całokształt okoliczności sprawy, a przede wszystkim konieczność ochrony dobra osoby małoletniej oraz jego prawo do wychowania przez oboje rodziców.

1.3.2. Rozstrzyganie o władzy rodzicielskiej

Jak wskazano powyżej sposób rozstrzygnięcia przez sąd o władzy rodzicielskiej zależny jest od dobra dziecka, stanowiska rodziców i stopnia ich skonfliktowania, a także od tego czy małżonkowie przedłożyli pisemne porozumienie rodzicielskie. Jeśli porozumienie takie zostało opracowane i taka jest wola małżonków, sąd może pozostawić władzę rodzicielską obojgu rodzicom, jeśli będzie to zgodne z dobrem dziecka. W braku porozumienia sąd kieruje się okolicznościami takimi jak: dobro dziecka, stanowisko rodziców, stopień ich skonfliktowania i rozstrzyga o sposobie wykonywania władzy rodzicielskiej. Mając na uwadze cel nowelizacji

²³ Zob. W. Stojanowska, [w:] W. Stojanowska, M. Kosek, *Nowelizacja prawa rodzinnego na podstawie ustawy z 6 listopada 2008 r. i 10 czerwca 2010 r. Analiza. Wykładania. Komentarz*, Warszawa 2011, s. 78; T. Sokołowski, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. H. Dolecki, T. Sokołowski, Warszawa 2010, s. 408–414.

²⁴ J. Sasiak, [w:] *Kodeks...*, red. M. Fras, M. Habdas, art. 58, nt I. 1–2.

prawa rodzinnego z 2015 r.²⁵, którym było podkreślenie prawa dziecka do wychowania przez oboje rodziców, należy zaznaczyć, że brak porozumienia rodzicielskiego nie może niejako automatycznie skutkować ograniczeniem władzy jednego z rodziców. Obecnie bowiem zasadą jest pozostawianie władzy rodzicielskiej obojgu rodzicom, nawet jeśli dziecko zamieszkuje stale z jednym z nich, a z drugim ma ustalone kontakty. Ograniczenie władzy rodzicielskiej na podstawie art. 58 § 1 k.r.o. powinno następować jedynie w wyjątkowych sytuacjach, gdy przemawia za tym dobro małoletniego.

W związku z tym orzekając o władzy rodzicielskiej sąd, zgodnie z art. 58 § 1-1a k.r.o., może:

- 1) pozostawić ją obojgu rodzicom, szczególnie jeśli przedstawili oni pisemne porozumienie rodzicielskie;
- 2) powierzyć wykonywanie władzy rodzicielskiej jednemu z rodziców, ograniczając władzę rodzicielską drugiego do określonych obowiązków i uprawnień w stosunku do osoby dziecka, jeżeli dobro dziecka za tym przemawia.

Przy czym zaznaczyć należy, że ograniczenie władzy rodzicielskiej, o którym mowa w art. 58 § 1a k.r.o., nie może być uznawane za tożsame z rozstrzygnięciem o ograniczeniu władzy rodzicielskiej, o którym mowa w art. 109 § 1 k.r.o. Istotą orzeczenia opartego na art. 58 § 1a k.r.o. jest określenie zakresu uprawnień i obowiązków rodzica, któremu nie powierzono wykonywania władzy rodzicielskiej, tak aby jasnym było w jakich kwestiach dotyczących osoby dziecka rodzice muszą podejmować decyzje wspólnie. Kierując się orzecznictwem Sądu Najwyższego²⁶, można skonstruować swego rodzaju katalog ograniczeń władzy rodzicielskiej. Orzekając na podstawie art. 58 § 1a k.r.o. sąd rozwodowy może:

- 1) ograniczyć obowiązki i prawa rodzica, któremu wykonywanie władzy rodzicielskiej nie zostało powierzone, do decyzji związanych ze: zmianą miejsca pobytu małoletniego, organizacją jego czasu wolnego, nauką i zajęciami pozaszkolnymi, leczeniem, wyborem zawodu itp.;
- 2) określić kontakty rodzica z dzieckiem;
- 3) zastrzec konieczności uzyskania zgody rodzica niesprawującego władzy rodzicielskiej we wszystkich ważniejszych sprawach dotyczących osoby dziecka;
- 4) zastosować ograniczenia władzy rodzicielskiej, o których mowa w art. 109 k.r.o.

Treść art. 58 § 1a k.r.o. nie pozostawia ponadto wątpliwości, że zarząd majątkiem dziecka sprawuje zawsze rodzic wykonujący władzę rodzicielską.

Problemem, na który stosunkowo często zwraca się uwagę w judykaturze, jest kwestia zawierania w treści wyroku rozwodowego odesłania do porozumienia o sposobie wykonywania władzy rodzicielskiej. Zgodnie z dominującym poglądem: „W treści wyroku

²⁵ Ustawa z 25 czerwca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz ustawy – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. poz. 1062).

²⁶ Uchwała SN (cała Izba SN – Izba Cywilna) z 18 marca 1968 r., III CZP 70/66, OSNC 1968, nr 5, poz. 77.

musi być zamieszczone określenie powierzenia władzy rodzicielskiej, sposobu jej wykonywania oraz kontaktów z dzieckiem, niedopuszczalne jest natomiast odwołanie się do treści porozumienia jako swoistego załącznika. Nawet w razie uznania porozumienia za miarodajnie określające sposób wykonywania władzy rodzicielskiej i kontakty z dzieckiem, sąd powinien przenieść jego treść do sentencji wyroku. Porozumienie nie może być traktowane jak ugoda, a zatem nie może doprowadzić do umorzenia postępowania w tym zakresie i nie stanowi tytułu egzekucyjnego. **Tytułem takim jest orzeczenie sądu podlegające przymusowemu wykonaniu, a zatem konieczne jest dokładne sprecyzowanie uprawnień i obowiązków każdego z rodziców.** (pogrubienie S. Kotas-Turoboyska)²⁷. Precyzyjne określenie w wyroku rozwodowym zakresu praw i obowiązków rodzica jest tym bardziej istotne w przypadku ograniczenia jego władzy rodzicielskiej na podstawie art. 58 § 1a k.r.o. Na problem ten słusznie zwraca uwagę Sąd Najwyższy, podnosząc, że sądy nierzadko orzekają o zakresie uprawnień i obowiązków rodzica, którego władza rodzicielska jest ograniczona, w sposób fragmentaryczny i stereotypowy, przyznając temu rodzicowi takie uprawnienia i obowiązki, które i tak są mu należne, nawet jeśli nie wykonuje on władzy rodzicielskiej²⁸. Problem taki ujawnił się także na gruncie niniejszej analizy, wśród badanych spraw obecne były bowiem takie, o czym mowa będzie poniżej, w których sąd uprawniał rodzica, którego władza została ograniczona, do „zasięgania informacji o dziecku”, tymczasem czynność taka jest obowiązkiem każdego rodzica, niezależnie od tego czy wykonuje on władzę rodzicielską. Innym przykładem decyzji dotyczących dziecka, które wymagają zgody obojga rodziców, nawet jeśli władza rodzicielska jednego z nich jest ograniczona, jest wyrobienie dziecku paszportu czy zmiana jego nazwiska²⁹. Wskazywanie zatem w orzeczeniu, że kwestie te wchodzą w zakres kompetencji rodzica ograniczonego w wykonywaniu władzy rodzicielskiej, wydaje się bezcelowe. Dlatego też należy postulować nie tylko precyzyjne i jasne wskazywanie zakresu praw i obowiązków rodzica, który nie wykonuje władzy rodzicielskiej, ale również adekwatne do obowiązującego ustawodawstwa, tak aby jasnym było, które kwestie dotyczące dziecka wymagają zgody obojga rodziców, a do podejmowania których uprawniony jest samodzielnie rodzic wykonujący władzę rodzicielską. Precyzja w orzeczeniu sądu jest niezwykle istotna dla możliwości późniejszego wykonywania wyroku sądu.

Dokonując wyboru rodzica, który będzie sprawował władzę rodzicielską, jeśli nie jest możliwe powierzenie jej wykonywania obojgu, sąd powinien poza dobrem dziecka, wziąć pod uwagę okoliczności takie jak jego wiek, kompetencje wychowawcze każdego z rodziców, rodzaj relacji rodzica z dzieckiem, ale też istniejący w tym zakresie stan rzeczy i stanowisko

²⁷ Wyrok SA w Warszawie z 15 września 2020 r., V ACa 776/18, LEX nr 3102213.

²⁸ Uchwała SN z 13 lipca 1987 r., III CZP 40/87.

²⁹ Uchwała SN z 13 lipca 1987 r., III CZP 40/87.

dziecka wobec niego (jeśli małoletni stanowisko takie może zająć)³⁰. Ustalając powyższe okoliczności sądy najczęściej decydują się na przeprowadzenie dowodu z opinii biegłych specjalistów – psychologów i pedagogów, zlecając sporządzenie opinii na podstawie art. 290¹ ustawy – Kodeks postępowania cywilnego³¹ opiniodawczemu zespołowi sądowych specjalistów (dalej: OZSS). W ramach opinii biegli najczęściej omawiają kwestie związane ze: stanem emocjonalnym dziecka, stopniem jego dojrzałości, stosunkiem do zaistniałej sytuacji rodzinnej, rodzajem więzi łączących go z rodzicami, kompetencjami wychowawczymi każdego z rodziców, najbardziej właściwą formą kontaktów dziecka z rodzicami lub możliwością sprawowania pieczy naprzemiennnej oraz innymi istotnymi kwestiami dotyczącymi dziecka.

1.3.3. Rozstrzyganie o kontaktach

Prawo do kontaktów dziecka z rodzicem jest niezależne od władzy rodzicielskiej i nie wchodzi w jej zakres. W orzecznictwie wskazuje się, że jest to uprawnienie wynikające z najbliższego pokrewieństwa, służące dobru dziecka i powiązane z władzą rodzicielską. Opinia sporządzana na podstawie art. 290¹ k.p.c., o której mowa w powyższym podpunkcie, pozostaje dla sądu przydatna również w odniesieniu do rozstrzygnięcia o kontaktach dziecka z rodzicami. Zgodnie bowiem z dyspozycją art. 58 § 1 k.r.o. sąd w wyroku rozwodowym rozstrzyga także kwestię kontaktów rodziców z dzieckiem, jeśli małżonkowie nie złożą zgodnego wniosku o niewydawanie orzeczenia w tym przedmiocie (art. 58 § 1b k.r.o.).

Mając powyższe na uwadze, a także ze względu na fakt, że orzeczenie w przedmiocie kontaktów z dziećmi stanowiło przedmiot rozstrzygania znacznej części analizowanych na potrzeby niniejszego opracowania spraw, zasadne jest odniesienie się do tego elementu wyroku rozwodowego.

Jak zaznaczono powyżej, prawo do kontaktów z dzieckiem jest niezależne od wykonywania władzy rodzicielskiej przez rodzica. W związku z tym mogą z niego korzystać tak rodzice wykonujący władzę rodzicielską, jak i ci, którym władza została ograniczona, zawieszona, czy zostali jej pozbawieni, chyba że sąd ograniczy rodzicom utrzymywanie kontaktów z dzieckiem lub zupełnie ich zakaze w celu ochrony dobra dziecka (art. 113²–113³ k.r.o.).

Sytuacją najbardziej pożądaną jest ta, gdy małżonkowie w pisemnym porozumieniu rodzicielskim określą sposób kontaktów dziecka z rodzicem, z którym małoletni nie zamieszkuje. Przy czym w praktyce najbardziej zasadne wydaje się maksymalnie precyzyjnie uregulowanie tej kwestii, tj. określenie zasad wykonywania kontaktów nie tylko w dni powszednie

³⁰ Por. m.in. orzeczenia SN: z 7 czerwca 1950 r., Ł.C. 522/50, LEX nr 3247303; z 21 listopada 1952 r., C 1814/52, OSNCK 1953, nr 3, poz. 92.

³¹ Ustawa z 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn. Dz.U. z 2021 r. poz. 1805); dalej: k.p.c.

i weekendy, ale również we wszelkiego rodzaju dni wolne od pracy i nauki, święta, wakacje czy okazje *stricte* rodzinne, jak urodziny, imieniny, Dzień Dziecka, Ojca, Matki, itd. Jeśli bowiem porozumienie jest zbyt mało konkretne, to nierzadko kwestia odbywania kontaktów staje się zarzewiem konfliktu pomiędzy rodzicami małoletniego.

Jeśli małżonkowie nie wypracują porozumienia co do kontaktów ani samodzielnie, ani z pomocą mediatora czy sądu, to kwestia ta rozstrzygana jest przez sąd rozwodowy, który, orzekając o kontaktach, kieruje się dobrem małoletniego, jego prawem do kontaktów i styczności z obojgiem rodziców oraz całokształtem okoliczności sprawy, w tym wnioskami z opinii biegłych specjalistów, jeśli taka została sporządzona.

Prawomocne orzeczenie sądu określające zakres uprawnień rodzica do kontaktów z dzieckiem stanowi tytuł egzekucyjny, ponieważ z uwagi na swoją treść nadaje się do wykonania w drodze egzekucji, jasno określając osobę wierzyciela i dłużnika. W przypadku rozstrzygnięcia o kontaktach przyjmuje się, że rodzic uprawniony do kontaktów może je wykonywać zgodnie z orzeczeniem sądu, a rodzic, z którym dziecko zamieszkuje, jest zobowiązany wydać dziecko do wykonania kontaktów i nie przeszkadzać w ich wykonywaniu (art. 777 pkt 1 w zw. z art. 1051 k.p.c.). Obowiązek taki spoczywa na rodzicu, który zamieszkuje z dzieckiem, nawet wówczas, gdy sąd nie wyartykułował tego wprost w orzeczeniu. Zgodnie bowiem ze stanowiskiem Sądu Najwyższego, które niewątpliwie wciąż pozostaje aktualne i zasługuje na aprobatę: „Wykonanie przyznanego w wyroku orzekającym rozwód uprawnienia jednego z rozwiedzionych małżonków do określonych kontaktów z dzieckiem, może być w razie przeszkadzania tym kontaktom przez drugiego z małżonków wymuszone na nim na podstawie art. 1051 k.p.c. także wówczas, gdy w wyroku wprost nie zakazano mu przeszkadzania tym kontaktom”³².

1.3.4. Rozstrzyganie o alimentach

Obowiązek alimentacyjny rodziców wobec dzieci wynika wprost z art. 133 § 1 k.r.o., który stanowi, że rodzice są obowiązani do świadczeń alimentacyjnych względem dziecka, które nie jest jeszcze w stanie utrzymać się samodzielnie, chyba że dochody z majątku dziecka wystarczają na pokrycie kosztów jego utrzymania i wychowania. Samo rozstrzygnięcie o partycypacji każdego z małżonków w kosztach utrzymania i wychowania dziecka, tj. o wysokości alimentów, stanowi natomiast element obligatoryjny wyroku rozwodowego³³. Sąd rozwodowy, niezależnie od zgłoszonych w tym przedmiocie żądań lub ich braku, jest zobowiązany z urzędu rozstrzygnąć o należnym każdemu małoletniemu, wspólnemu dziecku rozwodzących się

³² Uchwała SN z 20 marca 1992 r., III CZP 16/92, OSNC 1992, nr 9, poz. 162.

³³ W. Stojanowska, [w:] *System Prawa Prywatnego, t. II, Prawo rodzinne i opiekuńcze*, red. T. Smoczyński, Warszawa 2009, s. 762 i n.

małżonków świadczeniu alimentacyjnym³⁴. Na okoliczność tę nie wpływa ani fakt, że rodzic dobrowolnie uiszcza świadczenie na rzecz dziecka, ani treść łączącej strony w tym zakresie umowy czy ugody, ani też treść wcześniejszego orzeczenia zapadłego w tym przedmiocie. Jeśli jednak w obrocie istnieje już orzeczenie w tym przedmiocie, sąd może w razie zmiany okoliczności zasądzić alimenty w nowej wysokości albo przywołać w sentencji orzeczenia wcześniejszy wyrok rozstrzygający o obowiązku alimentacyjnym rodzica względem dziecka³⁵. Ponadto sąd może, mimo braku ku temu jednoznacznych podstaw w art. 58 § 1 k.r.o., uwzględnić porozumienie co do wysokości świadczenia alimentacyjnego.

Ustalając wysokość świadczenia alimentacyjnego sąd w pierwszej kolejności musi mieć na uwadze, że obowiązek partycypacji w kosztach utrzymania i wychowania dziecka spoczywa na obojgu rodzicach, a jedynie wyjątkowo dopuszcza się możliwość przejęcia w całości kosztów utrzymania dziecka przez jednego z rodziców, dopóki rodzic ten jest w stanie w całości zaspokoić potrzeby małoletniego³⁶.

Ustalając wysokość świadczenia alimentacyjnego sąd ma także na względzie aktualne potrzeby dziecka oraz potencjalne zdolności zarobkowania rodzica, a nie tylko rzeczywiście uzyskiwane przez niego dochody³⁷. Ponadto rodzic, któremu powierzono wykonywanie władzy rodzicielskiej i z którym dziecko stale zamieszkuje, ponosi koszty utrzymania dziecka (a zatem wykonuje obowiązek alimentacyjny) w naturze poprzez osobiste starania o wychowanie dziecka, dlatego też zazwyczaj określona suma pieniężna alimentów zasądzana jest na rzecz dziecka od rodzica, z którym małoletni nie zamieszkuje, a w odniesieniu do drugiego z rodziców sąd wskazuje, że będzie on ponosił pozostałe koszty utrzymania dziecka w naturze i czynił osobiste starania o jego wychowanie³⁸.

Zasądzone alimenty należne są dziecku od chwili uprawomocnienia się wyroku rozwodowego³⁹. W przypadku zmiany stosunków uprawniony i zobowiązany mogą żądać zmiany orzeczenia lub umowy dotyczącej obowiązku alimentacyjnego (art. 138 k.p.c.).

1.4. Organizacja badania

Na potrzeby przygotowanego opracowania analizie poddano 180 spraw o zmianę wyroku rozwodowego w przedmiocie władzy rodzicielskiej (symbol 206). O przesłanie akt zwrócono się do losowo wybranych sądów rejonowych z terenu kraju, prosząc o nadesłanie 10 losowo

³⁴ Orzeczenie SN z 30 stycznia 1957 r., 4 CR 924/55, OSNCK 1958, nr 1, poz. 22.

³⁵ Wyrok SN z 9 czerwca 1975 r., III CRN 155/75, LEX nr 4977.

³⁶ Orzeczenie SN z 10 października 1950 r., C 300/50, LEX nr 3247297.

³⁷ Orzeczenie SN z 10 października 1950 r., C 300/50.

³⁸ Orzeczenie SN z 28 sierpnia 1951 r., C 154/51, OSNC 1952, nr 3, poz. 69.

³⁹ Por. wyrok SA w Poznaniu z 17 grudnia 2009 r., I ACa 906/09, LEX nr 628230.

wybranych spraw o zmianę wyroku rozwodowego – symbol 206, ostatnio zakończonych prawomocnie w 2021 r., zakładając przy tym, że badaniu zostanie poddanych nie mniej niż 200 spraw. Mając jednak na uwadze, że uzyskanie akt wskazanych spraw było procesem niezwykle długotrwałym i czasochłonnym – sądy nadsyłały bowiem sprawy oznaczone innymi symbolami, w mniejszej liczbie niż wnioskowana lub w ogóle pozostawiały wniosek o przesłanie akt bez odpowiedzi, ostatecznie zdecydowano o ograniczeniu badania do wskazanych na wstępie 180 spraw pochodzących od 29 sądów.

Prezentowane w pracy wyniki opierają się na danych zebranych metodą ilościową (badanie ankietowe, opracowanie statystyczne) oraz w formie studium przypadku. Wszystkie przeanalizowane sprawy zostały skatalogowane i oznaczone odpowiednim numerem dla ułatwienia omówienia wyników badań jakościowych, tj. studium przypadku.

2. Ogólna charakterystyka spraw objętych badaniem

2.1. Przedmiot postępowania – charakter żądań wniosku

Na potrzeby przygotowanego opracowania badaniu poddane zostały sprawy o zmianę wyroku rozwodowego prowadzone przez sąd opiekuńczy na podstawie art. 106 k.r.o. w trybie postępowania nieprocesowego (art. 568 i n. k.p.c.). Celem badanych spraw było rozważenie możliwości i potrzeby zmiany orzeczenia o władzy rodzicielskiej i kontaktach z dzieckiem zwanego w wyroku rozwodowym. Sąd opiekuńczy, zgodnie z dyspozycją art. 106 k.r.o. w zw. z art. 577 k.p.c., jest bowiem władny zmienić orzeczenie o władzy rodzicielskiej, jeśli przemawia za tym dobro dziecka.

Pojęcie dobro dziecka nie ma definicji legalnej. Przedstawiciele nauki i judykatury wielokrotnie odnosili się do tego problemu, wskazując możliwe sposoby wykładni pojęcia dobro dziecka. Najbardziej adekwatne wydaje się stwierdzenie, że: „Wypełnienie jego znaczenia powinno być dokonywane w konkretnych okolicznościach faktycznych zwłaszcza, jeżeli wskazują na zaistnienie sytuacji, w jakiej znalazło się dziecko, wymagającej ingerencji ze strony innych podmiotów, w tym także sądu. Wyszczególnić należy uprawnienie do ochrony życia i zdrowia oraz wszelkich działań ze strony innych, które powinny zapewnić warunki do spokoju, prawidłowego, niezakłóconego rozwoju, poszanowania godności i udziału w procesie decydowania o jego sytuacji oraz zaznaczyć, że jest to zbiór niewyczerpany”⁴⁰.

Decydując się na zainicjowanie postępowania o zmianę wyroku rozwodowego wnioskodawca powinien mieć zatem przede wszystkim na uwadze potrzebę ochrony dobra dziecka i tą przesłanką argumentować konieczność zmiany orzeczenia sądu rozwodowego. W analizowanych sprawach postępowanie zostało zainicjowane na wniosek jednego z rodziców w 173 sprawach – w 106 wnioskodawczynią była matka, w 67 wnioskodawcą był ojciec, 6 spraw zostało przez sąd wszczęte z urzędu (sprawy nr 1, 23, 43, 98, 145, 146), w jednej wnioskodawczynią była babka ojczysta (sprawa nr 13).

---

⁴⁰ Postanowienie SN z 24 listopada 2016 r., II CA 1/16, OSNC 2017, nr 7–8, poz. 90.

Jak wynika z tabeli 1, najczęstszym roszczeniem dochodzonym w analizowanych sprawach było żądanie pozbawienia drugiego rodzica władzy rodzicielskiej. Wniosek taki zgłoszono łącznie w 62 sprawach, z czego w 53 występował samodzielnie, a w 9 wraz z innymi roszczeniami. Drugim najczęstszym żądaniem zgłaszanym przez wnioskodawców było oznaczenie miejsca zamieszkania dziecka w każdorazowym miejscu zamieszkania wnioskodawcy występujące samodzielnie (30 spraw) lub z innymi roszczeniami (38 spraw), przy czym najczęściej żądanie to było zgłaszane wraz z wnioskiem o przywrócenie pełni władzy rodzicielskiej (18 spraw). Również często, bo w aż 42 sprawach, wnioskodawca domagał się ograniczenia władzy rodzicielskiej drugiego rodzica, jednak w tym przypadku samodzielne żądanie tego rodzaju zgłoszono tylko w 14 sprawach – w pozostałych 28 wnioskodawca zgłaszał także inne roszczenia. W 13 sprawach domagano się wyłącznie uregulowania kwestii kontaktów, a w 3 zmiany sposobu sprawowania opieki poprzez ustanowienie opieki naprzemiennej.

Tabela 1. Charakter roszczeń dochodzonych w postępowaniu.

	Żądania zgłoszone we wniosku	L. bezwzględne	Procenty
1.	Ograniczenie władzy rodzicielskiej drugiego rodzica	14	7,7
2.	Ograniczenie władzy rodzicielskiej drugiego rodzica lub jej zawieszenie	2	1,1
3.	Ograniczenie władzy rodzicielskiej drugiego rodzica; przywrócenie pełni władzy rodzicielskiej wnioskodawcy i oznaczenie miejsca zamieszkania dziecka w każdorazowym miejscu zamieszkania wnioskodawcy	2	1,1
4.	Ograniczenie władzy rodzicielskiej drugiego rodzica i oznaczenie miejsca zamieszkania dziecka w każdorazowym miejscu zamieszkania wnioskodawcy	11	6,1
5.	Ograniczenie władzy rodzicielskiej drugiego rodzica i orzeczenie o kontaktach	11	6,1
6.	Ograniczenie władzy rodzicielskiej drugiego rodzica i zobowiązanie go do przekazywania informacji o dziecku	1	0,6
7.	Ograniczenie władzy rodzicielskiej drugiego rodzica; oznaczenie miejsca zamieszkania dziecka w każdorazowym miejscu zamieszkania wnioskodawcy i orzeczenie o kontaktach	1	0,6
8.	Pozbawienie władzy rodzicielskiej drugiego rodzica	53	29,4
9.	Pozbawienie władzy rodzicielskiej drugiego rodzica i orzeczenie o kontaktach z nim	5	2,8
10.	Pozbawienie władzy rodzicielskiej drugiego rodzica lub jej zawieszenie	1	0,6
11.	Pozbawienie władzy rodzicielskiej drugiego rodzica i oznaczenie miejsca zamieszkania dziecka w każdorazowym miejscu zamieszkania wnioskodawcy	2	1,1
12.	Pozbawienie władzy rodzicielskiej i wydanie innych rozstrzygnięć	1	0,6
13.	Przywrócenie pełni władzy rodzicielskiej wnioskodawcy	4	2,2
14.	Przywrócenie pełni władzy rodzicielskiej wnioskodawcy i oznaczenie miejsca zamieszkania dziecka w każdorazowym miejscu zamieszkania wnioskodawcy	18	10,0
15.	Przywrócenie pełni władzy rodzicielskiej wnioskodawcy; oznaczenie miejsca zamieszkania dziecka w każdorazowym miejscu zamieszkania wnioskodawcy i orzeczenie o alimentach	1	0,6
16.	Przywrócenie pełni władzy rodzicielskiej wnioskodawcy i orzeczenie o kontaktach	2	1,1
17.	Przywrócenie pełni władzy rodzicielskiej wnioskodawcy i wydanie innych rozstrzygnięć	1	0,6
18.	Oznaczenie miejsca zamieszkania dziecka w każdorazowym miejscu zamieszkania wnioskodawcy	30	16,6

	Żądania zgłoszone we wniosku	L. bezwzględne	Procenty
19.	Oznaczenie miejsca zamieszkania dziecka w każdorazowym miejscu zamieszkania wnioskodawcy oraz podwyższenie alimentów na rzecz dziecka	1	0,6
20.	Oznaczenie miejsca zamieszkania dziecka w każdorazowym miejscu zamieszkania wnioskodawcy oraz orzeczenie o kontaktach	2	1,1
21.	Orzeczenie o kontaktach	13	7,2
22.	Inne	1	0,6
23.	Zmiana sposobu sprawowania opieki poprzez ustanowienie opieki naprzemiennej	3	1,6
	Ogółem	180	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Motywuując zgłaszane żądania w sprawie wnioskodawcy powoływali się na okoliczności wskazane w tabeli 2, zazwyczaj wskazując więcej niż jedną z niżej wymienionych okoliczności dla uzasadnienia zgłaszanego żądania. Najczęściej wskazywano jednak na trudności w nawiązaniu kontaktu z drugim rodzicem, nierealizowanie kontaktów, niewywiązywanie się z obowiązków rodzicielskich, w tym z obowiązku alimentacji. Nierzadko także w sprawie doszło już do faktycznej zmiany sposobu sprawowania opieki, tj. małoletni na własną prośbę wyprowadził się od rodzica, z którym zgodnie z wyrokiem rozwodowym miał zamieszkiwać i wprowadził się do drugiego rodzica, artykułując przy tym chęć zmiany formy opieki.

Tabela 2. Motywy wniosku.

L. p.	Argumenty zgłaszane dla uzasadnienia wniosku	L. bezwzględna	Procent
1.	Trudność w nawiązywaniu kontaktu z uczestnikiem	60	33,3
2.	Nierealizowanie kontaktów	69	38,3
3.	Niewywiązywanie się z obowiązku alimentacyjnego	53	29,4
4.	Niewywiązywanie się z innych obowiązków rodzicielskich przez uczestnika	65	36,1
5.	Nierealizowanie planu wychowawczego	1	0,6
6.	Planowana zmiana miejsca zamieszkania dziecka	6	3,3
7.	Niesprawowanie faktycznej opieki nad dzieckiem	9	5,0
8.	Inne informacje uzyskane przez sąd z urzędu świadczące o nieprawidłowościach w sprawowaniu władzy rodzicielskiej	1	0,6
9.	Nastąpiła faktyczna zmiana sposobu sprawowania opieki	48	26,7
10.	Dziecko artykułuje chęć zmiany formy opieki	49	27,2
11.	Uzależnienie	14	7,8
12.	Problemy zdrowotne rzutujące na jakość opieki	5	2,8
13.	Trudności z uzyskaniem informacji o st. Zdrowia dziecka	3	1,7
14.	Trudności z uzyskaniem informacji o edukacji dziecka	1	0,6

L. p.	Argumenty zgłaszane dla uzasadnienia wniosku	L. bezwzględna	Procent
15.	Trudności z uzyskaniem informacji o czasie wolnym dziecka ¹	2	1,1
16.	Dążenie do rozszerzenia kontaktów	9	5,0
17.	Problemy z prawem	6	3,3
18.	Zgodny wniosek	4	2,2
19.	Problemy zdrowotne	2	1,1
20.	Trudności w dojściu do porozumienia nt. kwestii zdrowia, edukacji, czasu wolnego	3	1,7
21.	Przemoc wobec dziecka i otoczenia	8	4,4
22.	Niewłaściwe sprawowanie opieki	8	4,4
23.	Utrudnianie kontaktów	4	2,2
24.	Nadużycia seksualne	1	0,6
25.	Niestosowanie się do godzin kontaktów	2	1,1
26.	Inne	8	4,4

Źródło: Opracowanie własne.

*Odsetki nie sumują się do 100, ponieważ w jednej sprawie mógł wystąpić więcej niż jeden motyw wniosku.

Analizowane sprawy były przeważnie, bo w aż 88,3%, pierwszym tego rodzaju postępowaniem inicjowanym między byłymi małżonkami. Tylko w 19 postępowaniach z akt sprawy wynikało, że toczyły się już wcześniejsze postępowania o zmianę wyroku rozwodowego. W dwóch sprawach na podstawie zgromadzonych danych kwestii tej nie można było jednoznacznie rozstrzygnąć (zob. tabela 3).

Tabela 3. Czy jest to pierwsza sprawa o zmianę wyroku rozwodowego?

	L. bezwzględna	Procent
Tak	159	88,3
Nie	19	10,6
Brak danych	2	1,1
Ogółem	180	100

Źródło: opracowanie własne.

2.2. Odpowiedź na wniosek

W blisko połowie analizowanych spraw uczestnicy postępowania nie złożyli odpowiedzi na pozew (46,7%). Część z nich w ogóle nie wzięła udziału w postępowaniu, o czym będzie mowa dalej, inni zajęli stanowisko na rozprawie. Niemal 40% uczestników domagało się natomiast oddalenia wniosku (zob. tabela 4). Najczęściej, uzasadniając swoje stanowisko, zaprzeczali oni twierdzeniom wniosku (zob. tabela 5) lub wskazywali, że nie dostrzegają opisywanych

w nim problemów. Niekiedy – w 10 sprawach – zarzucano wnioskodawcy utrudnianie kontaktów z dzieckiem.

Popierając wniosek, sytuacja taka miała miejsce w 17 postępowaniach, rodzice przyznawali, że chcieli uszanować wolę małoletniego, albo że istotnie ich relacje z dzieckiem są trudne.

Sytuacjami marginalnymi, ale wartymi odnotowania, są dwie sprawy, w których uczestnicy domagali się pozbawienia ich władzy rodzicielskiej, w miejsce żądania ograniczenia im tej władzy. Przy czym, co zaskakujące, w sprawie nr 121 ojciec, który w odpowiedzi na wniosek sformułował żądanie pozbawienia go władzy rodzicielskiej, na rozprawie wyjaśnił, że jego stanowisko zawarte w odpowiedzi miało charakter humorystyczny i stanowiło formę sarkastycznej odpowiedzi na twierdzenia wniosku.

Tabela 4. Stanowisko zawarte w odpowiedzi na wniosek.

	Częstość	Procent
Brak odpowiedzi	84	46,7
Oddalenie wniosku	71	39,5
Inne	6	3,3
Popiera wniosek	17	9,4
Nie doręczono wniosku	2	1,1
Ogółem	180	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 5. Motywy odpowiedzi na wniosek.

L. p.	Argumenty zgłaszane dla uzasadnienia stanowiska zawartego w odpowiedzi	L. bezwzględna	Procent
1.	Utrudnianie kontaktów przez drugiego rodzica/opiekuna	10	5,6
2.	Trudności z zatrudnieniem	5	2,8
3.	Problemy zdrowotne	3	1,7
4.	Problemy finansowe	2	1,1
5.	Nieprawidłowe wywiązywanie się przez drugiego rodzica z obowiązków rodzicielskich	11	6,1
6.	Niedojrzałość rodzica-wnioskodawcy	2	1,1
7.	Inne – ojciec domagał się pozbawienia go władzy, po czym wyjaśnił, że jego pismo miało charakter sarkastyczny	1	0,6
8.	Żądanie ograniczenia/zwieszenia władzy drugiemu rodzicowi	2	1,1
9.	Zaprzeczanie twierdzeniom wniosku i sprzeciwia się mu	34	18,9
10.	Nie dostrzega problemów opisanych we wniosku	11	6,1
11.	Odwołuje się do dobra dziecka	8	4,4
12.	Konieczność podjęcia określonych kroków z uwagi na nową sytuację rodzinną	2	1,1
13.	Trudności w komunikacji z drugim rodzicem	7	3,9
14.	Odmienne wizja sprawowania opieki	2	1,1

L. p.	Argumenty zgłaszane dla uzasadnienia stanowiska zawartego w odpowiedzi	L. bezwzględna	Procent
15.	Trudne relacje z dzieckiem	12	6,7
16.	Szanuje stanowiska dziecka	4	2,2
17.	Chęć uregulowania kontaktów	1	0,6
18.	Rozszerzenie kontaktów	1	0,6
19.	Brak zgody na zmianę miejsca zamieszkania dziecka	6	3,3
20.	Zgodny wniosek	7	3,9
21.	Nieprzekazywanie informacji o dziecku przez wnioskodawcę	3	1,7
22.	Domaga się pozbawienia siebie władzy rodzicielskiej	2	1,1

Źródło: Opracowanie własne.

*Odsetki nie sumują się do 100, ponieważ w jednej sprawie mógł wystąpić więcej niż jeden motyw odpowiedzi na wniosek.

2.3. Wnioskodawca

Jak wskazano powyżej, analizowane postępowania były inicjowane przede wszystkim na wniosek jednego z rodziców (173 sprawy), w tym w 106 sprawach wnioskodawczynią była matka dziecka/dzieci, a w 67 wnioskodawcą był ojciec. Sześć spraw zostało przez sąd wszczętych z urzędu (sprawy nr 1, 23, 43, 98, 145, 146), w jednej wnioskodawczynią była babka ojczysta (sprawa nr 13).

W sprawach, w których wnioskodawczyniami były matki, najczęściej domagano się pozbawienia ojca władzy rodzicielskiej, przy czym samodzielnie roszczenie to, jak wynika z tabeli 6, zgłoszono w 49 sprawach, a wraz z innym żądaniem – w kolejnych 6 postępowaniach. Łącznie zatem żądanie to było dochodzone w ponad połowie ze wszystkich zainicjowanych przez matki postępowań.

Ojcowie, inicjując postępowanie, najczęściej domagali się oznaczenia miejsca zamieszkania dziecka/dzieci, w każdorazowym ich miejscu zamieszkania – 45 sprawy lub przywrócenia im pełni władzy rodzicielskiej – 15 spraw, z czego w 10 sprawach domagali się wraz z tym roszczeniem oznaczenia miejsca zamieszkania małoletnich w ich miejscu zamieszkania. Z kolei w 9 sprawach domagali się wraz z roszczeniem oznaczenia miejsca zamieszkania małoletnich w ich miejscu zamieszkania, ograniczenia władzy rodzicielskiej matce.

Przedmiotem żądania w sprawach inicjowanych z urzędu było pozbawienia jednego lub obojga rodziców władzy rodzicielskiej albo ograniczenie im jej – odpowiednio 2 i 4 sprawy.

Babka ojczysta w sprawie nr 13 sformułowała bliżej nieokreślone żądanie, opisując swoje relacje z wnuczką, której wniosek dotyczył, a która była córką jej syna z pierwszego małżeństwa. W toku sprawy ustalono, że kobieta przeszła w ostatnim czasie załamanie nerwowe i wniosek był prawdopodobnie napisany przez nią pod wpływem czynników chorobowych.

Tabela 6. Osoba wnioskodawcy a dochodzone roszczenie.

Żądanie wniosku*	Wnioskodawca				Ogółem
	matka	ojciec	z urzędu	inne	
1	10	1	2	0	13
1;10	0	1	0	0	1
1;3	1	0	1	0	2
1;4;5	1	1	0	0	2
1;5	2	9	0	0	11
1;5;6	1	0	0	0	1
1;6	11	0	0	0	11
1;7	0	0	1	0	1
2	49	2	2	0	53
2;3	1	0	0	0	1
2;5	1	1	0	0	2
2;6	3	2	0	0	5
2;8	1	0	0	0	1
4	2	2	0	0	4
4;5	8	10	0	0	18
4;5;12	0	1	0	0	1
4;6	0	2	0	0	2
4;8	1	0	0	0	1
5	6	24	0	0	30
5;11	1	0	0	0	1
5;6	2	0	0	0	2
6	5	8	0	0	13
8	0	0	0	1	1
9	0	3	0	0	3
Ogółem	106	67	6	1	180

Źródło: opracowanie własne.

* Poszczególne liczby określają następujące żądania:

1. Ograniczenie władzy;
2. Pozbawienie władzy;
3. Zawieszenie władzy;
4. Przywrócenie pełni władzy rodzicielskiej;
5. Oznaczenie miejsce zamieszkania dziecka w każdorazowym miejscu zamieszkania wnioskodawcy;
6. Kontakty;
7. Objęcie nadzorem;
8. Inne;
9. Opieka naprzemienna;
10. Przekazywanie informacji o dziecku;
11. Podwyższenie alimentów;
12. Alimenty – zasądzenie.

W analizowanych sprawach wnioskodawcy zazwyczaj ustanawiali profesjonalnego pełnomocnika do reprezentowania swoich interesów – w 105 sprawach. Tylko w jednej sprawie sąd ustanowił dla wnioskodawcy pełnomocnika z urzędu. Samodzielnie wnioskodawcy działali w 67 sprawach (zob. tabela 7).

Tabela 7. Reprezentacja wnioskodawcy.

	L. bezwzględna	Procent
Tak, profesjonalnego	105	58,3
Tak, ustanowionego z urzędu	1	0,6
Samodzielna	67	37,8
Sprawa z urzędu	7	3,3
Ogółem	180	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Wszystkie osoby będące wnioskodawcami w analizowanych sprawach miały obywatelstwo polskie i zamieszkiwały miasta do 50 tys. mieszkańców (26,7%), miasta powyżej 500 tys. mieszkańców (21,7%) lub wsie (20%) – zob. tabela 8.

Tabela 8. Miejsce zamieszkania wnioskodawcy.

	L. bezwzględna	Procent
Wieś	36	20,0
Miasto do 50 tys.	48	26,7
Miasto pow. 50 do 100tys.	21	11,7
Miasto pow. 100 do 500tys.	26	14,4
Miasto pow. 500 tys.	39	21,7
Poza granicą Polski	3	1,6
Brak danych	1	0,6
Sprawa z urzędu	6	3,3
ogółem	180	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Najczęściej wnioskodawca to osoba między 30 a 39 rokiem życia (osoby w tym wieku stanowiły ponad połowę (50,6%) wnioskodawców) lub osoba między 40 a 49 rokiem życia (osoby w tym wieku stanowiły 32,2% wnioskodawców), co nie jest wynikiem zaskakującym, skoro analizowane sprawy dotyczyły osób sprawujących opiekę nad swoimi małoletnimi dziećmi (por. tabela 9).

Tabela 9. Wiek wnioskodawcy.

Wiek w latach	L. bezwzględna	Procent
22–29	15	8,3
30–39	91	50,6
40–49	58	32,2
50–59	5	2,8
pow. 60	1	0,6
Sprawa z urzędu	6	3,3
Brak danych	4	2,2
Ogółem	180	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Dane o wykształceniu wnioskodawców nie zawsze były gromadzone przez sądy – kwestii tej nie ustalono w 41,7% spraw. W sprawach, w których informacje na ten temat zwarto w aktach sprawy, dominowały osoby z wykształceniem wyższym (23,9%) lub średnim/średnim technicznym – 18,3% (zob. tabela 10). Zdecydowana większość osób posiadała także stałe źródło dochodu w postaci pracy etatowej, własnej działalności gospodarczej lub rolniczej – 62,8% (zob. tabela 11).

Tabela 10. Wykształcenie wnioskodawcy.

	L. bezwzględna	Procent
Wyższe	43	23,9
Średnie/technikum	33	18,3
Podstawowe/zawodowe	23	12,8
Brak danych	75	41,7
Sprawa z urzędu	6	3,3
Ogółem	180	100,0

Tabela 11. Źródło dochodu.

	L. bezwzględna	Procent
Etat/działalność/rolnik	113	62,8
emeryt/rencista	4	2,2
Dochody ze świadczeń socjalnych	8	4,4
Bezrobotny bez dochodu	10	5,6
Sprawa z urzędu	6	3,3
Brak danych	39	21,7
Ogółem	180	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Większość wnioskodawców – 132 osoby (73,3%) – nie zdecydowała się na ponowne zawarcie związku małżeńskiego, bowiem taka liczba osób deklarowała, że są osobami rozwiedzionymi (zob. tabela 12). Według danych 34% wnioskodawców posiadało natomiast inne dzieci nieobjęte wnioskiem – z czego 23,4% dzieci małoletnie. Zaś 44,4% posiadało tylko dzieci, których dotyczyło analizowane postępowanie (zob. tabela nr 13). Żaden z wnioskodawców nie był pozbawiony władzy rodzicielskiej nad dzieckiem lub dziećmi, których postępowanie nie dotyczyło, a 9 wnioskodawców miało ograniczoną władzę rodzicielską nad innym małoletnim dzieckiem (zob. tabela 14).

Tabela 12. Stan cywilny.

	L. bezwzględna	Procent
Zamężny/żonaty	21	11,7
Rozwiedziony/a	132	73,3
Wdowa/wdowiec	2	1,1
Brak danych	19	10,6
Sprawa z urzędu	6	3,3
Ogółem	180	100,0

Źródło: opracowanie własne

Tabela 13. Czy wnioskodawca posiada dzieci nieobjęte wnioskiem?

	L. bezwzględna	Procent
Sprawa z urzędu	6	3,3
Tak, małoletnie	39	21,7
Tak, małoletnie i dorosłe	3	1,7
Tak, dorosłe	19	10,6
Nie	80	44,4
Brak danych	33	17,8
Ogółem	180	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 14. Czy wnioskodawca miał ograniczoną władzę rodzicielską wobec dzieci nieobjętych wnioskiem?

	L. bezwzględna	Procent
Tak	9	5,0
Nie	48	26,7
Nie ma innych dzieci	80	44,4
Sprawa z urzędu	6	3,3
Brak danych	37	20,6
Ogółem	180	100,0

Źródło: opracowanie własne.

2.4. Uczestnik

Przede wszystkim należy zwrócić uwagę, że uczestnikami było 186 osób – w jednej sprawie mógł bowiem brać udział więcej niż jeden uczestnik. Z tego względu dane odnoszące się do uczestników będą dotyczyć 186 osób.

Uczestnicy, inaczej niż wnioskodawcy, samodzielnie prowadzili postępowanie w sprawie – 45,1% spośród wszystkich uczestników. Profesjonalnego pełnomocnika posiadało 32,8% uczestników, jednak dla żadnego z nich sąd nie ustanowił pełnomocnika z urzędu. Dwóm uczestnikom nie udało się doręczyć wniosku w sprawie i byli oni reprezentowani przez kuratora dla osoby nieznanej z miejsca pobytu (art. 143¹ k.p.c.). Na udział w postępowaniu, mimo skutecznego doręczenia im pierwszego pisma w sprawie, nie zdecydowało się 39 uczestników, a zatem 21% wszystkich uczestników (zob. tabela 15).

Tabela 15. Reprezentacja uczestnika.

	L. bezwzględna	Procent
Tak, profesjonalny pełnomocnik	61	32,8
Nie	84	45,1
Uczestnik nie bierze udziału w postępowaniu	39	21
Nie doręczono wniosku	2	1,1
Ogółem	186	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Niemal wszyscy uczestnicy to obywatele polscy (98,5% – zob. tabela 16). Podobnie jak w przypadku wnioskodawców dominują mieszkańcy małych miast do 50 tys. mieszkańców – 24,2% oraz wsi – 23,6%. Mniej jest jednak wśród uczestników mieszkańców bardzo dużych miast pow. 500 tys. mieszkańców – 15,1%, a mieszkańców miast od 100 do 500 tys. jest 14,5%. Dane te pokazują, że rozwiedzeni małżonkowie nie zawsze zamieszkują te same miejscowości, a zatem nierzadko także dzieci, mieszkają w innym mieście/wsi niż rodzic, z którym nie zamieszkują, co może rodzić trudności w wykonywaniu kontaktów.

Tabela 16. Obywatelstwo uczestnika.

	L. bezwzględna	Procent
Polskie	183	98,5
Białoruskie	1	0,5
Inne	1	0,5
Brak danych	1	0,5
Ogółem	186	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 17. Miejsce zamieszkania uczestnika.

	L. bezwzględna	Procent
Wieś	44	23,6
Miasto do 50 tys.	45	24,2
Miasto pow. 50 do 100tys.	15	8,1
Miasto pow. 100tys do 500tys.	27	14,5
Miasto pow. 500tys.	28	15,1
Brak danych	16	8,6
Poza granicą Polski	9	4,8
Osadzony	2	1,1
Ogółem	186	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Kwestia wieku uczestników prezentuje się podobnie jak w przypadku wnioskodawców, tj. dominują osoby między 30 a 39 rokiem życia – blisko 50% oraz między 40 a 49 – 28,5% (zob. tabela 18). Sądy również odnośnie uczestników nie gromadziły danych na temat ich wykształcenia – brak informacji na ten temat odnośnie 52,1% uczestników. Według zgromadzonych informacji liczba osób z wykształceniem wyższym, średnim i podstawowym osiąga mniej więcej podobne wartości i wynosi odpowiednio 18,3%, 16,7% i 12,9% uczestników (zob. tabela 19). Niepełne pozostają także dane odnośnie źródeł utrzymania uczestników – brak informacji w tym przedmiocie dotyczy 32,8% osób. 51,6% uczestników uzyskuje stały dochód z tytułu zatrudnienia na etat, własnej działalności gospodarczej lub rolniczej (zob. tabela 20).

Tabela 18. Wiek uczestników.

Wiek w latach	L. bezwzględna	procent
22–29	10	5,4
30–39	92	49,5
40–49	53	28,5
50–59	8	4,3
Brak danych	23	12,3
Ogółem	186	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 19. Wykształcenie uczestnika.

	L. bezwzględna	Procent
Wyższe	34	18,3
Średnie/technikum	31	16,7
Podstawowe/zawodowe	24	12,9
Brak danych	97	52,1
Ogółem	186	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 20. Źródło dochodu uczestnika.

	L. bezwzględna	Procent
Etat/działalność/rolnik	96	51,6
Emeryt/rencista	2	1,1
Dochody ze świadczeń socjalnych	6	2,8
Bezrobotny bez dochodu	20	11,1
Osadzony	1	0,6
Brak danych	61	32,8
Ogółem	186	100,0

Źródło: opracowanie własne.

62,3% uczestników deklaroowało, że są osobami rozwiedzionymi (zob. tabela 21). Dzieci nieobjęte wnioskiem posiada 34,4% uczestników, z czego 24,7% dzieci małoletnie (zob. tabela 22). Jeden uczestnik był pozbawiony władzy rodzicielskiej nad dzieckiem nieobjętym wnioskiem, a 6 miało ograniczoną władzę rodzicielską. Odnośnie 35% uczestników brak danych na ten temat (zob. tabela 23).

Tabela 21. Stan cywilny uczestnika.

	L. bezwzględna	Procent
Zamężny/żonaty	12	6,5
Rozwiedziony/a	116	62,3
Wdowa/wdowiec	2	1,1
Brak danych	56	30,1
Ogółem	186	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 22. Czy uczestnik posiada dzieci nieobjęte wnioskiem?

	L. bezwzględna	Procent
Tak, małoletnie	41	22,0
Tak, małoletnie i dorosłe	5	2,7
Tak, dorosłe	18	9,7
Nie	63	33,9
Brak danych	59	31,7
Ogółem	186	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 23. Czy uczestnik miał ograniczyć władzę rodzicielską wobec dzieci nieobjętych wnioskiem?

	L. bezwzględna	Procent
Tak, pozbawienie	1	0,5
Tak, ograniczenie	6	3,2
Nie	51	27,4
Nie ma innych dzieci	63	33,9
Brak danych	65	35,0
Ogółem	186	100,0

Źródło: opracowanie własne.

2.5. Osoby małoletnie

Analizowane postępowania dotyczyły łącznie 245 osób małoletnich będących obywatelami polskimi. W 143 sprawach wniosek dotyczył dzieci zamieszkujących faktycznie wraz z wnioskodawcą – niezależnie od tego, co wynikało z treści orzeczenia sądu rozwodowego (zob. tabela 24). W sprawie nr 89, w której wniosek cofnięto przed skierowaniem sprawy na rozprawę, w aktach nie zgromadzono żadnych szczegółowych danych na temat dziecka, poza imieniem i nazwiskiem.

Wniosek inicjujący postępowanie zazwyczaj dotyczył tylko jednego dziecka (72,8% wniosków), zdecydowanie rzadziej dwójki dzieci – 19,4% wniosków, sporadycznie większej liczby małoletnich (zob. tabela 25).

Tabela 24. Czy wnioskodawca zamieszkuje z dzieckiem/dziećmi, którego wniosek dotyczy?

	L. bezwzględna	Procent
Tak	143	79,4
Nie	30	16,7
Nie dotyczy sprawa z urzędu	6	3,3
Jedno z dzieci tak, inne nie	1	0,6
Ogółem	180	100

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 25. Liczba małoletnich, których dotyczy wniosek

	Częstość	Procent
1 dziecko	131	72,8
2 dzieci	35	19,4
3 dzieci	12	6,7

	Częstość	Procent
4 dzieci	2	1,1
Ogółem	180	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Dane zawarte w tabeli 26 dotyczące miejsca zamieszkania osób małoletnich pozostają co do zasady zgodne z danymi dotyczącymi miejsca zamieszkania wnioskodawców i uczestników, tj. najwięcej osób małoletnich zamieszkuje małe miasta – 29,4% (26,7% wnioskodawców, 24,2% uczestników) oraz wsie – 26,9% (20% wnioskodawców, 23,6% uczestników).

Tabela 26. Miejsce zamieszkania małoletniego.

	Częstość	Procent
Wieś	66	26,9
Miasto do 50 tys.	72	29,4
Miasto pow. 50 do 100 tys.	25	10,2
Miasto pow. 100tys do 500 tys.	31	12,7
Miasto pow. 500 tys.	47	19,2
Poza granicą Polski	3	1,2
Brak danych	1	0,4
Ogółem	245	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Małoletni, których wniosek dotyczył, byli w różnym wieku, najczęściej mieli od 9 do 13 lat. Najmniej małoletnich miało poniżej 2 lat. Na podstawie danych zawartych w aktach nie było możliwe ustalenie wieku dwóch małoletnich, co zasadniczo nie budzi większych zastrzeżeń w sprawie nr 89, w której wniosek cofnięto przed skierowaniem sprawy na rozprawę, ale zaskakuje już w sprawie nr 39, w której rodzice zawarli ugodę sądową dotyczącą kontaktów małoletniego z ojcem. Sąd nie wiedział bowiem w istocie nawet w jakim wieku jest dziecko, którego ugoda dotyczy, co niewątpliwie należy uznać za sytuację niewłaściwą.

Tabela 27. Wiek małoletnich.

Wiek w latach	Częstość	Procent
0	2	0,8
2	3	1,2
3	4	1,6
4	9	3,7
5	8	3,3
6	13	5,3

Wiek w latach	Częstość	Procent
7	18	7,3
8	15	6,1
9	24	9,8
10	28	11,4
11	20	8,2
12	19	7,8
13	20	8,2
14	10	4,1
15	16	6,5
16	22	9,0
17	11	4,5
18	1	0,4
Brak danych	2	0,8
Ogółem	245	100,0

Źródło: opracowanie własne.

2.6. Podsumowanie

Postępowanie w przedmiocie zmiany wyroku rozwodowego w zakresie władzy rodzicielskiej ma na celu przede wszystkim ochronę dobra dziecka. Artykuł 106 k.r.o. w zw. z art. 577 k.p.c. stanowi, że sąd opiekuńczy może zmienić orzeczenie o władzy rodzicielskiej, jeśli przemawia za tym dobro dziecka. Taki sam cel, to jest ochrona interesu osoby małoletniej, powinien przyświecać wnioskodawcy inicjującemu omawiane postępowanie. W praktyce wydaje się, że motywacja rodziców wszczynających analizowane sprawy była różna. Niewątpliwie w większości postępowań najistotniejsza była kwestia ochrony osoby małoletniego i jego interesów. Niekiedy wydawało się jednak, że decydujący był silny konflikt istniejący pomiędzy rodzicami.

W analizowanych sprawach postępowanie zostało zainicjowane na wniosek jednego z rodziców w 173 przypadkach – w 106 wnioskodawczynią była matka, w 67 wnioskodawcą był ojciec, 6 spraw zostało przez sąd wszczęte z urzędu, w jednej wnioskodawczynią była babka ojczyzna. Najczęściej dochodzonym roszczeniem było żądanie pozbawienia drugiego rodzica władzy rodzicielskiej. Kolejnym najczęstszym żądaniem zgłaszanym przez wnioskodawców było oznaczenie miejsca zamieszkania dziecka w każdorazowym miejscu zamieszkania wnioskodawcy oraz żądanie przywrócenia wnioskodawcy pełni władzy rodzicielskiej. Często wnioskodawca domagał się ograniczenia władzy rodzicielskiej drugiego rodzica,

uregulowania kwestii kontaktów, a rzadziej zmiany sposobu sprawowania opieki poprzez ustanowienie opieki naprzemiennej.

W analizowanych postępowaniach wzięło udział 174 wnioskodawców i 186 uczestników. Dotyczyły one w sumie 245 osób małoletnich.

3. Sądowe postępowanie o zmianę wyroku rozwodowego

3.1. Uwagi ogólne

Literalne brzmienia art. 106 k.r.o. i art. 577 k.p.c. nie pozostawiają wątpliwości, że zmiana rozstrzygnięcia sądu rozwodowego w zakresie władzy rodzicielskiej możliwa jest wówczas, gdy przemawia za tym dobro osoby małoletniej. Sąd Najwyższy wskazuje jednak, że przesłanką ku zmianie orzeczenia przez sąd opiekuńczy jest także zmiana okoliczności faktycznych. W postanowieniu z 6 listopada 1972 r.⁴¹ wyjaśniono, że: „Przepis art. 577 k.p.c. ma umożliwić sądowi opiekuńczemu dostosowanie jego rozstrzygnięcia do każdej sytuacji, w jakiej może się znaleźć osoba poddana jego orzecznictwu. Szczególnie sytuacja dzieci pozostających pod władzą rodzicielską może się zmieniać, gdyż zależy to od postępowania i decyzji rodziców, które przecież są zmienne. Ingerencja więc i rozstrzygnięcia sądu opiekuńczego są w szczególności uzależnione od konkretnych stanów faktycznych, w jakich znajdują się w danym czasie osoby, których postępowanie dotyczy. Stan rzeczy, istniejąc w chwili rozstrzygnięcia, nie tylko jest przesłanką rozstrzygnięcia, ale staje się przesłanką aktualności rozstrzygnięcia. Wraz ze zmianą tego stanu rozstrzygnięcie sądu opiekuńczego może się okazać niecelowe, a nawet szkodliwe dla dobra osoby, której dotyczyło. Ponieważ zaś ponadto sąd opiekuńczy powinien działać szybko, [...] na mocy art. 577 k.p.c. może zmienić nawet postanowienie sądu [...] (drugiej instancji) wydane w sprawie opiekuńczej, jeżeli zmieniły się faktyczne okoliczności sprawy i jeżeli wymaga tego dobro osoby, której postępowanie dotyczy”. O zmianie okoliczności faktycznych świadczy natomiast, zdaniem Sądu Najwyższego, m.in. rozwój, zwłaszcza umysłowy, małoletniego i postęp w samodzielności⁴². Za przyczynę umożliwiającą zmianę prawomocnego postanowienia regulującego wykonywanie władzy rodzicielskiej Sąd Najwyższy uznaje także fakt braku możliwości utrzymywania przez rodzica i dziecko właściwego kontaktu osobistego. Zdaniem Sądu jest to bowiem okoliczność, która godzi bezpośrednio w interes małoletniego⁴³.

⁴¹ Postanowienie SN z 6 listopada 1972 r., III CRN 281/72, OSNC 1973, nr 10, poz. 172.

⁴² Postanowienie SN z 26 sierpnia 1999 r., III CKN 324/99, LEX nr 528123.

⁴³ Postanowienie SN z 30 sierpnia 1977 r., III CRN 204/77, LEX nr 7986.

Rolą sądu opiekuńczego prowadzącego postępowanie o zmianę wyroku rozwodowego w zakresie władzy rodzicielskiej jest zatem przede wszystkim ustalenie sytuacji, w jakiej małoletni się znajduje, określenie, czy wnioskowane modyfikacje są zgodne z dobrem osoby małoletniej, a także czy w sprawie doszło do zmiany okoliczności faktycznych w sposób, który uzasadnia uwzględnienie wniosku. Przy czym zaznaczyć należy, że dla uwzględnienia wniosku wystarczająca wydaje się aktualizacja jednej z wymienionych przesłanek, szczególnie przesłanki dobra dziecka.

Sądem opiekuńczym prowadzącym omawiane postępowanie jest sąd rejonowy, którego właściwość miejscową (wyłączną) ustala się na podstawie miejsca zamieszkania osoby, której postępowanie ma dotyczyć, a w braku miejsca zamieszkania na podstawie miejsca jej pobytu. Jeżeli brak i tej podstawy – właściwy jest sąd rejonowy dla m.st. Warszawy (art. 569 § 1 k.p.c.). Sąd opiekuńczy, zgodnie z dyspozycją art. 570 k.p.c., może wszcząć każde postępowanie, które należy do zakresu jego kompetencji, z urzędu. Obowiązkiem każdej osoby jest natomiast poinformowanie sądu opiekuńczego o zaistnieniu okoliczności uzasadniających wszczęcie postępowania z urzędu (art. 572 § 1 k.p.c.).

Z uwagi na szczególnych charakter rozpoznawanych spraw ustawodawca zagwarantował sądowi opiekuńczego możliwość prowadzenia w sprawie dowodów, które pozwolą uzyskać jak najpełniejszy wgląd w sytuację osoby, której postępowanie dotyczy. W konsekwencji zgodnie z art. 570¹ § 1 k.p.c. sąd opiekuńczy może zarządzić przeprowadzenie przez kuratora sądowego wywiadu środowiskowego w celu zebrania informacji dotyczących małoletniego i jego środowiska, a w szczególności jego zachowania się, warunków wychowawczych i życiowych, w tym sytuacji bytowej rodziny, przebiegu nauki małoletniego i sposobu spędzania czasu wolnego, jego kontaktów środowiskowych, stosunku do niego rodziców lub opiekunów, podejmowanych oddziaływań wychowawczych, stanu zdrowia i znanych w środowisku uzależnień małoletniego. Z możliwości tej sądy opiekuńcze korzystają, o czym mowa poniżej.

Ponadto w sprawach, które dotyczą osoby lub majątku dziecka, sąd powinien małoletniego wysłuchać, jeśli jego rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości na to pozwala, uwzględniając w miarę możliwości jego rozsądne życzenia (art. 576 § 2 k.p.c.). Ustawodawca dąży tym samym do realizacji w praktyce idei upodmiotowienia dziecka w postępowaniach, które dotyczą jego osoby. Oczywiście mając na uwadze szczególny charakter tego rodzaju dowodu, wysłuchanie odbywa się poza salą posiedzeń sądowych (art. 576 § 2 k.p.c.). Prawo dziecka do bycia wysłuchanym w postępowaniu, które dotyczy jego osoby, wciąż jednak nie jest realizowane w sposób właściwy. Kwestia ta zostanie jednak szerzej omówiona w dalszych etapach pracy, dla zachowania jasności wyводу⁴⁴.

⁴⁴ Zob. rozdział 5.

3.2. Postępowanie zabezpieczające

Wniosek o zabezpieczenie roszczenia złożono w 37 sprawach. W 9 został on oddalony. Dwa postępowania o zabezpieczenie umorzono – z uwagi na cofnięcie wniosku oraz na bezcelowość orzekania w związku z rozstrzygnięciem roszczenia głównego. W dwóch sprawach wniosek złożył zarówno wnioskodawca jak i uczestnik, w obu oddalono wniosek uczestników, a uwzględniono żądania wnioskodawców postępowania. W pozostałych 26 postępowaniach wnioski uwzględniono.

Niemożliwe jest skatalogowanie wydanych przez sąd rozstrzygnięć w przedmiocie udzielenia zabezpieczenia, ponieważ orzekane sposoby zabezpieczenia były zawsze zależne od okoliczności sprawy, w której go udzielano. Można jednak ogólnie wskazać, że w 14 przypadkach udzielone zabezpieczenie polegało na ustaleniu miejsca zamieszkania dziecka lub dzieci przy ojcu, a w 4 przy matce – zazwyczaj z uwagi na faktyczną zmianę miejsca zamieszkania przez małoletniego.

W pozostałych przypadkach sąd decydował o: skierowaniu rodziców na kurs kompetencji rodzicielskich, ograniczeniu władzy rodzicielskiej oraz regulował kwestię kontaktów dziecka lub dzieci z rodzicem, z którym nie zamieszkuje, a także udzielał zezwolenia na zmianę szkoły przez małoletniego.

3.3. Postępowanie dowodowe

Zgodnie z dyspozycją art. 106 k.r.o. w zw. z art. 577 § 1 k.p.c., rolą sądu opiekuńczego w sprawie o zmianę wyroku rozwodowego w zakresie władzy rodzicielskiej jest zweryfikowanie, czy dobro dziecko przemawia za zmianą rozstrzygnięcia o wykonywaniu władzy rodzicielskiej w sposób proponowany przez uczestników. W tym celu sąd opiekuńczy powinien podjąć szybkie i skuteczne czynności procesowe, które pozwolą na ustalenie faktycznego stanu rzeczy.

W praktyce po zarejestrowaniu sprawy, przydziale jej do właściwego referatu i weryfikacji poprawności formalnej wniosku, w przypadku niedostrzeżenia braków formalnych, decydowano najczęściej o skierowaniu jej na rozprawę, jednocześnie zlecając wykonywanie wywiadu środowiskowego. Sytuacja taka miała miejsce w 54 analizowanych sprawach (30%), co wydaje się być działaniem najbardziej optymalnym (zob. tabela 28). Okres oczekiwania na termin posiedzenia przewodniczący wykorzystuje bowiem wówczas na zgromadzenia maksymalnie pełnego materiału dowodowego jeszcze przed pierwszą rozprawą, co z kolei otwiera sądowi drogę do wydania orzeczenia co do *meritum* na pierwszej rozprawie.

Tabela 28. Zarządzenia wstępne sądu.

Przedmiot zarządzenia	Częstość	Procent
Zlecenie wykonania wywiadu środowiskowego	41	22,7
Zlecenie wykonania wywiadu środowiskowego i skierowanie sprawy na rozprawę	54	30,0
Skierowanie sprawy na posiedzenie niejawne	3	1,7
Ustanowienie kuratora dla osoby nieznanej z miejsca pobytu i skierowanie sprawy na rozprawę	1	0,6
Zlecenie wykonania wywiadu środowiskowego i opinii sądowo-psychiatrycznej	1	0,6
Skierowanie sprawy na rozprawę	51	28,3
Skierowanie uczestników do mediacji	4	2,2
Wezwanie do uzupełnienia braków formalnych	5	2,7
Wezwanie do uzupełnienia braków formalnych i zlecenie wykonania wywiadu środowiskowego	1	0,6
Zwrot wniosku z uwagi na braki formalne	4	2,2
Przekazanie do sądu właściwego miejscowo i rzeczowo	3	1,7
Inne	12	6,7
Ogółem	180	100,0

Źródło: opracowanie własne.

W przeważającej części analizowanych spraw sąd dysponował aktami sprawy o rozwód – 158 (87,8%). Tylko w 13 sprawach (7,2%) jasnym było, że sąd akt tych nie analizował, w 3 postępowaniach (1,7%) okoliczność ta była niemożliwa do ustalenia, a w 6 (3,3%) z uwagi na etap, na jakim postępowanie zostało zakończone, mimo braku informacji w tym przedmiocie można założyć, że akta sprawy o rozwód nie byłoby sądowi przydatne. Niemniej należy wskazać, że w sprawie o zmianę wyroku rozwodowego w zakresie władzy rodzicielskiej rolę sądu, zgodnie z aktualnym stanowiskiem judykatury, jest ocena nie tylko przesłanki dobra dziecka, ale również kwestii zmiany okoliczności sprawy względem stanu rzeczy istniejącego w chwili wydawania orzeczenia przez sąd rozwodowy. Dlatego też zasadne wydaje się zgłoszenie postulatu o zapoznanie się przez sądy, w każdym postępowaniu o zmianę wyroku rozwodowego, w którym wydawane jest orzeczenie merytoryczne, z aktami sprawy o rozwód, w której zmienianie orzeczenie zostało wydane. Pominięcie tego etapu postępowania dowodowego w istocie bowiem uniemożliwia poprawną ocenę zgłoszonego wniosku. Skrajnie nieprawidłowe, choć spotykane, są natomiast sytuacje, w których sąd opiekuńczy wydaje orzeczenie merytoryczne o zmianie wyroku rozwodowego, mimo że nie dysponował oryginałem ani odpisem wyroku rozwodowego i opierał swoje ustalenia w zakresie treści tego

dokumentu wyłączenie na oświadczeniach uczestników. Przypadki takie w analizowanych sprawach stanowiły co prawda problem marginalny, niemniej jednak warty odnotowania.

Dowodem najczęściej prowadzonym przez sądy opiekuńcze w sprawach o zmianę wyroku rozwodowego w zakresie władzy rodzicielskiej był dowód z dokumentów, który wykorzystano niemal we wszystkich sprawach – 170 (94,4%, zob. tabela 29). Dowodem równie popularnym, bo wykorzystanym w 80% spraw (144) był dowód z zeznań uczestników. Często sądy decydowały się także na zlecenie przeprowadzenia wywiadu środowiskowego. Wywiad środowiskowy prowadzono łącznie w 111 sprawach (61,7%). Z 68 wywiadów wynikało, że małoletni jest zaopiekowany prawidłowo, ma stworzone właściwe warunki do życia i rozwoju. Tylko w jednej sprawie kurator zwrócił uwagę na rażące nieprawidłowości w sprawowaniu opieki. W 42 przypadkach wywiad stanowił w istocie przedstawienie stanowiska w sprawie każdego z rodziców i co do zasady był, moim zdaniem, nieprzydatny do oceny sytuacji dziecka. Zaskakuje niewielka liczba spraw, w których sąd decydował się na skorzystanie z wiedzy biegłych specjalistów, dowód z ich opinii lub opinii OZSS przeprowadzono łącznie w tylko 23,9% spraw. Niepokoi także nieznaczna ilość postępowań (10,6%), w których sądy wysłuchały małoletniego lub małoletnich, których wnioski dotyczyły. Sytuacja ta jest tym bardziej niepokojąca, jeśli weźmie się pod uwagę, że 60,9% małoletnich, których postępowanie dotyczyło, miało 10 i więcej lat (zob. tabela 27), a zatem można założyć, że byli oni w stanie z uwagi na wiek i stopień dojrzałości wyrazić swoje stanowisko w sprawie. Tylko w jednej sprawie małoletni wprost odmówił udziału w postępowaniu (zob. tabela 30). Arbitralne pomijanie przez sąd głosu dzieci, w sprawach tak dla nich ważnych jak wykonywanie nad nimi władzy rodzicielskiej prowadzi niestety do uprzedmiotowienia małoletniego i musi być uznane za sytuację jawnie godzącą w jego dobro⁴⁵.

Tabela 29. Rodzaj prowadzonych przez sąd dowodów.

L. p.	Dowód	L. bezwzględna	Procent
1.	Z dokumentów	170	94,4
2.	Z zeznań świadków	49	27,2
3.	Z zeznań uczestników postępowania	144	80,0
4.	Z wysłuchania małoletnich, których wnioski dotyczy	19	10,6
5.	Z wywiadu środowiskowego	111	61,7
6.	Z opinii biegłych	15	8,3
7.	Opinia sądowo-psychologiczna/opinia OZSS	28	15,6
8.	Inne	2	1,1

Źródło: opracowanie własne.

*Odsetki nie sumują się do 100, ponieważ w jednej sprawie mógł być prowadzony więcej niż jeden dowód.

⁴⁵ Więcej na ten temat zob. rozdział 5.

Tabela 30. Czy sąd prowadzi w sprawie dowód z wystuchania małoletniego?

	Częstość	Procent
Tak	19	10,6
Nie	137	76,1
Małoletni nie chciał pojawić się w sądzie	1	0,6
Nie prowadzono rozprawy	23	12,7
Ogółem	180	100,0

Źródło: opracowanie własne.

3.4. Podsumowanie

Jak wskazano na wstępie rozważań rozdziału 3, celem prowadzonego przez sąd opiekuńczy postępowania dowodowego jest przede wszystkim ustalenie, czy żądania wniosku i stanowiska uczestników postępowania są zgodne z szeroko rozumianym dobrem dziecka. Ponadto sąd powinien zweryfikować, czy w sprawie doszło do zmiany okoliczności tego rodzaju, że uzasadniają one żądanie modyfikacji rozstrzygnięcia sądu rozwodowego w zakresie władzy rodzicielskiej.

Przeprowadzona analiza pozwala na wysnucie kilku wniosków dotyczących przede wszystkim postępowania dowodowego w sprawach o zmianę wyroku rozwodowego w zakresie władzy rodzicielskiej.

Ogólny wniosek jaki jawi się z badania to fakt, że sprawy tego rodzaju nie należą do postępowań obszernych. Sądy opiekuńcze nie prowadzą szerokiego postępowania dowodowego. Świadczy o tym m.in. fakt, że akta spraw liczą średnio 105,2 karty, przy czym sprawa o największej liczbie kart liczyła ich 1077, a o najmniejszej 13 kart. Ponadto sądy korzystają raczej z dość podstawowych środków dowodowych, tj. dowodu z dokumentów, który przeprowadzono w 170 ze 180 analizowanych spraw oraz zeznań uczestników – prowadzony w 144 ze 180 analizowanych spraw.

Pewnym standardem wydaje się także zlecenie przez sądy opiekuńcze sporządzania przez kuratora sądowego wywiadu środowiskowego – w miejscu zamieszkania obojga rodziców. Wywiad zlecono bowiem w 111 sprawach (52,8% wszystkich analizowanych postępowań). Jakość przygotowanych wywiadów budzi jednak pewne zastrzeżenia. Niewątpliwie wpływ na sposób ich opracowania miał fakt obowiązywania na terenie kraju epidemii SAR-CoV-2 – wywiady pochodzące z tego okresu były bowiem sporządzane nie w formie osobistej wizyty kuratora w miejscu zamieszkania rodziców, ale w formie prowadzonych z nimi rozmów telefonicznych. Niemniej wydaje się, że nawet tak specyficzna forma opracowania wywiadu nie uzasadnia treści zawartych w 42 z nich (a zatem 37,8% wszystkich przeprowadzonych

wywiadów), przedstawiających jedynie stanowisko w sprawie każdego z rodziców, gdy tymczasem ich celem było określenie sytuacji w jakiej żyje, dorasta i rozwija się małoletni.

Na krytyczną oceną zasługuje także sposób prowadzenia przez sąd dowodów osobowych, tj. pomijanie wynikającego z art. 576 § 2 k.p.c. prawa małoletniego do bycia wysłuchanym. W 180 analizowanych postępowaniach sąd dopuścił dowód tego rodzaju tylko w 19 sprawach. Jedynie zatem w 10,6% spraw sąd chciał poznać pogląd dziecka na roztrząsany problem. Sytuacja taka musi być uznana za głęboko nieprawidłową. Nawet bowiem gdyby przyjąć, że opinia małoletniego jest istotna szczególnie w sprawach dotyczących jego kontaktów z rodzicem oraz miejsca zamieszkania, to nie można nie zauważyć, że kwestia ta była przez sądy opiekuńcze rozstrzygana w 102 postępowaniach, a zatem w 56,7% spraw.

Pozytywnie należy natomiast ocenić działalność sądów opiekuńczych w zakresie wstępnej organizacji postępowania. Zasadnie bowiem coraz częściej przewodniczący wykorzystują okres oczekiwania na pierwszy termin rozprawy na przeprowadzenie dowodów czasochłonnych, takich jak wywiad środowiskowy. Działanie takie podjęto w 30% spraw, w kolejnych 22,7% w pierwszej kolejności zdecydowano o przeprowadzeniu wywiadu środowiskowego, dla jak się wydaje uzyskania lepszego oglądu sytuacji małoletniego, a dopiero po otrzymaniu sprawozdania z wywiadu od kuratora sądowego przewodniczący decydował o dalszych czynnościach w sprawie.

Zasadniczych zastrzeżeń nie budzi także postępowanie zabezpieczające, choć na taką jego ocenę może wpływać niewielka liczba dostępnych danych. Wnioski o udzielenie zabezpieczenia zgłoszono tylko w 37 sprawach, sądy co do zasady zajęły się nim bezzwłocznie – tylko w jednej sprawie postępowanie umorzono, ponieważ rozstrzygnięto wniosek co do *meritum* przed wydaniem postanowienia w przedmiocie zabezpieczenia.

4. Orzekanie przez sąd w sprawie o zmianę wyroku rozwodowego

4.1. Uwagi ogólne

Materialnoprawną podstawę zmiany orzeczenia o władzy rodzicielskiej zawartego w wyroku rozwodowym stanowi art. 106 k.r.o. Sprawy o zmianę wyroku rozwodowego w zakresie władzy rodzicielskiej rozstrzygane są przez sądy opiekuńcze w postępowaniu nieprocesowym. W związku z tym rozstrzygnięcie merytoryczne wydawane jest w formie postanowienia. Dążąc do jak najpełniejszej ochrony osób, których postępowanie przed sądem opiekuńczy dotyczy, ustawodawca odchodzi od wynikającej z art. 521 § 1 k.p.c. zasady skuteczności i wykonalności postanowień wydanych w postępowaniu nieprocesowym z chwilą ich uprawomocnienia. Zgodnie z art. 578 § 1 k.p.c. postanowienia sądu opiekuńczego stają się skuteczne i wykonalne z chwilą ich ogłoszenia, a jeśli ogłoszenia nie było – z chwilą ich wydania.

Potrzeba jak najpełniejszej ochrony osób, których postępowanie dotyczy, stała się także przyczynkiem do wprowadzenia do ustawodawstwa regulacji art. 577 k.p.c., omawianego powyżej, który pozwala sądowi opiekuńczemu na zmianę swoich, nawet prawomocnych, postanowień, jeśli wymaga tego dobro osoby, której postępowanie dotyczy. W sprawach z zakresu władzy rodzicielskiej zasada wynikająca z art. 577 k.p.c. nie doznaje ograniczeń. Zauważyć jednak należy, że regulacja art. 577 k.p.c. skierowana jest tylko do sądów opiekuńczych, tylko zatem sądy pierwszej instancji mogą w trybie wskazanego przepisu dokonać modyfikacji swojego orzeczenia lub orzeczenia sądu rozwodowego. Wpływu na powyższe nie ma fakt, że orzeczenie poddane było kontroli instancyjnej, nie jest jednak dopuszczalna zmiana orzeczenia tylko z powodu odmiennej oceny tego samego stanu faktycznego poddanej kontroli sądu odwoławczego⁴⁶.

Jednocześnie zaznaczyć należy, że merytoryczne rozstrzygnięcie sprawy przez sąd opiekuńczy nie jest jedynym, pożądanym i możliwym zakończeniem postępowania. Sąd opiekuńczy może bowiem w każdej sprawie, w której dopuszczalne jest zawarcie ugody, a do takich

---

⁴⁶ Por. Postanowienie SN z 6 listopada 1972 r., III CRN 281/72.

spraw należą postępowania w przedmiocie wykonywania władzy rodzicielskiej, skierować uczestników do mediacji (art. 570² k.p.c.).

Niezależnie od tego czy sprawa rozstrzygana jest przez sąd opiekuńczy merytorycznie, czy też uczestnikom udaje się osiągnąć porozumienie i zawrzeć ugodę, kluczowe dla właściwej realizacji obowiązku troski o dobro małoletniego wydaje się sprawne prowadzenie postępowania i wydawanie niezbędnych rozstrzygnięć.

4.2. Czas trwania postępowania

Analizowane postępowania były przez sądy opiekuńcze rozstrzygane w większości w okresie szczególnym dla wymiaru sprawiedliwości, tj. w czasie epidemii SARS-CoV-2. Obowiązujący stan epidemii z jednej strony pozostawał nie bez znaczenia dla czasu trwania postępowań, a z drugiej dla możliwości prowadzenia rozpraw sądowych. W badanych postępowaniach sąd zdecydował o skierowaniu na rozprawę 157 spraw (87,2%). W 23 (12,8%) orzekano na posiedzeniu niejawnym.

W 67,8% spraw czas oczekiwania na pierwszą rozprawę był nie dłuższy niż 6 miesięcy. Wśród analizowanych spraw odnotowano jednak trzy, w których pierwsza rozprawa odbyła się po 22, 24 i 25 miesiącach (zob. tabela 31). Sytuacja taka miała miejsce w sprawie nr 83, w której dziecko wyprowadziło się do ojca i chciało z nim mieszkać. Matka nie złożyła odpowiedzi na wniosek, ale nie oponowała przeciwko temu, wyjaśniając na rozprawie, że szanuje decyzję małoletniego. Postępowanie zainicjowane wnioskiem z 10 lipca 2019 r. miała zatem pozwolić na usankcjonowanie istniejącego stanu rzeczy. W toku sprawy sąd zlecił sporządzenie wywiadu środowiskowego, w którym odniesiono się tylko do stanowiska rodziców w sprawie. Czas rozstrzygnięcia sprawy przypadł na początek epidemii SARS-CoV-2, co przełożyło się bezpośrednio na możliwość przeprowadzenia rozprawy, na którą oczekiwano 25 miesięcy. W sprawie nr 87 na pierwszy termin rozprawy oczekiwano 22 miesiące. Postępowanie zainicjował wniosek matki z 14 listopada 2019 r., w którym domagała się przywrócenia jej pełni władzy rodzicielskiej i oznaczenia miejsca zamieszkania dziecka w każdorazowym miejscu zamieszkania matki. Rodzice pozostawali zgodni co do wniosku, szanując decyzję małoletniej. Z uwagi jednak na okres epidemii termin rozpoznania sprawy znacząco się wydłużył. Ta sama okoliczność, tj. epidemia SARS-CoV-2, wpłynęła na 24-miesięczny okres oczekiwania na pierwszą rozprawę w sprawie nr 105, choć tutaj, inaczej niż w dwóch poprzednich sprawach, rodzice pozostawali w silnym konflikcie. Inicjatorem postępowania była matka, która chciała, aby sąd oznaczył miejsce zamieszkania małoletniego w każdorazowym jej miejscu zamieszkania, w miejsce obowiązującej opieki naprzemiennej. Ostatecznie rodzice zawarli ugodę co do opieki w święta i wakacje, a kobieta odstąpiła od dalszych żądań. Mając jednak na uwadze stopień skonfliktowania rodziców, sąd z urzędu ustanowił dla rodziny kuratora.

Tabela 31. Czas oczekiwania na pierwszą rozprawę.

Miesiące	L. bezwzględna	Procent
0	2	1,1
1	21	11,7
2	32	17,8
3	20	11,1
4	18	10,0
5	17	9,4
6	12	6,7
7	9	5,0
8	6	3,3
9	3	1,6
10	5	2,7
12	1	0,6
13	3	1,6
14	1	0,6
16	1	0,6
18	3	1,6
22	1	0,6
24	1	0,6
25	1	0,6
Sąd nie prowadził rozprawy	23	12,8
Ogółem	180	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Najczęściej analizowane postępowania, w których sąd prowadził rozprawę (157), kończyły się po przeprowadzeniu jednej rozprawy – w 80 sprawach (blisko 51%). Dwie rozprawy prowadzono w 34 (21,7%) postępowaniach, a trzy w 29 (18,5%). 4 rozprawy prowadzono w 4 (2,5%) sprawach, 5 w 2 (1,3%). Po trzy (1,9%) sprawy potrzebowały odpowiednio do ich rozstrzygnięcia sześciu i siedmiu rozpraw. W jednej (0,6%) sprawie sąd prowadził aż 10 rozpraw i także w jednej (0,6%) – 11 rozpraw.

Jak wynika z tabeli 32, najczęstszą przyczyną odroczenia rozprawy była konieczność kontynuowania postępowania dowodowego (66 spraw), przy czym w 4 sprawach dodatkową przyczyną występującą wraz ze wskazanym powodem odroczenia były problemy z doręczeniami, które stanowiły samodzielną przyczyną odroczenia w jeszcze 6 sprawach.

Tabela 32. Przyczyna odroczenia rozprawy.

Przyczyna odroczenia	L. bezwzględna	Procent
Niestawiennictwo wnioskodawcy	1	0,6
Niestawiennictwo uczestnika	5	2,8
Problemy z doręczeniami	10	5,6
Konieczność uzupełnienia materiału dowodowego	66	36,7
Wniosek stron	5	2,8
Inne	3	1,7

Źródło: opracowanie własne.

*Odsetki nie sumują się do 100, ponieważ w jednej sprawie mogła wystąpić więcej niż jedna przyczyna odroczenia rozprawy.

Decyzja sądu o odroczeniu rozprawy zdaje się mieć bezpośrednie przełożenie na czas trwania postępowania. Fakt, że okres oczekiwania na kolejną rozprawę to co najmniej miesiąc, jest powszechnie znany. W tym kontekście na uznanie zasługuje zakończenie przez sądy opiekuńcze 79 spraw na pierwszej rozprawie – wówczas pierwsza rozprawa staje się zarazem ostatnią. Wśród analizowanych spraw tylko w 4 postępowaniach okres między pierwszą a ostatnią rozprawą, jeśli w sprawie prowadzono więcej niż jedną rozprawę, był krótszy niż miesiąc (zob. tabela 33). Najdłuższy odnotowany odstęp czasu to 53 i 62 miesiące, przy czym w pierwszym przypadku przeprowadzono w sprawie 11 rozpraw, a w drugim 10 rozpraw. W sprawie nr 95, w której sąd prowadził 10 rozpraw, przyczyną odroczeń była konieczność kontynuowania postępowania dowodowego, problemy z doręczeniami i niestawiennictwo wnioskodawczyni, której postawa w toku sprawy zasadniczo przyczyniła się do wydłużenia postępowania. Matka, która domagała się ograniczenia władzy rodzicielskiej ojca, zarzucając mu problem z uzależnieniami i uregulowania kwestii kontaktów, ostatecznie straciła zainteresowania sprawą. Uniemożliwiła przeprowadzenia badania przez OZSS i końcowo nie stawiała się na posiedzenia sądu. Sąd ostatecznie wniosek oddalił, wnioskodawczyni nie apelowała. Natomiast 11 rozpraw przeprowadzono w sprawie nr 79, w której występował silny konflikt pomiędzy rodzicami. Postępowanie zainicjował ojciec, domagając się ograniczenia władzy rodzicielskiej matce oraz zobowiązania jej do przekazywania mu informacji o dziecku. Wskazywał, że była żona uniemożliwia mu realizację kontaktów z małoletnią, nastawia ją do niego negatywnie, co wpływa destrukcyjnie na relację ojca z dzieckiem. W sprawie brały udział organizacje pozarządowe oraz Rzecznik Praw Dziecka, który wniósł o ograniczenie ojcu władzy rodzicielskiej do współdecydowania o istotnych sprawach dziecka oraz zobowiązanie matki do skierowania dziecka do psychologa w celu odbudowania relacji z ojcem a ponadto do podjęcia terapii przez rodziców w celu zwiększenia ich kompetencji rodzicielskich. Sąd uwzględnił dwa pierwsze postulaty Rzecznika Praw Dziecka i takie też rozstrzygnięcie zapadło w sprawie. W analizowanej sprawie przeprowadzono jednak dość

szerokie postępowanie dowodowe, co przełożyło się bezpośrednio na liczbę rozpraw i czas trwania postępowania.

Oczywisty trend wydłużenia czasu między pierwszą a ostatnią rozprawą wraz ze wzrostem liczby posiedzeń w sprawie potwierdzają dane z tabeli 34. Pozytywnie ocenić należy jednak fakt, że spraw rozpatrywanych na kilku rozprawach, tj. powyżej 3, było zdecydowanie mniej. Badanie liczby rozpraw w danej sprawie wykazało, że 80 spraw zakończyło się na 1 rozprawie, 34 spraw – na 2, 29 spraw – na 3. Zatem postępowania dłuższe można uznać za rzadziej spotykane.

Naturalną konsekwencją większej liczby rozpraw jest także wydłużenie czasu trwania postępowania. Choć, jak pokazują dane z tabeli 35 liczba rozpraw w danej sprawie nie ma prostego przełożenia na czas trwania sprawy w ogólności. Najdłuższe postępowania to oczywiście omówione powyżej sprawy nr 95 i 79, pierwsza trwała 65 miesięcy, druga 64 miesiące i przeprowadzono w nich odpowiednio 10 i 11 rozpraw. Kolejne najdłuższe postępowanie trwało 31 miesięcy i przeprowadzono w nim 7 rozpraw, tyle samo rozpraw przeprowadzono w sprawie trwającej 29 miesięcy. Zaprzeczeniem tezy o prostym przekładaniu się liczby rozpraw na czas trwania postępowania jest sprawa nr 12, która także trwała 29 miesięcy, choć sąd prowadził w niej tylko dwie rozprawy. Postępowanie to zostało zainicjowane przez matkę, która domagała się pozbawienia ojca władzy rodzicielskiej lub jej zawieszenia. Prowadzone w sprawie postępowanie dowodowe, w tym przede wszystkim opinia OZSS i wywiad środowiskowy wykazały, że matka przenosi na dziecko swoje obawy dotyczące byłego męża. Ostatecznie wniosek został cofnięty, a uczestnicy zawarli ugodę regulującą kwestię kontaktów zgodnie z oczekiwaniami matki, tj. raz w miesiącu przez 2h w jej obecności, poza jej miejscem zamieszkania. Na długość trwania postępowania wpływ miało, poza epidemią SARS-CoV-2, stosunkowo obszerne postępowanie dowodowe. Kolejne to 28-miesięczne i 27-miesięczne postępowania, w których prowadzono tylko trzy rozprawy. Oczywiście nie oznacza to, że liczba rozpraw w ogóle nie wpływa na czas trwania postępowania, wystarczy bowiem zwrócić uwagę, że wśród postępowań trwających do 10 miesięcy są tylko takie, w których prowadzono nie więcej niż trzy rozprawy. W obecnych realiach wymiaru sprawiedliwości trudno bowiem o szybsze rozstrzygnięcie sprawy, przy większej liczbie rozpraw. Nie zawsze jednak sam fakt odraczenia rozprawy jest czynnikiem bezpośrednio przekładającym się na czas trwania postępowania. Wydaje się, że kwestia ta jest zdecydowanie bardziej złożona i zależna od szeroko rozumianej dynamiki i sprawności prowadzenia postępowania dowodowego.

Tabela 33. Czas od pierwszej do ostatniej rozprawy.

Miesiące	Częstość	Procent
0	83*	52,9
1	12	7,6
2	5	3,2

Miesiące	Częstość	Procent
3	5	3,2
4	6	3,8
5	4	2,6
6	8	5,0
7	8	5,0
8	3	1,9
9	3	1,9
10	2	1,9
11	3	1,7
13	1	0,6
17	1	0,6
18	3	1,9
19	2	1,3
20	1	0,6
22	2	1,3
24	1	0,6
27	1	0,6
28	1	0,6
53	1	0,6
62	1	0,6
Ogółem	157	100,0

Źródło: opracowanie własne.

*W tym 80 spraw zakończyło się na pierwszej rozprawie, co oznacza, że pierwsza rozprawa była zarazem ostatnią.

**Sprawy sumują się do 157, ponieważ w tylu postępowaniach sąd prowadził rozprawę.

Tabela 34. Liczba rozpraw a czas od pierwszej do ostatniej rozprawy.

Czas od pierwszej do ostatniej rozprawy w miesiącach	Łączna liczba rozpraw									Ogółem
	1	10	11	2	3	4	5	6	7	
0	80	0	0	3	0	0	0	0	0	83
1	0	0	0	12	0	0	0	0	0	12
2	0	0	0	1	3	1	0	0	0	5
3	0	0	0	3	2	0	0	0	0	5
4	0	0	0	3	2	1	0	0	0	6
5	0	0	0	1	3	0	0	0	0	4
6	0	0	0	5	2	1	0	0	0	8
7	0	0	0	2	6	0	0	0	0	8

	Łączna liczba rozpraw									
Czas od pierwszej do ostatniej rozprawy w miesiącach	1	10	11	2	3	4	5	6	7	Ogółem
8	0	0	0	2	0	0	1	0	0	3
9	0	0	0	0	3	0	0	0	0	3
10	0	0	0	0	0	1	0	1	0	2
11	0	0	0	1	1	0	0	1	0	3
13	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
17	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1
18	0	0	0	0	3	0	0	0	0	3
19	0	0	0	0	2	0	0	0	0	2
20	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
22	0	0	0	1	0	0	0	0	1	2
24	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
27	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
28	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
53	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1
62	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Ogółem	80	1	1	34	29	4	2	3	3	157

Źródło: opracowanie własne.

*Sprawy sumują się do 157, ponieważ w tylu postępowaniach sąd prowadził rozprawę.

Tabela 35. Wpływ liczby rozpraw na czas trwania postępowania (do prawomocnego rozstrzygnięcia).

	Ile łącznie było rozpraw										
Czas od wpływu wniosku do uprawomocnienia w miesiącach	0	1	10	11	2	3	4	5	6	7	Ogółem
0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
1	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0	4
2	2	13	0	0	0	0	0	0	0	0	15
3	2	16	0	0	2	0	0	0	0	0	20
4	1	5	0	0	0	0	0	0	0	0	6
5	1	8	0	0	5	1	0	0	0	0	15
6	2	6	0	0	2	2	0	0	0	0	12
7	2	7	0	0	2	0	0	0	0	0	11
8	1	3	0	0	4	1	0	0	0	0	9
9	1	2	0	0	3	7	0	0	0	0	13
10	0	1	0	0	2	3	1	1	0	0	8
11	1	4	0	0	2	0	1	0	0	0	8

Czas od wpływu wniosku do uprawomocnienia w miesiącach	Ile łącznie było rozpraw										Ogółem
	0	1	10	11	2	3	4	5	6	7	
12	0	1	0	0	0	2	1	0	0	0	4
13	2	1	0	0	2	2	1	0	0	0	8
14	1	2	0	0	1	1	0	0	1	0	6
15	1	1	0	0	2	0	0	0	1	0	5
16	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	2
17	0	0	0	0	1	2	0	0	0	0	3
18	1	1	0	0	1	1	0	0	0	0	4
19	1	1	0	0	1	1	0	0	0	0	4
21	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	2
22	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	2
23	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
24	0	2	0	0	0	1	0	1	0	0	4
25	0	1	0	0	1	2	0	0	1	1	6
27	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
28	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
29	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	2
31	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
64	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1
65	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Ogółem	23	80	1	1	34	29	4	2	3	3	180

Źródło: opracowanie własne.

Odnosząc się do kwestii szybkości analizowanych postępowań, należy zwrócić także uwagę na ogólne dane o czasie ich trwania. Postępowanie pierwszoinstancyjne w 131 ze 180 badanych spraw trwało nie dłużej niż rok, co wydaje się być dość zaskakujące, jeśli weźmie się pod uwagę, że wszystkie postępowania prowadzone były przynajmniej częściowo w okresie epidemii SARS-CoV-2, która miała bez wątpienia negatywny wpływ na tempo prowadzenia spraw. W 80,7% wszystkich analizowanych spraw postępowanie od chwili złożenia wniosku do wydania orzeczenia przez sąd pierwszej instancji trwało nie dłużej niż 14 miesięcy (zob. tabela nr 36).

Postępowanie odwoławcze prowadzone było tylko w 5 analizowanych sprawach, dlatego też liczba postępowań trwających nie dłużej niż rok, licząc od dnia złożenia wniosku do uprawomocnienia orzeczenia, jest zbliżona do wskazanej powyżej i wnosi 126 spraw. Najdłuższe postępowania trwały 64 i 65 miesięcy, tj. około 5,5 roku (opisane powyżej sprawy nr 95 i 79), ale już kolejne najdłuższe postępowanie trwało 31 miesięcy, a zatem 2,5 roku. W 80,3% spraw postępowanie trwało do 15 miesięcy, co należy uznać za sytuację co do zasady prawidłową.

Tabela 36. Czas trwania postępowania od wpływu wniosku do wydania orzeczenia przez sąd pierwszej instancji.

Miesiące	L. bezwzględna	Procent
0	3	1,7
1	8	4,4
2	22	12,2
3	10	5,5
4	11	6,1
5	13	7,2
6	13	7,2
7	11	6,1
8	7	3,9
9	10	5,5
10	12	6,5
11	3	1,7
12	8	4,4
13	8	4,4
14	7	3,9
15	1	0,6
16	4	2,2
17	2	1,1
18	6	3,3
19	3	1,7
21	1	0,6
22	3	1,7
23	3	1,7
24	2	1,1
25	3	1,7
28	2	1,1
29	1	0,6
31	1	0,6
61	1	0,6
64	1	0,6
Ogółem	180	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 37. Czas od wpływu wniosku do uprawomocnienia się orzeczenia.

Miesiące	L. bezwzględna	Procent
0	1	0,6
1	4	2,2
2	15	8,3
3	20	11,1
4	6	3,3
5	15	8,4
6	12	6,7
7	11	6,1
8	9	5,0
9	13	7,2
10	8	4,4
11	8	4,4
12	4	2,2
13	8	4,4
14	6	3,3
15	5	2,8
16	2	1,1
17	3	1,7
18	4	2,2
19	4	2,2
21	2	1,1
22	2	1,1
23	1	0,6
24	4	2,2
25	6	3,3
27	1	0,6
28	1	0,6
29	2	1,1
31	1	0,6
64	1	0,6
65	1	0,6
Ogółem	180	100,0

Źródło: opracowanie własne.

4.3. Rozstrzygnięcia sądu pierwszej instancji

Sąd opiekuńczy rozstrzygnął merytorycznie 131 spośród 180 analizowanych spraw. W 18 zawarto ugodę, 20 postępowań umorzono, w 10 wydano inny rodzaj rozstrzygnięcia – przede wszystkim zarządzenia o zwrocie wniosku z uwagi na występujące braki formalne. W sprawie nr 104 ojciec domagał się określenia miejsca zamieszkania małoletnich w każdorazowym miejscu jego zamieszkania, ponieważ małoletni mimo innego rozstrzygnięcia sądu rozwodowego od kilku lat z nim zamieszkiwali i chciał on usankcjonować istniejący stan rzeczy. W toku sprawy matka wniosła o opiekę naprzemienną, na którą zgodnie z oświadczeniem rodziców (sąd nie zdecydował o przesłuchaniu dzieci), dzieci wyraziły zgodę. W związku z tym sąd wydał postanowienie, w którym, kierując się wypracowanym przez małżonków porozumieniem, ustanowił opiekę naprzemienną nad małoletnimi. Mając jednak na uwadze, że orzeczenie to nie stanowiło ani formy zatwierdzenia ugody, ani uwzględnienia wniosku w całości lub części, zostało wyodrębnione jako osobny rodzaj rozstrzygnięcia.

Dane opisane w tabeli 38 pokazują, że, rozstrzygając sprawy merytorycznie, sądy opiekuńcze zdecydowaną większość wniosków uznały za zasadne co najmniej w części. Łącznie sądy uwzględniły w całości lub w części 112 wniosków, w tym 91 w całości. Oddalono niewiele ponad 10% wszystkich roszczeń, tj. 10,6%. Nieznaczna jest jednak liczba spraw zakończonych ugodą lub porozumieniem – 10,6%, co może świadczyć o silnym konflikcie istniejącym pomiędzy byłymi małżonkami, który utrudnia właściwe wykonywanie przez nich władzy rodzicielskiej.

Tabela 38. Sposób rozstrzygnięcia postępowania przez sąd pierwszej instancji.

Rozstrzygnięcie	L. bezwzględna	Procent
Oddalenie wniosku	19	10,6
Uwzględnienie wniosku w całości	91	50,6
Uwzględnienie wniosku w części	21	11,7
Zatwierdzenie ugody zawartej przed mediatorem	6	3,3
Zatwierdzenie ugody zawartej przed sądem	12	6,6
Umorzenie	20	11,1
Rozstrzygnięcie zgodne z wypracowanym porozumieniem	1	0,6
Inne	10	5,5
Ogółem	180	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Ciekawą obserwacją jest także zestawienie zawarte w tabeli 39, dotyczące rozstrzygnięć sądu w odniesieniu do charakteru żądań zgłaszanych przez wnioskodawcę. Najczęstszym

było roszczenie o pozbawienie drugiego rodzica władzy rodzicielskiej. Sąd uwzględnił w całości 40 samodzielnych roszczeń tego rodzaju oraz 4 w części, tj. ograniczając władzę drugiego rodzica do prawa dowiadywania się o sytuacji małoletniego. Ponadto sąd uwzględnił 4 wnioski o pozbawienie drugiego rodzica władzy rodzicielskiej wraz z roszczeniem o innym charakterze, tj. na przykład z żądaniem orzeczenia o kontaktach. W całości sądy uwzględniły także 14 wniosków o przywrócenie pełni władzy rodzicielskiej, przy czym roszczenie to w 12 sprawach połączone było z innymi żądaniami. Oprócz tego jako w pełni zasadne sądy oceniły 27 wniosków o określenie miejsca zamieszkania dziecka w każdorazowym miejscu zamieszkania wnioskodawcy – samodzielnie roszczenie to było z sukcesem dochodzone w 12 sprawach.

Ugody zawierano w sprawach o: ograniczenie władzy rodzicielskiej, pozbawienie władzy rodzicielskiej, przywrócenie pełni władzy rodzicielskiej, oznaczenie miejsce zamieszkania dziecka w każdorazowym miejscu zamieszkania wnioskodawcy oraz kontakty. Po-stanowienia zawartych ugód regulowały kwestię kontaktów dziecka lub dzieci z rodzicem.

Tabela 39. Żądanie wniosku a wydane przez sąd rozstrzygnięcie.

Żądanie wniosku*	Rozstrzygnięcie								Ogółem
	Oddalenie wniosku	Uwzględnienie wniosku w całości	Uwzględnienie wniosku w części	Zatwierdzenie ugody zawartej przed mediatorem	Zatwierdzenie ugody zawartej przed sądem	Umoruszenie	Rozstrzygnięcie zgodne z wypracowanym porozumieniem	inne	
1	3	7	0	1	0	2	0	0	13
1;10	0	0	0	0	0	0	0	1	1
1;3	0	2	0	0	0	0	0	0	2
1;4;5	0	2	0	0	0	0	0	0	2
1;5	3	3	3	0	0	1	0	1	11
1;5;6	0	0	1	0	0	0	0	0	1
1;6	3	4	2	1	0	1	0	0	11
1;7	0	1	0	0	0	0	0	0	1
2	3	40	4	0	1	3	0	2	53
2;3	0	0	0	0	1	0	0	0	1
2;5	0	0	2	0	0	0	0	0	2
2;6	0	3	2	0	0	0	0	0	5
2;8	0	1	0	0	0	0	0	0	1
4	0	2	1	0	0	0	0	1	4
4;5	1	10	1	0	3	3	0	0	18
4;5;12	0	0	1	0	0	0	0	0	1
4;6	0	0	2	0	0	0	0	0	2

Żądanie wniosku*	Rozstrzygnięcie								Ogółem
	Oddalenie wniosku	Uwzględnienie wniosku w całości	Uwzględnienie wniosku w części	Zatwierdzenie ugody zawartej przed mediatorem	Zatwierdzenie ugody zawartej przed sądem	Umorzenie	Rozstrzygnięcie zgodne z wypracowanym porozumieniem	inne	
4;8	1	0	0	0	0	0	0	0	1
5	2	12	1	3	1	7	1	3	30
5;11	0	0	0	0	1	0	0	0	1
5;6	0	0	0	0	1	0	0	1	2
6	0	3	1	1	4	3	0	1	13
8	1	0	0	0	0	0	0	0	1
9	2	1	0	0	0	0	0	0	3
Ogółem	19	91	21	6	12	20	1	10	180

Źródło: opracowanie własne.

*Poszczególne liczby określają następujące żądania:

1. Ograniczenie władzy;
2. Pozbawienie władzy;
3. Zawieszenie władzy;
4. Przywrócenie pełni władzy rodzicielskiej;
5. Oznaczenie miejsce zamieszkania dziecka w każdorazowym miejscu zamieszkania wnioskodawcy;
6. Kontakty;
7. Objęcie nadzorem;
8. Inne ?
9. Opieka naprzemienna;
10. Przekazywanie informacji o dziecku;
11. Podwyższenie alimentów;
12. Alimenty – zasądzenie.

Zgromadzone dane pozwalają także na poczynienie ustaleń na temat sposobu rozstrzygania przez sądy opiekuńcze wniosków w przedmiocie wykonywania władzy rodzicielskiej, w zależności od osoby wnioskodawcy. Wydaje się bowiem, że wciąż żywe pozostaje przekonanie o uprzywilejowanej pozycji w tego rodzaju postępowaniach matek.

Zgodnie z danymi zawartymi w tabeli 40 sądy oddaliły 10,4% wniosków matek i dokładnie tyle samo procent wniosków ojców. W całości uwzględniono 56,6% wniosków matek i 37,3% wniosków ojców. Porównywalna jest skala wniosków uwzględnionych w części – 11,4% wniosków matek i 13,4% wniosków ojców. W sprawach inicjowanych przez kobiety niższy jest też procent postępowań zakończonych ugodą lub porozumieniem – 8,5%, przy 14,9% postępowań zakończonych w ten sposób wśród spraw, w których wnioskodawcą był mężczyzna. Mając na uwadze powyższe dane można by zatem wysnuć wniosek, że sądy częściej uwzględniają żądania kobiet. W świetle jednak wszystkich dostępnych danych teza taka wydaje się niezasadna, a uwadze nie może ująć choćby to, że w przypadku 106 spraw zainicjowanych przez matki uczestnik, tj. ojciec nie wziął udziału w 30 postępowaniach, tj.

28,3% wszystkich spraw zainicjowanych przez kobiety. Natomiast matki nie wzięły udziału w tylko 10 postępowaniach spośród 67 spraw zainicjowanych przez ojców, tj. w 14,9% wszystkich tych postępowaniach. Tymczasem bezsprzecznie bierność uczestnika może przyczynić się do rozstrzygnięcia sprawy na korzyść wnioskodawcy.

W 100% sądy uwzględniły jedynie wnioski w sprawach inicjowanych z urzędu, mając jednak na uwadze ich niewielką liczbę wśród badanych spraw, nie można na tej podstawie stawiać żadnych tez.

Tabela 40. Osoba wnioskodawcy a rozstrzygnięcie sprawy.

Rozstrzygnięcie	Wnioskodawca				Ogółem
	Matka	Ojciec	Z urzędu	Inne	
Oddalenie wniosku	11	7	0	1	19
Uwzględnienie wniosku w całości	60	25	6	0	91
Uwzględnienie wniosku w części	12	9	0	0	21
Zatwierdzenie ugody zawartej przed mediatorem	3	3	0	0	6
Zatwierdzenie ugody zawartej przed sądem	6	6	0	0	12
Umorzenie	10	10	0	0	20
Inne	4	6	0	0	10
Rozstrzygnięcie zgodne z wypracowanym porozumieniem	0	1	0	0	1
Ogółem	106	67	6	1	180

Źródło: opracowanie własne.

4.4. Postępowanie odwoławcze

Apelację wniesiono tylko w 4 sprawach, co stanowi 2,2% wszystkich analizowanych postępowań, z czego 3 apelacje złożył wnioskodawca i 2 uczestnicy, przy czym w jednej sprawie – nr 40 – apelację złożył zarówno wnioskodawca, jak i uczestniczka. W jednej sprawie wnioskodawca złożył zażalenie.

Z uwagi na niewielką liczbę spraw, niecelowe jest czynienie rozważań o czasie trwania postępowania, ponieważ tak niewielka liczba danych jest niewątpliwie niemiarodajna. Zaznaczyć należy także, że tylko w jednej sprawie (nr 103) sąd prowadził postępowanie dowodowe, rozważania w tym zakresie także są zatem niemożliwe. Mając na uwadze niewielką liczbę spraw rozstrzyganych przez sąd drugiej instancji celowe będzie odniesienie się do każdej z nich osobno.

W sprawie nr 103 apelację wniósł wnioskodawca. Sąd pierwszej instancji oddalił wniosek o zmianę miejsca zamieszkania dziecka i ustalenie go w każdorazowym miejscu zamieszkania

ojca oraz przywrócenie mu pełni władzy rodzicielskiej, nie znajdując ku temu podstaw, zgodnie z treścią opinii biegłego psychologa. W toku postępowania drugoinstancyjnego rodzic zmienili stanowisko w sprawie – matka nie oponowała przeciwko przywróceniu ojcu pełni władzy rodzicielskiej. W konsekwencji sąd drugiej instancji, mając na uwadze zmienione stanowisko rodziców oraz wnioski z opinii uzupełniającej, przywrócił ojcu pełnię władzy rodzicielskiej, oddalając apelację w pozostałym zakresie.

W sprawie nr 40 wnioskodawca domagał się rozszerzenia kontaktów z małoletnim. Sąd uwzględnił jego wniosek częściowo. Apelację złożyła zarówno uczestniczka, jak i wnioskodawca. Sąd drugiej instancji oddalił w całości pierwszą apelację, a na skutek apelacji uczestnika częściowo zmodyfikował rozstrzygnięcie o kontaktach.

W sprawie nr 33 matka, jako wnioskodawczyni, domagała się określenia miejsca zamieszkania córki i syna w każdorazowym jej miejscu zamieszkania. Wskazała, że była zmuszona do wyprowadzki z domu i pozostawiła dzieci z ojcem, który najpierw w ogóle uniemożliwiał jej kontakty z dziećmi, a następnie wypracowano opiekę naprzemienną. W rozmowie ze specjalistami z OZSS dzieci zajęły stanowisko w sprawie – syn chciał zamieszkać z matką, dwie córki z ojcem. Sąd pierwszej instancji orzekł zgodnie ze stanowiskiem małoletnich. Apelację wnioskodawczyni sąd drugiej instancji oddalił.

W sprawie nr 8 ojciec wnosił o określenie miejsca zamieszkania córki w każdorazowym jego miejscu zamieszkania, nie zgadzając się na wyprowadzkę małoletniej wraz z matką do innego miasta. Sąd pierwszej instancji po wysłuchaniu małoletniej, która popierała stanowisko ojca, uwzględnił wniosek w całości. Apelację matki sąd drugiej instancji oddalił w całości.

W sprawie nr 21 sąd pierwszej instancji odrzucił wniosek z uwagi na brak jurysdykcji krajowej. Sąd drugiej instancji oddalił zażalenie.

4.5. Podsumowanie

Mając na uwadze powyższe rozważania, przede wszystkim należy zwrócić uwagę, że analizowane sprawy, mimo szczególnych warunków w jakich były rozstrzygane –epidemia SARS-CoV-2, były prowadzone sprawnie. Większość, tj. 80,7% wszystkich analizowanych postępowań trwała nie dłużej niż 14 miesięcy, licząc od chwili złożenia wniosku do wydania orzeczenia przez sąd pierwszej instancji (zob. tabela nr 36). W znacznej części spraw, tj. w 43,9%, sądy opiekuńcze zrealizowały właściwie zasadę szybkości postępowania, wynikającą z art. 6 § 1 k.p.c., rozstrzygając sprawę na pierwszym posiedzeniu lub po przeprowadzeniu jednego posiedzenia. Takiemu działaniu niewątpliwie sprzyja przyjęta przez sąd praktyka, omówiona w rozdziale 3, przeprowadzenia dowodów czasochłonnych, takich jak wywiad środowiskowy, w oczekiwaniu na pierwszy termin rozprawy lub jeszcze przed jego wyznaczeniem.

Podkreślenia wymaga także fakt, że niezależnie od treści art. 6 § 1 k.p.c., liczba prowadzonych przez sąd rozpraw nie stanowi jedynego czynnika wpływającego na długość trwania postępowania. Dane zgromadzone w tabelach nr 33–35 pokazują, że nawet w przypadku prowadzenia w sprawie dwóch lub trzech posiedzeń, czas trwania postępowania może być znaczny, a wpływ na to ma przede wszystkim obszerność postępowania dowodowego oraz postawa uczestników. Dążąc zatem do prawidłowego rozstrzygnięcia sprawy, sądy opiekuńcze powinny przede wszystkim skupić się na właściwej realizacji zasady dobra rodzica oraz należnych mu praw, w tym prawa do bycia wysłuchanym, wydając rozstrzygnięcie w najkrótszym możliwym terminie. Zasada szybkości postępowania nie powinna być jednak traktowana priorytetowo, przed innymi naczelnymi zasadami postępowania cywilnego. W sprawach opiekuńczych dotyczących osób małoletnich sąd priorytetowo powinien bowiem traktować jedynie zasadę dobra dziecka.

Sądy opiekuńcze rozstrzygnęły merytorycznie 131 spośród 180 analizowanych spraw, oddalając wnioski w 19 i uwzględniając w 112 postępowaniach. Wydawane przez sąd rozstrzygnięcia były niemal w całości akceptowane przez uczestników. Za ledwie bowiem w 5 sprawach zakwestionowano zasadność orzeczenia sądu pierwszej instancji, składając apelację w 4 postępowaniach i zażalenie w 1 sprawie. Sąd drugiej instancji częściowo uwzględnił dwie apelacje, dwie oddalił w całości, za bezzasadne uznano natomiast zażalenie. Nieznaczna ilość dostępnych danych nie pozwala jednak na wyciąganie wniosków na temat postępowania odwoławczego.

5. Dziecko w sprawie o zmianę wyroku rozwodowego

5.1. Pozycja dziecka w postępowaniu o zmianę wyroku rozwodowego w zakresie władzy rodzicielskiej

5.1.1. Uwagi ogólne

W ustawodawstwie międzynarodowym już od blisko 100 lat zwraca się uwagę na szczególną rolę jaką w życiu społeczeństwa zajmują osoby małoletnie. W Deklaracji Praw Dziecka przyjętej przez Radę Generalną Międzynarodowego Związku Pomocy Dzieciom 13 lutego 1923 r., a następnie przez Zgromadzenie Ogólne Ligi Narodów 16 listopada 1924 r.⁴⁷ wskazano, że dziecko stanowi przedmiot opieki ze strony osób dorosłych, które winny zapewnić mu wszystko najlepsze co posiadają. Kolejne akty prawa międzynarodowego traktujące o prawach dzieci uszczegóławiały zakres praw i obowiązków należnych osobie małoletniej oraz zakres powinności wobec niej osób dorosłych. Odnoszono się przy tym także do szczególnej sytuacji, jaką jest udział dziecka w postępowaniu sądowym lub wszczęcie postępowania dotyczącego jego osoby. W efekcie działań ustawodawcy międzynarodowego współcześnie przyjmuje się, że dziecko biorące udział w postępowaniu sądowym lub którego osoby postępowanie dotyczy, musi być podmiotem, a nie przedmiotem tej sprawy. Współcześnie najwyraźniej wskazane rozumienie pozycji dziecka w postępowaniu cywilnym wybija się z Wytocznych Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom⁴⁸, w których szczegółowo określono zasady jakimi kierować powinien się ustawodawca krajowy dla „upodmiotowienie” dziecka w postępowaniu sądowym.

W analizowanych sprawach mamy do czynienia niestety nie tyle z postępowaniami, których uczestnikiem są osoby małoletnie, ale ze sprawami, które bezpośrednio dotyczą osoby dziecka. Mimo bowiem, że Sąd Najwyższy trafnie wskazywał już w latach 60-tych XX w., że dziecko powinno być uczestnikiem postępowania o zmianę rozstrzygnięcia o władzy rodzicielskiej reprezentowanym przez kuratora ustanowionego przez sąd opiekuńczy⁴⁹,

⁴⁷ Tzw. Deklaracji Genewskiej, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1959.html> (dostęp: 26.07.2022 r.).

⁴⁸ Wytoczne Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom przyjęte przez Komitet Ministrów Rady Europy w dniu 17 listopada 2010 r. wraz z uzasadnieniem, w ramach Programu Rady Europy „Budowanie Europy dla dzieci i z dziećmi, źródło: <https://publications.europa.eu/pl/publication-detail/-/publication/5f031e5d-9f09-11e5-8781-01aa75ed71a1> (dostęp: (24.02.2020 r.).

⁴⁹ Uchwała SN z 12 maja 1969 r., III CZP 24/69, OSNCP 1969, nr 12, poz. 213.

to w żadnej ze 180 przeanalizowanych spraw postulat ten nie doczekał się realizacji. Mając jednak na uwadze, że przedmiot zainteresowania badania stanowi przede wszystkim sposób wykonywania władzy rodzicielskiej, a nie szczegółowa analiza pozycji dziecka w postępowaniu nieprocesowym, można jedynie stwierdzić, że pogląd Sądu Najwyższego, choć niewątpliwie celny – nie ma bowiem wątpliwości, że dziecko jest osobą bezpośrednio zainteresowaną wynikami postępowania o zmianę orzeczenia w zakresie władzy rodzicielskiej – to jednak nie został zaaprobowany przez judykaturę.

Niezależnie do sporu na temat pozycji dziecka w postępowaniu o zmianę wyroku rozwodowego w zakresie władzy rodzicielskiej, wątpliwości nie budzi fakt, że sprawy te dotyczą osoby dziecka. W konsekwencji, zgodnie z powoływanym już powyżej art. 567 § 2 k.p.c., małoletniemu przysługiwało w nich prawo do bycia wysłuchanym.

Regulacja wskazanego przepisu czerpie swoje źródła z szeregu regulacji międzynarodowych odnoszących się do praw człowieka i dziecka, poczynając od art. 19 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka⁵⁰, przez art. 19 Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych⁵¹, art. 10 Konwencji Europejskiej o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności⁵², art. 12 i 13 Konwencji o Prawach Dziecka z 1989 r.⁵³, kończąc na Europejskiej Konwencji o wykonywaniu praw dziecka sporządzonej w Strasburgu dnia 25 stycznia 1996 r.⁵⁴ oraz powołanych wyżej Wytycznych Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom⁵⁵.

Aktualny kształt art. 576 k.p.c. jest konsekwencją nowelizacji procedury cywilnej dokonanej w 2008 r.⁵⁶ Przed jej przeprowadzeniem przepis ten przewidywał wyłącznie możliwość wysłuchania przedstawiciela ustawowego osoby, której postępowanie dotyczy, pozostając tym samym w oczywistej sprzeczności nie tylko ze wskazanymi regulacjami międzynarodowymi, ale także art. 72 ust. 3 Konstytucji RP⁵⁷, którym nałożono na organy władzy publicznej i osoby odpowiedzialne za małoletniego, obowiązek jego wysłuchania

⁵⁰ <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1948.html> (dostęp: 24.02.2020 r.).

⁵¹ Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. z 1977 r. nr 38, poz. 167).

⁵² Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2. (Dz.U. z 1993 r. nr 61, poz. 284 ze zm.).

⁵³ Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz.U. z 1991 r. nr 120, poz. 526 ze zm.).

⁵⁴ Dz.U. z 2000 r. nr 107, poz. 1128.

⁵⁵ Wytyczne Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom przyjęte przez Komitet Ministrów Rady Europy w dniu 17 listopada 2010 r. wraz z uzasadnieniem, w ramach Programu Rady Europy „Budowanie Europy dla dzieci i z dziećmi, źródło: <https://publications.europa.eu/pl/publication-detail/-/publication/5f031e5d-9f09-11e5-8781-01aa75ed71a1> (dostęp: 24.02.2020 r.).

⁵⁶ Ustawa z 6 listopada 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 220, poz. 1431).

⁵⁷ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. nr 78, poz. 483 ze zm.).

i uwzględniania w miarę możliwości jego zdania w procesie ustalania praw dziecka. Przedstawiciele nauki wskazują na wyjątkowy charakter instytucji wysłuchania dziecka, której rolą jest przyznanie małoletniemu podmiotowości procesowej bez przyznawania mu zdolności procesowej. Wysłuchanie stanowi zatem rodzaj czynności procesowej wzorowanej na zajęciu stanowiska w sprawie przez uczestnika⁵⁸. Warunkiem dokonania czynności wysłuchania jest natomiast spełnienie kryteriów określonych w art. 576 § 2 k.p.c., tj. osiągnięcie przez małoletniego adekwatnego poziomu rozwój umysłowego, właściwego stanu zdrowia i stopnia dojrzałości. Wysłuchanie powinno być dokonane poza salą posiedzeń sądowych, w przyjaznej, odformalizowanej atmosferze. Podczas wysłuchania małoletniego nie powinny być obecne osoby trzecie, z wyjątkiem biegłego specjalisty, np. psychologa. Szczególnie ważne jest natomiast aby nieobecni byli rodzice, ponieważ ich obecność może krępować dziecko w wypowiedzi⁵⁹.

5.1.2. Wnioski z badań

Nie powielając rozważań na temat niezasadnego pomijania przez sądy osoby dziecka w sprawach o zmianę wyroku rozwodowego w zakresie władzy rodzicielskiej, rozważania tej części opracowania skupią się na zagadnieniu prawa dziecka do bycia wysłuchanym w sprawach dotyczących jego osoby, do których niewątpliwie zaliczyć można postępowania analizowane w ramach omawianego badania.

Jak przybliżono powyżej, obecne brzmienie art. 576 § 2 k.p.c. ma na celu dostosowanie polskiego ustawodawstwa do wymogów i zasad dotyczących udziału dziecka w postępowaniu sądowym dotyczącym jego osoby, określonych m.in. przez ustawodawcę międzynarodowego, ale również przez Konstytucję RP. Zgromadzone dane prowadzą do wniosku, że w badanych sprawach nie realizowano wynikającego bezpośrednio z art. 576 § 2 k.p.c. prawa dziecka do bycia wysłuchanym. Możliwość taką sądy opiekuńcze stworzyły zaledwie w 20 analizowanych postępowaniach, a małoletni skorzystali z niej w 19 sprawach. W postępowaniu nr 78 małoletni odmówił stawiennictwa w sądzie i udziału w wysłuchaniu, a sąd uszanował decyzję dziecka.

Jak wskazywano już powyżej, sytuacja, w której sądy nie decydują się na wysłuchanie dziecka, którego stopień dojrzałości, rozwoju i stan zdrowia na to pozwalają, musi być uznana za wysoce nieprawidłową, szczególnie jeśli weźmie się pod uwagę przedmiot postępowania, tj. rozstrzygnięcie o wykonywaniu władzy rodzicielskiej. Wydaje się bowiem, że w sytuacji, gdy

⁵⁸ Por. K. Weitz, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Postępowanie rozpoznawcze*, art. 216¹, red. T. Ereciński, LEX 2016, nb 3; M.M. Cieśliński, *Wysłuchanie dziecka w procesie cywilnym (art. 216¹ k.p.c.)*, „Przeгляд Sądowy” 2012, nr 6, s. 64.

⁵⁹ J. Gudowski, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom IV. Postępowanie rozpoznawcze. Postępowanie zabezpieczające*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016, s. 285–287.

sąd opiekuńczy rozstrzyga o kwestiach takich jak forma sprawowania opieki nad dzieckiem, sposób realizowania kontaktów dziecka z rodzicem czy miejsce zamieszkania małoletniego, uzyskanie opinii dziecka jest co do zasady niezbędne, jeśli tylko jest możliwe. Nie realizując zasady wynikającej z art. 576 § 2 k.p.c., art. 72 ust. 3 Konstytucji RP i regulacji międzynarodowych, sądy naruszają przede wszystkim zasadę dobra dziecka, której ochrona stanowi nadrzędny cel każdego postępowania.

Omawiając sprawy, w których do wysłuchania małoletniego lub małoletnich doszło, przede wszystkim należy zwrócić uwagę, że dzieci nawet jeśli wyrażą zgodę na udział w wysłuchaniu, to nie zawsze godzą się na zajęcie jasnego stanowiska co do wniosku. Jak bowiem wynika z danych opisanych w tabeli nr 41, mimo wzięcia udziału w wysłuchaniu, w dwóch sprawach małoletni nie zajęli stanowiska co do wniosku. W dwóch sprawach z uwagi na sposób sporządzenia protokołu niemożliwe było ustalenie stanowiska dziecka co do wniosku w toku prowadzonych badań. W jednej sprawie postępowanie zostało umorzone. W pozostałych 12 postępowaniach, w których sąd prowadził wysłuchanie małoletnich, ich stanowisko zostało uwzględnione w całości, co niewątpliwie należy ocenić pozytywnie.

Tabela 41. Uwzględnianie stanowiska małoletniego co do wniosku.

Czy sąd wysłuchał małoletniego w celu ustalenia jego stanowiska w sprawie?	Czy sąd uwzględnił stanowisko małoletniego co do wniosku?					Ogółem
	Tak, w całości	Małoletni nie zajęł stanowiska	Małoletni nie był wysłuchany	Brak możliwości ustalenia stanowiska małoletniego	Umorzenie	
Tak	12	4	0	2	1	19
Nie	0	0	137	0	0	137
Małoletni nie chciał pojawić się w sądzie	0	0	1	0	0	1
Ogółem	12	4	138	2	1	157

Źródło: opracowanie własne.

*Sprawy nie sumują się do 180, ponieważ w 23 sprawach sąd nie prowadził rozprawy, a tym samym także wysłuchania.

5.2. Rozstrzygnięcia sądu rozwodowego dotyczące małoletnich dzieci małżonków

W ramach wyroku orzekającego rozwód rodziców sąd, zgodnie z dyspozycją art. 58 § 1–2 k.r.o., jest zobowiązany zawrzeć rozstrzygnięcia odnoszące się do małoletnich wspólnych dzieci małżonków, dotyczące:

- 1) władzy rodzicielskiej nad wspólnym małoletnim dzieckiem obojga małżonków,
- 2) kontaktów rodziców z dzieckiem;
- 3) partycypacji każdego z rodziców w kosztach utrzymania i wychowania dziecka.

Wydawane przez sąd rozwodowy rozstrzygnięcia, zgodnie z zasadą integralności wyroku rozwodowego, pozwalają na nowo ukształtować zasady funkcjonowania rodziny, która znalazła się w kryzysie, a przede wszystkim powinny one chronić dobro osoby małoletniej.

W analizowanych sprawach sądy rozwodowe, rozstrzygając o sposobie wykonywania władzy rodzicielskiej, w około połowie spraw (44,5%) powierzyły jej sprawowanie obojgu rodzicom, ze wskazaniem miejsca zamieszkania dziecka w każdorazowym miejscu zamieszkania matki, analogiczne orzeczenie określające miejsce zamieszkania dziecka w każdorazowym miejscu zamieszkania ojca wydano w 7 sprawach (2,9%). W 27,7% spraw powierzono wykonywanie władzy rodzicielskiej matce i ograniczona ojcu do prawa współdecydowania o istotnych sprawach dziecka, przy czym w 1,6% spraw dodatkowo ograniczono władzę rodzicielską poprzez ustanowienie nadzoru kuratora. Analogiczne orzeczenie powierzające wykonywanie władzy rodzicielskiej ojcu i ograniczające ją matce do prawa współdecydowania o istotnych sprawach dziecka wydano w 4,5% spraw, w takiej samej liczbie spraw powierzono wykonywanie władzy rodzicielskiej matce i ograniczona ojcu do prawa dowiadywania o istotnych sprawach dziecka (zob. tabela nr 42).

Tabela 42. Orzeczenie w przedmiocie sposobu wykonywania władzy rodzicielskiej po rozwodzie.

	L. bezwzględna	Procent
Powierzona obojgu rodzicom ze wskazaniem miejsca zamieszkania dziecka w każdorazowym miejscu zamieszkania matki	109	44,5
Powierzona obojgu rodzicom ze wskazaniem miejsca zamieszkania dziecka w każdorazowym miejscu zamieszkania ojca	7	2,9
Powierzona obojgu rodzicom ze wskazaniem miejsca zamieszkania dziecka w każdorazowym miejscu zamieszkania ojca + kurator dla rodziców	4	1,6
Powierzona matce i ograniczona ojcu do prawa współdecydowania o istotnych sprawach dziecka	64	26,1
Powierzona matce i ograniczona ojcu do prawa współdecydowania o istotnych sprawach dziecka + kurator	4	1,6
Powierzona ojcu i ograniczona matce do prawa współdecydowania o istotnych sprawach dziecka	11	4,5
Powierzona matce i ograniczona ojcu do prawa dowiadywania o istotnych sprawach dziecka	11	4,5
Powierzona ojcu i ograniczona matce do prawa dowiadywania o istotnych sprawach dziecka	2	0,8
Powierzona ojcu i ograniczona matce do prawa dowiadywania o istotnych sprawach dziecka + kurator dla matki	4	1,6
Zawieszona ojcu	5	2,1
Pozbawienie matki władzy rodzicielskiej	1	0,4
Inne	6	2,5
Brak danych	17	6,9
Ogółem	245	100,0

Źródło: opracowanie własne.

* Dane odnoszą się do 245 małoletnich, których dotyczyły analizowane postępowania.

Rozstrzygnięcie o sposobie wykonywania władzy rodzicielskiej bezpośrednio oddziałuje także na rozstrzygnięcie dotyczące miejsca zamieszkania dziecka – do kwestii tej odnoszą się dane zamieszczone w tabeli nr 43. W przeważającej liczbie badanych spraw – 82% – małoletni powinien zamieszkiwać z matką. W 13,5% z ojcem, a w 3,3% rodzice powinni sprawować opiekę naprzemienną.

Tabela 43. Z kim małoletni powinien zamieszkiwać zgodnie z treścią wyroku rozwodowego?

	L. bezwzględna	Procent
Matką	201	82,0
Ojcem	33	13,5
Opieka naprzemienna	8	3,3
Pieczą zastępczą	1	0,4
Brak danych	2	0,8
Ogółem	245	100,0

Źródło: opracowanie własne.

* Dane odnoszą się do 245 małoletnich, których dotyczyły analizowane postępowania.

Z uwagi na przeważającą liczbę postępowań, w których małoletni zgodnie z treścią wyroku rozwodowego powinien zamieszkiwać z matką, orzeczenia o kontaktach regulowały przede wszystkim relacje ojca z małoletnimi. Kontakt dziecka z rodzicem, z którym nie zamieszkuje, ustalano dla 132 małoletnich. Nie orzekano o nich w odniesieniu do 69 małoletnich, a na temat 36 małoletnich brak jest w tym przedmiocie danych (zob. tabela 44).

Tabela 44. Czy dziecko ma ustalone kontakty z rodzicem, z którym nie mieszka?

	L. bezwzględna	Procent
Tak	132	53,9
Nie	69	28,1
Nie, opieka gniazdowa/naprzemienna	8	3,3
Brak danych	36	14,7
Ogółem	245	100,1

Źródło: opracowanie własne.

* Dane odnoszą się do 245 małoletnich, których dotyczyły analizowane postępowania.

Zbadanie kwestii sposobu orzeczenia o miejscu zamieszkania dziecka oraz o kontaktach pozwoliło na określenie stosunku czasu spędzanego przez dziecko z każdym z rodziców. Mając na uwadze niewielką liczbę dzieci, wobec których rodzice sprawują opiekę naprzemienną – 8 (zob. tabela nr 43), nie dziwi niewielka liczba małoletnich spędzających tyle samo czasu z obojgiem rodziców. W sytuacji takiej znajdowało się tylko 12 małoletnich. Ponownie korzystniej kształtuje się pozycja matek, które spędzają z małoletnimi więcej czasu niż ojco-

wie, na co wskazują dane zawarte w tabeli 45. W odniesieniu do 20,8% małoletnich stosunek ten wynosi 10 dni dla ojca do 20 dni dla matki, dla 13,5% małoletnich 5 dni z ojcem do 25 dni z matką, a dla 4,9% małoletnich 1 dzień z ojcem do 29 dni z matką.

Tabela 45. Stosunek czasu spędzanego przez każdego z rodziców z dzieckiem w miesiącu wg wyroku rozwodowego.

W dniach	L. bezwzględna	Procent
15:15	12	4,9
10ojciec:20matka	51	20,8
10matka:20ojciec	5	2,0
5ojciec:25matka	33	13,5
5matka:25ojciec	4	1,6
1ojciec:29matka	12	4,9
1matka:29ojciec	3	1,2
Ustalane indywidualnie	13	5,3
Brak danych	43	17,6
Brak orzeczenia o kontaktach	69	28,2
Ogółem	245	100,0

Źródło: opracowanie własne.

* Dane odnoszą się do 245 małoletnich, których dotyczyły analizowane postępowania.

W sytuacji, gdy konflikt pomiędzy byłymi małżonkami – rodzicami jest ciągle dość silny, korzystne wydaje się maksymalnie szczegółowe określenie zasad realizacji kontaktów. Kwestią szczególną sporną są dni wolne od pracy i nauki, tj. wszelkie święta i wakacje, ale również dzień urodzin dziecka czy inne święta obchodzone w danej kulturze. Z tego względu warto, aby, regulując kwestię kontaktów, szczegółowo określić sposób spędzania czasu przez każdego z rodziców z dzieckiem w takiej szczególnej okazji. Rozstrzygnięcia tego rodzaju w badanych sprawach wydano wobec 75 małoletnich – 30,6% spraw, zobacz tabela 46.

Tabela 46. Czy kwestia kontaktów w święta/wakacje itp. jest osobno uregulowana?

	L. bezwzględna	Procent
Tak	75	30,6
Nie	126	51,4
Brak danych	44	18,0
Ogółem	245	100,0

Źródło: opracowanie własne.

* Dane odnoszą się do 245 małoletnich, których dotyczyły analizowane postępowania.

W odniesieniu do niemal wszystkich małoletnich dzieci sąd orzekł o obowiązku alimentacyjnym rodziców – zob. tabela 47. Jedynie dla dwójki z nich rozstrzygnięcia takiego nie zwarto w wyroku rozwodowym. W sprawie nr 27 orzeczenie takie nie zapadło, a małoletni został umieszczony w pieczy zastępczej i skierowany do szpitala psychiatrycznego. W sprawie nr 18 powody takiego stanu rzeczy nie były możliwe do ustalenia – dziecko zgodnie z orzeczeniem sądu rozwodowego powinno zamieszkiwać wraz z ojcem, miało uregulowane kontakty z matką, z którą w rzeczywistości zamieszkiwało na stałe. W odniesieniu do 223 osób, tj. 91% wszystkich małoletnich, kwestia obowiązku alimentacyjnego zostało przez sąd rozwodowy rozstrzygnięta. Ustalenia tej okoliczności, tj. istnienia lub braku orzeczenia o alimentach, nie było możliwe w stosunku do 5,7% dzieci. Natomiast dla 6 małoletnich alimenty nie były orzeczone, ponieważ rodzice sprawowali nad nimi opiekę naprzemienną. W tym miejscu wyjaśnić należy, że opieka naprzemienna sprawowana była w sumie nad 8 małoletnimi, ale dla dwóch z nich, wobec braku w aktach sprawy odpisu wyroku rozwodowego oraz ustaleń sądu w tym przedmiocie, niemożliwe było określenie czy sąd rozwodowy orzekał o obowiązku alimentacyjnym.

Tabela 47. Czy w wyroku rozwodowym orzeczono o alimentach?

	L. bezwzględna	Procent
Tak	223	91,0
Nie	2	0,8
Nie, z uwagi na opiekę naprzemienną	6	2,5
Brak danych	14	5,7
Ogółem	245	100,0

Źródło: opracowanie własne.

* Dane odnoszą się do 245 małoletnich, których dotyczyły analizowane postępowania.

5.3. Sytuacja faktyczna małoletniego

Przeprowadzone badania pokazały, że stan rzeczy odnoszący się do sposobu sprawowania władzy rodzicielskiej wykreowany orzeczeniem sądu nie zawsze jest realizowany w rzeczywistości.

Kwestią powszechnie znaną jest problem ze skuteczną egzekucją alimentów od zobowiązanych. Nie zaskakuje zatem fakt, że zgodnie ze zgromadzonymi w tabeli 48 danymi, 26,1% małoletnich prowadzi egzekucję przeciwko rodzicowi zobowiązanemu do alimentów lub rezygnuje z możliwości ich dochodzenia – 6,9% uprawnionych.

Tabela 48. Czy rodzic zobowiązany z tytułu alimentów wywiązuje się ze swojego obowiązku?

	I. bezwzględna	Procent
Brak danych	34	13,9
Tak	117	47,8
Nie, skuteczna egzekucja	11	4,5
Nie, bezskuteczna egzekucja	53	21,6
Nie, brak egzekucji	17	6,9
Nie, z uwagi na zmianę miejsca zamieszkania przez dziecko	5	2,0
Nie dotyczy	8	3,3
Ogółem	245	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Zaskakuje jednak nierespektowanie rozstrzygnięcia w przedmiocie miejsca zamieszkania małoletniego. Z danych zawartych w tabeli 43 wynika, że 82% małoletnich powinno zamieszkiwać z matką, a 13,5% z ojcem. Tymczasem zgodnie z rzeczywistym stanem rzeczy, zobrazowanym danymi tabeli 49, z matką zamieszkuje 64,9% małoletnich, a z ojcem 28,6%. Różny jest także procent małoletnich, wobec których rodzice sprawują opiekę naprzemienną – zgodnie z wyrokiem rozwodowym powinno to być 3,3% małoletnich (8 osób); natomiast w rzeczywistości opiekę naprzemienną sprawowano nad 3,7% małoletnich, tj. 9 osobami – dane te zestawiono w tabeli 50. Ponadto w rzeczywistości pojawia się jeszcze jeden stan faktyczny, nieprzewidziany w żadnym z analizowanych orzeczeń o rozwiązaniu małżeństwa przez rozwód, tj. wspólne zamieszkiwanie, pomimo orzeczenia rozwodu, byłych małżonków oraz dzieci. Sytuacja taka miała miejsce w sprawie nr 160, zainicjowanej wnioskiem matki, która domagała się pozbawienia ojca władzy rodzicielskiej, wskazując, że nie wywiązuje się on z obowiązków rodzicielskich. Uczestnik oponował przeciwko wnioskowi, kwestionując twierdzenia byłej żony. W sprawie prowadzono w sumie trzy rozprawy, sąd nie zdecydował o przesłuchaniu małoletniej, mimo że miała ona 15 lat. W toku postępowania ustalono jednak, że małżonkowie mimo rozwodu zamieszkują wspólnie, ponieważ sytuacja ekonomiczna nie pozwala żadnemu z nich na stworzenie osobnego gospodarstwa. Ojciec pozostaje w nowej relacji partnerskiej, co zdaje się być zarzewiem silnego konfliktu pomiędzy byłymi małżonkami. Ostatecznie sąd oddalił wniosek, nie znajdując podstaw do modyfikacji orzeczenia sądu rozwodowego. Natomiast w sprawie nr 178 matka domagała się przywrócenie pełni władzy rodzicielskiej, argumentując, że chce rozpocząć nowe życie bez byłego męża. Z danych zgromadzonych w sprawie wynikało, że rodzina od 7 lat pozostaje pod opieką asystenta rodziny, jest silnie skonfliktowana. Rodzice, mimo rozwodu zamieszkują wspólnie, ojciec uznał najmłodsze dziecko za swoje, choć nie jest jego biologicznym ojcem. Mężczyzna jest uzależniony od alkoholu. Sąd ostatecznie rozstrzygnął w sprawie, kierując się opinią biegłych specjalistów oraz opiekuna rodziny, przywracając obojgu rodzicom wła-

dzę rodzicielską i określając miejsce zamieszkania trójki najmłodszych w każdorazowym miejscu zamieszkania matki, a najstarszej córki w miejscu zamieszkania ojca. Jednocześnie sąd ustanowił kuratora dla rodziny. Kobieta w toku sprawy opuściła dom byłego męża wraz z trójką dzieci.

Tabela 49. Z kim małoletni faktycznie zamieszkuje?

	L. bezwzględna	Procent
Z matką	159	64,9
Z ojcem	70	28,6
Opieka naprzemienna	9	3,7
Piecza zastępcza	1	0,4
Z obojgiem rodziców	5	2,0
Brak danych	1	0,4
Ogółem	245	100,0

Źródło: opracowanie własne.

* Dane odnoszą się do 245 małoletnich, których dotyczyły analizowane postępowania.

Tabela 50. Treść wyroku rozwodowego co do miejsca zamieszkania dziecka, a faktyczny stan rzeczy.

Orzeczenie sądu rozwodowego	stan faktyczny						Ogółem
	Z matką	Z ojcem	Opieka naprzemienna	Piecza zastępcza	Z obojgiem rodziców	Brak danych	
Z matką	148	51	2	0	1	0	202
Z ojcem	9	19	1	0	4	0	33
Opieka naprzemienna	2	0	6	0	0	0	8
Piecza zastępcza	0	0	0	1	0	0	1
Brak danych	0	0	0	0	0	1	1
Ogółem	159	70	9	1	5	1	245

Źródło: opracowanie własne.

* Dane odnoszą się do 245 małoletnich, których dotyczyły analizowane postępowania.

W tabeli 44 wskazano, że sąd rozwodowy ustalił kontakty z rodzicem dla 132 dzieci. Niezależnie jednak od tego czy wyrok rozwodowy zawiera rozstrzygnięcia w tym przedmiocie, czy też nie, z uwagi na zgodny wniosek małżonków o nieorzekanie o kontaktach, dzieci i rodzice mają prawo i obowiązek realizowania kontaktów. W praktyce możliwość ta nie zawsze jest jednak wykorzystywana. Rodzice aż 77 małoletnich, uprawnieni do kontaktów, nie korzystają z tej możliwości. Z danych zobrazowanych w tabeli 51 wynika, że stosunkowo rzadko, bo tylko w 2,5% spraw, to rodzic, z którym małoletni zamieszkuje, generuje problemy w tym zakresie. W przypadku 3 małoletnich źródło problemów stanowili oboje rodzice (1,2% małoletnich). Częściej za to sami małoletni odmawiali realizacji kontaktów – decyzję taką podjęła 9 dzieci.

Tabela 51. Czy kontakty są realizowane?

	L. bezwzględna	Procent
Tak	118	48,2
Nie – problemy po stronie rodzica, który powinien je realizować	77	31,4
Nie, problemy generuje rodzic, z którym dziecko zamieszkuje	6	2,5
Nie, dziecko nie chce kontaktów	9	3,7
Brak orzeczenia	17	6,9
Niemożliwe do realizacji	1	0,4
Nie – problem generują oboje rodzice	3	1,2
Brak danych	14	5,7
Ogółem	245	100,0

Źródło: opracowanie własne.

* Dane odnoszą się do 245 małoletnich, których dotyczyły analizowane postępowania.

5.4. Wpływ orzeczenia o zmianie wyroku rozwodowego na sytuację dziecka

Orzeczenia wydawane przez sąd w analizowanych sprawach miały zazwyczaj istotny wpływ na sytuację prawną i faktyczną osób małoletnich. Inicjowane postępowania, jak wynika z tabeli 1, dotyczyły najczęściej żądania pozbawienia drugiego rodzica władzy rodzicielskiej, oznaczenia miejsca zamieszkania dziecka w każdorazowym miejscu zamieszkania wnioskodawcy, ograniczenia władzy rodzicielskiej drugiego rodzica, uregulowania kwestii kontaktów, a także zmiany sposobu sprawowania opieki poprzez ustanowienie opieki naprzemiennej. Roszczenia te były dochodzone łącznie lub samodzielnie. Ostatecznie, jak wynika z danych zwartych w tabeli 52, tylko w stosunku do 86 małoletnich sąd w prowadzonym postępowaniu nie orzekał o kwestii sposobu sprawowania władzy rodzicielskiej. Zaskakuje duże liczba małoletnich, których rodzice zostali w analizowanych sprawach pozbawieni władzy rodzicielskiej. Rozstrzygnięcie takie zapadło w stosunku do ojców 54 małoletnich i matek 6 małoletnich, a zatem jeden z rodziców co czwartego dziecka, został pozbawiony władzy rodzicielskiej (24,4% małoletnich).

Konsekwencją zmiany rozstrzygnięć w zakresie władzy rodzicielskiej była także zmiana miejsca zamieszkania dziecka. Zgodnie z danymi zawartymi w tabeli 43, stosownie do rozstrzygnięć wyroków rozwodowych, 82% małoletnich powinno zamieszkiwać z matką, a 13,5% z ojcem. Tabela 49 pokazuje, że zgodnie z rzeczywistym stanem rzeczy, z matką zamieszkuje 64,9% małoletnich, a z ojcem 28,6%. Po prawomocnym rozstrzygnięciu analizowanych postępowań z matką powinno zamieszkać 71,8% małoletnich, z ojcem 22,9%, a wobec 4,5% małoletnich powinna być sprawowana opieka naprzemienna. Brak jest danych

Tabela 52. Zmiana sposobu orzeczenia o władzy rodzicielskiej

	W sprawie o zmianę rozstrzygnięcia wyroku rozwodowego w zakresie władzy rodzicielskiej																					
W wyroku rozwodowym	1.00	2.00	4.00	5.00	9.00	0	1	1 + kurator dla rodziców	2	2 + kurator dla rodziców	3	3 (wyłączono paszport i wyjazdy zagraniczne)	3 (wyłączono paszport, wyjazdy zagraniczne i leczenie)	4	4 + kuror dla ojca	4 (wyłączono spraw dot. zdrowia i edukacji)	5	7 ojcu	8 matki	8 ojca	9	Ogółem
1	0	2	3	0	0	48	3	0	8	0	19	0	0	1	2	0	6	1	0	16	0	109
10	0	0	0	0	0	9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	3	17
2	0	0	0	0	0	3	2	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	7
2 + kurator	0	0	0	0	0	0	0	3	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4
3	1	0	3	1	0	17	2	0	6	0	0	1	1	4	0	0	1	0	0	27	0	64
3 + kurator	0	0	0	0	0	0	0	2	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4
4	0	1	0	0	0	3	2	0	0	0	2	0	0	0	0	1	0	0	2	0	0	11
5	0	0	0	0	0	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	4	0	11
6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	2
6 (kurator dla matki)	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	2	0	0	4
7 ojcu	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	2	0	5
8 matki	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
9	0	0	0	0	1	0	2	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	2	6
Ogółem	1	3	6	1	1	86	11	5	15	3	21	1	1	8	2	1	12	1	6	54	5	245

Źródło: opracowanie własne.

*Poszczególne liczby oznaczają następujący sposób orzeczenia o wykonywaniu władzy rodzicielskiej:

- 0 nie orzekano o władzy rodzicielskiej i jej wykonywaniu;
1. powierzona obojgu rodzicom ze wskazaniem miejsca zamieszkania dziecka w każdorazowym miejscu zamieszkania matki;
2. powierzona obojgu rodzicom ze wskazaniem miejsca zamieszkania dziecka w każdorazowym miejscu zamieszkania ojca;
3. powierzona matce i ograniczona ojcu do prawa współdecydowania o istotnych sprawach dziecka;
4. powierzona ojcu i ograniczona matce do prawa współdecydowania o istotnych sprawach dziecka;
5. powierzona matce i ograniczona ojcu do prawa dowiadywania o istotnych sprawach dziecka;
6. powierzona ojcu i ograniczona matce do prawa dowiadywania o istotnych sprawach dziecka;
7. zawieszona;
8. pozbawienie władzy rodzicielskiej;
9. inne;
10. brak danych.

* Dane odnoszą się do 245 małoletnich, których dotyczyły analizowane postępowania.

o jednym dziecku i jedno dziecko pozostało w pieczy zastępczej. W tabeli 53 zobrazowano zmianę rozstrzygnięcia w przedmiocie miejsca zamieszkania dziecka. Wynika z niej jasno, że po weryfikacji w praktyce stanu rzeczy określonego w wyroku rozwodowym spada liczba małoletnich zamieszkujących z matką, a wzrasta zamieszkujących z ojcem. Przy czym zaznaczyć należy, że nierzadko to małoletni podejmowali decyzję o wyprowadzce od jednego z rodziców do drugiego. Sytuacja taka miała miejsce m.in. w sprawach nr 19, 22, 41, 45, 80. Zarzewiem problemów zazwyczaj był konflikt między dzieckiem a rodzicem, z którym zamieszkuje – w sprawie nr 22 matka przychyliła się do wniosku ojca o oznaczenie miejsca zamieszkania w każdorazowym jego miejscu zamieszkania, wskazując, że syn jest wobec niej agresywny i okrada ją. Ojciec nie miał takich problemów z małoletnim. Na wzajemne relacje rodziców i dzieci wpływ wywarła także epidemia SARS-CoV-2. Między innymi w sprawie nr 19 małoletni z uwagi na stan epidemii zamieszkał na tydzień z ojcem, aby w ten sposób zrealizować w sposób bezpieczny kontakty z nim i po upływie tego okresu wskazał, że woli jednak zamieszkiwać na stałe z ojcem, który ma dla niego więcej czasu. Matka uszanowała decyzję dziecka.

Tabela 53. Osoba, z którą dziecko zamieszkuje.

Z kim małoletni powinien zamieszkiwać zgodnie z treścią wyroku rozwodowego	Z kim małoletni powinien zamieszkiwać po tej sprawie					Ogółem
	Pieczy zastępcza	Z matką	Z ojcem	Opieka naprzemienna	Brak danych	
Z matką	0	163	33	6	0	202
Z ojcem	0	11	21	1	0	33
Opieka naprzemienna	0	2	2	4	0	8
Pieczy zastępcza	1	0	0	0	0	1
Brak danych	0	0	0	0	1	1
Ogółem	1	176	56	11	1	245

Źródło: opracowanie własne.

* Dane odnoszą się do 245 małoletnich, których dotyczyły analizowane postępowania.

Modyfikacja rozstrzygnięć w zakresie wykonywania władzy rodzicielskiej oraz miejsca zamieszkania dziecka z oczywistych względów musiała także wpłynąć na kwestię kontaktów i czas spędzany przez każdego z rodziców z dzieckiem. Jak wynika z tabeli 54, kwestia kontaktów dziecka z rodzicem nie była przez sąd opiekuńczy rozstrzygana w przypadku 114 małoletnich, w odniesieniu do tych osób w mocy pozostało rozstrzygnięcie sądu rozwodowego. Niezmiennie najliczniejszą grupą wśród małoletnich pozostali ci, których kontakty z rodzicami nie były regulowane na mocy orzeczenia sądu lub były ustalane przez rodziców indywidualnie. Odpowiednio po wydaniu wyroku rozwodowego liczba dzieci w takiej sytuacji wynosiła 68 i 13, a po wydaniu orzeczenia przez sąd opiekuńczy 76 i 13. Niewielka pozostała

także liczba dzieci, które w ciągu miesiąca spędzają tyle samo czasu z każdym z rodziców. Na mocy orzeczeń sądów rozwodowych było to 12 osób, a na mocy orzeczeń sądów opiekuńczych 10. Spadła natomiast liczba małoletnich spędzających 10 dni w miesiącu z ojcem i 20 z matką z 51 do 40 osób. Podobnie jak liczba małoletnich spędzających z ojcem 5 dni, a 25 z matką – redukcja z 34 osób do 20. Wzrosła natomiast znacznie liczba dzieci, które spędzają z ojcem tylko jeden dzień w miesiącu z 12 osób do 20.

Tabela 54. Czas spędzany przez każdego z rodziców z dzieckiem w miesiącu – dane w dniach.

Wg wyroku rozwodowego	po sprawie o zmianę orzeczenia wyroku rozwodowego														Ogółem
	Nie orzekano – rozstrzygnięcia niezmienione	15:15	10ojciec:20matka	10matka:20ojciec	5ojciec:25matka	5matka:25ojciec	1ojciec:29matka	1matka:29ojciec	Rodzic nie chce kontaktów	Ustalane indywidualnie	Oddalono	Umożnienie postępowania	Brak danych	Brak orzeczenia o kontaktach	
15:15	0	1	1	3	0	1	1	0	0	0	3	0	0	2	12
10ojciec:20matka	23	4	8	0	0	0	3	0	1	3	2	5	0	2	51
10matka:20ojciec	2	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	5
5ojciec:25matka	13	0	3	0	1	0	9	2	0	0	0	2	0	4	34
5matka:25ojciec	0	0	3	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	4
1ojciec:29matka	7	0	0	0	3	0	1	0	0	0	0	0	0	1	12
1matka:29ojciec	2	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	3
Ustalane indywidualnie	4	0	0	0	2	0	0	0	0	3	0	2	0	2	13
Brak danych	25	1	0	0	1	0	0	2	0	2	0	3	2	7	43
Brak orzeczenia o kontaktach	38	4	2	0	0	0	1	0	0	0	1	3	0	19	68
Ogółem	114	10	17	4	7	1	15	5	1	9	6	16	1	38	245

Źródło: opracowanie własne.

* Dane odnoszą się do 245 małoletnich, których dotyczyły analizowane postępowania.

Wydawane przez sąd opiekuńczy orzeczenia, co wynika z tabeli 52, prowadziły niekiedy do ograniczenia władzy rodzicielskiej rodziców poprzez ustanowienie nadzoru kuratora nad wykonywaniem władzy rodzicielskiej. W konsekwencji wydawanych rozstrzygnięć nadzór kuratora został ustanowiony w odniesieniu do 6 małoletnich, a w toku sprawy ustanowiono go dla 4 dzieci. Jeszcze przed wszczęciem sprawy o zmianę wyroku rozwodowego w zakresie wykonywania władzy rodzicielskiej kurator ustanowiony był w odniesieniu do 27 małoletnich i ich rodziców. Łącznie zatem po prawomocnym zakończeniu postępowań nadzór kuratora sprawowany był nad 15% rodzicami małoletnich.

Tabela 55. Czy nad wykonywaniem władzy rodzicielskiej wobec małoletniego ustanowiony jest adzór kuratora?

	L. bezwzględna	Procent
Tak	27	11,0
Nie	200	81,7
Został ustanowiony w toku analizowanego postępowania	4	1,6
Został ustanowiony w konsekwencji wydanego orzeczenia	6	2,4
Piecza zastępcza	1	0,4
Brak danych	7	2,9
Ogółem	245	100,0

Źródło: opracowanie własne.

* Dane odnoszą się do 245 małoletnich, których dotyczyły analizowane postępowania.

5.5. Podsumowanie

Jak wskazano powyżej, mimo jasnego i trafnego stanowiska Sądu Najwyższego co do zasadności udziału dziecka w postępowaniu o zmianę rozstrzygnięcia o władzy rodzicielskiej w charakterze uczestnika reprezentowanego przez kuratora, którego ustanowić powinien sąd opiekuńczy, w żadnej ze 180 analizowanych spraw sytuacja taka nie miała miejsca. Uczestnikami postępowania byli zawsze tylko oboje lub jedno z rodziców. Sądy nie starały się także, mimo wynikającego z art. 576 § 2 k.p.c. prawa dziecka do bycia wysłuchanym w postępowaniu dotyczącym jego osoby, uzyskać od małoletniego informacji na temat jego poglądu na sprawę. Ostatecznie sądy wysłuchiwały małoletnich tylko w 19 ze 180 zbadanych spraw.

Uzupełniając wywody, dotyczące instytucji wysłuchania małoletniego, należy zwrócić uwagę także na sposób ich prowadzenia, który nie zawsze był zgodny z oczekiwaniami adekwatnymi dla wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom. Przede wszystkim należy zwrócić uwagę, że sąd dokonał wysłuchania poza salą posiedzeń sądowych w 14 postępowaniach. Oznacza to, że 5 wysłuchań odbyło się na sali rozpraw, co niewątpliwie nie było korzystane dla małoletnich, tak samo jak obecność podczas wysłuchania rodziców w przypadku 4 postępowań. Z danych w tabeli 56 wynika bowiem, że tylko w 15 postępowaniach rodzice nie byli obecni przy wysłuchaniu. Na aprobatę nie zasługuje także obecność osób trzecich podczas wysłuchania prowadzonego w 9 sprawach. Wydaje się bowiem, że dokonanie tej czynności nie jest na tyle skomplikowane, aby sąd nie mógł prowadzić jej samodzielnie, względnie w obecności psychologa. Zastrzeżeń nie budzi natomiast fakt, że psycholog obecny był tylko przy wysłuchaniach prowadzonych w 8 sprawach, bowiem jego obecność wymagana jest tylko wówczas, gdy sąd uznaje to za niezbędną.

Tabela 56. Czy wysłuchanie spełniało standardy wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom.

	L. bezwzględna	Procent
W odpowiednim pomieszczeniu	14	7,8
Bez obecności rodziców	15	8,3
Przy udziale psychologa	8	4,4
Bez udziału osób trzecich	10	5,6

Źródło: opracowanie własne.

* Odsetki nie sumują się do 100, ponieważ dowodu nie prowadzono we wszystkich analizowanych sprawach, a w jednej sprawie mógł zostać spełniony więcej niż jeden wymóg.

Zgromadzone dane pozwoliły na ustalenie, że sądy rozwodowe, zgodnie z treścią art. 58 § 1–2 k.r.o., zawierały w swoich rozstrzygnięciach wszystkie obligatoryjne orzeczenia odnoszące się do osoby małoletniej. Jednocześnie jednak wyniki prowadzonych badań prowadzą do wniosku, że rzeczywistość tworzona przez sądy w wyrokach rozwodowych nie zawsze jest respektowana, tak przez rodziców, jak i osoby małoletnie. Potwierdzają to przede wszystkim dane dotyczące faktycznego miejsca zamieszkania osób małoletnich oraz kwestii realizacji kontaktów rodziców i dzieci. W tym drugim przypadku zaskakuje przede wszystkim znaczna liczba małoletnich, których rodzice nie korzystają z prawa do kontaktu z dzieckiem (zob. tabela 51). Problemem powszechnie znanym, którego obecności potwierdziły także zgromadzone dane, jest kwestia skutecznej egzekucji roszczeń alimentacyjnych. Na gruncie badanych spraw można stwierdzić, że rodzice 33% dzieci nie wywiązuje się dobrowolnie ze spoczywającego na nich obowiązku, a egzekucja prowadzona na rzecz 21,6% małoletnich okazała się bezskuteczna. Biorąc natomiast pod uwagę, że uzyskiwane z alimentów środki uprawniony przeznacza na swoje bieżące utrzymanie, takie działania zobowiązanych należy uznać za niezwykle szkodliwe i godzące w dobro osoby małoletniej. Co jednak ciekawe roszczenia alimentacyjne nie były dochodzone w żadnym z poddanych badaniu postępowań. Wydawane w badanych sprawach orzeczenia regulowały zazwyczaj na nowo kwestię wykonywania władzy rodzicielskiej, miejsca zamieszkania dziecka, a tym samym także problem kontaktów rodziców z dziećmi, dostosowując rozstrzygnięcia sądów rozwodowych do faktycznych potrzeb małoletnich.

6. Relacje rozwiedzionych rodziców w kontekście wykonywania władzy rodzicielskiej

6.1. Przyczyny zainicjowania postępowania – źródło problemów

Jak wskazywano już kilkakrotnie, mając na uwadze dane zawarte w tabeli 1, roszczenia zgłaszane w analizowanych sprawach to głównie dochodzone samodzielnie lub łącznie żądania: pozbawienia drugiego rodzica władzy rodzicielskiej, oznaczenia miejsca zamieszkania dziecka w każdorazowym miejscu zamieszkania wnioskodawcy, ograniczenia władzy rodzicielskiej drugiego rodzica, uregulowania kwestii kontaktów a także zmiany sposobu sprawowania opieki poprzez ustanowienie opieki naprzemiennej. Dla ustalenia źródła problemów powstałych pomiędzy rodzicami wykonującymi władzę rodzicielską ważne są motywy, jakie wnioskodawca i uczestnik powoływali dla uzasadnienia swoich pierwszych pism w sprawie, tj. wniosku i odpowiedzi na wniosek.

Odnosząc się w pierwszej kolejności do motywów wniosku i szeregując je według częstotliwości występowania, poczynawszy od nieczęstych należ wskazać na:

1. nierealizowanie kontaktów – 38,3%;
2. niewywiązywanie się z innych obowiązków rodzicielskich przez uczestnika – 36,1%;
3. trudność w nawiązywaniu kontaktu z uczestnikiem – 33,3%;
4. niewywiązywanie się z obowiązku alimentacyjnego – 29,4%;
5. dziecko artykułuje chęć zmiany formy opieki – 27,2%;
6. nastąpiła faktyczna zmiana sposobu sprawowania opieki – 26,7%;
7. uzależnienie – 7,8%;
8. niesprawowanie faktycznej opieki nad dzieckiem – 5%;
9. dążenie do rozszerzenia kontaktów – 5%.

Pozostałe okoliczności, takie jak trudności w osiągnięciu porozumienia, przemoc, niewłaściwe sprawowanie opieki, trudności z uzyskaniem informacji na temat dziecka itd. występowały w mniej niż 5% spraw, a zatem w mniej niż 9 na 180 przebadanych postępowań.

Rozważania na temat zarzutów podnoszonych przez uczestników dla odparcia argumentów wnioskodawców należy rozpocząć od zastrzeżenia, że w 46,7% spraw uczestnicy nie

zdecydowali się na złożenie pisemnej odpowiedzi na wniosek. Jeśli jednak odpowiedź została złożona do akt sprawy, najczęściej podnoszono w niej, następujące argumenty:

1. zaprzeczano twierdzeniom wniosku i sprzeciwiano się mu – 18,9%;
2. wskazywano na trudne relacje z dzieckiem – 6,7%;
3. nie dostrzegano problemów opisanych we wniosku – 6,1%;
4. nieprawidłowe wywiązywanie się przez drugiego rodzica z obowiązków rodzicielskich – 6,1%;
5. utrudnianie kontaktów przez drugiego rodzica/opiekuna – 5,6%;
6. odwoływano się do dobra dziecka – 4,4%.

Porównanie zarzutów podnoszonych przez uczestników postępowania o zmianę wyroku rozwodowego w zakresie władzy rodzicielskiej prowadzi do wniosku, że argumenty podnoszone przez wnioskodawców były zdecydowanie bardziej konkretne, a formułowane przez nich żądania, nawet jeśli niezasadne, oparte były na stosunkowo racjonalnych i jasnych argumentach. Uczestnicy, opierając stawiane im zarzuty, nie skupiali się natomiast na przedstawieniu kontrargumentów, ale najczęściej skupiali się na ogólnym zaprzeczaniu wszelkim twierdzeniom wniosku. Lektura wskazanych pism, szczególnie w sprawach prowadzonych w krótkim odstępie czasu po orzeczeniu rozvodu, najczęściej, choć nie zawsze, prowadziła do wniosku, że między rodzicami ciągle żywy pozostaje jeszcze konflikt będący przyczyną rozpadu ich związku, który negatywnie rzutuje na możliwość wykonywania władzy rodzicielskiej. Wnioski takie pozostawały szczególnie aktualne w sprawach, w których jednym z roszczeń była regulacja kwestii kontaktów.

Istotnym czynnikiem stanowiącym przyczynę do wszczęcia postępowań była także postawa małoletnich. Artykułowana przez dziecko potrzeba zmiany rozstrzygnięcia w zakresie formy sprawowania nad nim opieki była piątym najczęstszym powodem zainicjowania postępowania. Wystąpiła ona w 27,2% badanych spraw, a zatem w częściej niż co czwartej sprawie. Jak już wskazywano powyżej, taka wola małoletniego była nierzadko powodowana konfliktem istniejącym pomiędzy nim a rodzicem, z którym zamieszkuje. Jednocześnie jednak należy zaznaczyć, że opinie i potrzeby dzieci stosunkowo często ulegały zmianie. Między innymi w sprawach nr: 18, 26, czy 142 małoletni zmienili zdanie w toku sprawy, co skutkowało umorzeniem dwóch pierwszych postępowań i oddaleniem wniosku w ostatniej.

Odnosić należy także, że co do zasady we wszystkich postępowaniach, w których sąd orzekł o pozbawieniu rodzica władzy rodzicielskiej nad małoletnim, powodem wszczęcia postępowania, a później wydanego orzeczenia merytorycznego, był brak zainteresowania dzieckiem ze strony rodzica. Sprawy te najczęściej poprzedzał bowiem co najmniej kilkuletni okres braku kontaktów pomiędzy małoletnim a rodzicem. Zazwyczaj rodzic nieutrzymujący kontaktów z dzieckiem nie regulował też należnych małoletniemu świadczeń alimentacyjnych. Zdarzenia to motywowały ostatecznie rodzica sprawującego władzę rodzicielską do

wystąpienia z żądaniem pozbawienia drugiego rodzica władzy rodzicielskiej. Schemat taki wystąpił między innymi w sprawach nr: 140, 166 czy 113. W sprawie nr 140 ojciec od kilku lat nie kontaktował się z dzieckiem, nie wiedział nawet, jak małytenni wygląda. Początkowo w postępowaniu ustanowiono dla niego kuratora dla osoby nieznanej z miejsca pobytu, który powiadomił go o toczącym się postępowaniu. Mężczyzna stawiał się na rozprawę i oponował co do wniosku, ale nie potrafił odpowiedzieć na żadne pytanie dotyczące małytenniego. Sąd uwzględnił wniosek w całości. Nieobecny w życiu małytenniego był także ojciec w sprawie nr 166. Dziecko było wychowywane przez matkę oraz jej drugiego męża, którego małytenni uznawał za ojca, a który chciał przysposobić dziecko. Biologiczny ojciec, mimo prawidłowych doręczeń, nie wziął udziału w postępowaniu. Sąd uwzględnił wniosek w całości. Z kolei w sprawie nr 113 władzy rodzicielskiej pozbawiona została matka, która wzięła udział wyłącznie w wywiadzie środowiskowym prowadzonym na zlecenie sądu opiekuńczego. W jego trakcie przekazała kuratorowi, że popiera wniosek i nie zamierza brać udziału w sprawie.

6.2. Główne źródła konfliktu między rodzicami ujawnione w toku sprawy

Odnosząc się do problemu źródeł konfliktu między rodzicami, w pierwszej kolejności warto zwrócić uwagę na czas, jaki upłynął od orzeczenia rozvodu. Dane zestawione w tabeli 57 pokazują, że wraz z upływem czasu od chwili rozvodu maleje liczba inicjowanych postępowań o zmianę orzeczenia w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Oczywiście jednym z powodów takiego stanu rzeczy może być osiągnięcie pełnoletności przez wspólne dzieci byłych małżonków. Mając jednak na uwadze, że liczba postępowań zainicjowanych po czterech latach od orzeczenia rozvodu jest prawie trzykrotnie niższa od liczby zainicjowanych po roku od orzeczenia rozvodu, można zaryzykować tezę, że wraz z upływem czasu wygasa się konflikt i negatywne emocje istniejące pomiędzy rodzicami, co z kolei sprzyja bardziej harmonijnemu wykonywaniu władzy rodzicielskiej.

Tabela 57. Czas od orzeczenia rozvodu do zainicjowania postępowania.

Lata	L. bezwzględna	Procent
Do roku	21	11,7
1	37	20,6
2	25	13,9
3	20	11,1
4	13	7,2
5	11	6,1
6	14	7,7

Lata	L. bezwzględna	Procent
7	14	7,7
8	8	4,4
9	3	1,7
10	2	1,1
11	1	0,6
12	4	2,2
13	3	1,7
14	1	0,6
15	1	0,6
Brak danych	2	1,1
Ogółem	180	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Analiza treść dalszych pism procesowych oraz wyjaśnień składanych sądowi podczas przesłuchania uczestników pozwoliła na określenie istniejących pomiędzy byłymi małżonkami problemów, które zdają się stanowić jedno ze źródeł powstałego pomiędzy nimi sporu, nawet jeśli okoliczności te nie były powoływane we wniosku i odpowiedzi na wniosek.

Najczęściej, według danych z tabeli 58, bo aż w 45,6% spraw, jawił się ogólny spór istniejący pomiędzy rodzicami, nieposiadający żadnego, konkretnego źródła. Niemożliwe było sprecyzowanie jakie zagadnienia pozostają sporne pomiędzy rodzicami, ponieważ w składanych pismach i ustnych wyjaśnieniach kwestionowali oni zasadniczo punkt widzenia drugiego z rodziców. W sprawach takich, jeśli dochodziło do sporządzenia opinii przez biegłego specjalistę lub OZSS, wskazywano często na niskie kompetencje rodzicielskie jednego lub obojga rodziców. Sytuacja taka miała miejsce między innymi w sprawie nr 79, w której ojciec zarzucał matce nieprzekazywanie informacji dotyczących dziecka oraz utrudnianie realizacji kontaktów⁶⁰. W sytuacjach skrajanych konflikt pomiędzy rodzicami był tak silny, że nie byli oni w stanie osiągnąć porozumienia w sprawach kluczowych dla dziecka, tj. dotyczących jego zdrowia czy edukacji. Zwracano w tym przypadku często uwagę na trudności w nawiązaniu kontaktu z rodzicem, który nie zamieszkuje z dzieckiem, co w przypadkach nagłych, pilnych, może uderzać w dobro i bezpieczeństwo dziecka. Jednocześnie jednak rodzice stosunkowo rzadko, nawet w razie silnego konfliktu, podnoszą zarzut nieprzekazywania im informacji na temat dziecka przez drugiego rodzica. Okoliczności takie były poruszane w zaledwie 12 analizowanych sprawach, a zatem 6,8% wszystkich spraw, co w zestawieniu z danymi o istniejącym generalnym konflikcie między rodzicami w 48,4% spraw (mowa o ogólnym konflikcie i braku możliwości osiągnięcia porozumienia w sprawach kluczowych) wydaje się

⁶⁰ Więcej na temat tej sprawy zob. rozdział 4 ppkt 4.2.

być wartością niedużą. Ponadto świadczy o tym, że nawet rodzice skonfliktowani zdają sobie sprawę z konieczności informowania drugiego z rodziców o kwestiach dotyczących dziecka.

Stosunkowo często, tj. w około 11–12% spraw, spór wywoływało: z oczywistych względów – uzależnienie i/lub problemy z prawem jednego z rodziców; odmienne podejście do wychowania dziecka oraz brak zainteresowania dzieckiem. Wyjaśniając szerzej drugi ze wskazanych problemów należy celem przykładu odwołać się do sprawy nr 17, w której małaletnia zamieszkująca z matką nie chciała uczęszczać na wizyty do psychologa, mimo że zdaniem matki istniały ku temu podstawy. Ojciec oponował, uznając, że była żona wymyśla dziecku choroby. Małaletnia uciekła od matki do ojca, po krótkim czasie weszła w konflikt także z nim, po czym wróciła do matki i podjęła próbę samobójczą, w konsekwencji, której została umieszczona w placówce leczniczej.

Tabela 58. Kwestie rodzące konflikt pomiędzy rodzicami.

	L. bezwzględna	Procent
Nieprzekazywanie informacji dot. zdrowia dziecka	5	2,8
Nieprzekazywanie informacji dot. edukacji dziecka	3	1,7
Nieprzekazywanie informacji dot. czasu wolnego dziecka	3	1,7
Nieprzekazywanie informacji dot. miejsca zamieszkania/pobytu dziecka	1	0,6
Niewywiązywanie się z ustaleń planu opiekuńczego i wychowawczego	1	0,6
Różnice poglądów na temat praw i obowiązków dziecka	8	4,4
Spory na tle religijnym	1	0,6
Odmienne stanowiska co do miasta zamieszkania dziecka	8	4,4
Odmienne podejście do wychowania dziecka	20	11,1
Dążenie wnioskodawcy to szerszych kontaktów z dzieckiem	4	2,2
Ogólne problemy w porozumieniu; konflikt	82	45,6
Uzależnienie, problemy z prawem	23	12,8
Niewywiązywanie się z obowiązków rodzicielskich	10	5,6
Rodzinie niezainteresowany dzieckiem, bez kontaktu	20	11,1
Brak możliwości osiągnięcia porozumienia w sprawie kluczowych	5	2,8
Inne	4	2,2

Źródło: opracowanie własne.

* Odsetki nie sumują się do 100, ponieważ w jednej sprawie mogła występować więcej niż jedna kwestia.

Jak wskazywano w poprzednim podrozdziale, źródłem konfliktu jest także brak zainteresowania dzieckiem i niewywiązywanie się względem niego z obowiązków rodzicielskich. Sytuacja taka zdawała się stanowić źródło konfliktu w 16,7% spraw. Niekiedy rodzice uaktywniali swoje zainteresowanie dzieckiem w czasie trwania postępowania. Jeśli jednak to nadmiernie przeciągało się, tracili nim zainteresowanie. Skrajnym przykładem jest w tym

przypadku sprawa nr 155, w której ojciec oponował przeciwko wnioskowi o pozbawienie go władzy rodzicielskiej, jednak po przeprowadzeniu opinii OZSS, stwierdzającej jego niskie kompetencje rodzicielskie, mężczyzna oświadczył na rozprawie, że: „Już mu się nie chce, brać w tym udziału” i poparł wniosek.

6.3. Podsumowanie

Przeprowadzona analiza, z oczywistych względów, nie pozwala na określenie katalogu okoliczności wpływających na wzajemne relacje rozwiedzionych rodziców, które następnie rzutują na sposób sprawowania przez nich władzy rodzicielskiej. Pozwoliła jednak na wyodrębnienie pewnych ogólnych zdarzeń, powtarzających się w analizowanych sprawach, które wskazywane są przez uczestników jako okoliczności sporne lub które rysują się jako takie z całokształtu okoliczności sprawy.

Najpopularniejszy problem uniemożliwiający zgodne, harmonijne wykonywanie władzy rodzicielskiej to ciągle istniejący konflikt pomiędzy rodzicami, który przenoszony jest przez nich na kwestie dotyczące ich małoletnich dzieci. Dane dotyczące czasu jaki upłynął od zakończenia sprawy rozwodowej pokazują, że im krótszy czas dzieli obie sprawy, tym więcej postępowań o zmianę orzeczenia jest inicjowanych i tym bardziej aktywny, ze względu na ciągłą aktualność emocji ze sprawy rozwodowej, jest spór pomiędzy byłymi małżonkami.

Inny, popularny problem, który przewijał się w kolejnych analizowanych sprawach, to niewątpliwie kwestie związane z realizowaniem bądź nierealizowaniem kontaktów. Stąd podnoszony w opracowaniu wielokrotnie postulat o możliwie jak najbardziej dokładną regulację tej kwestii w zawieranych porozumieniach rodzicielskich, ugodach czy wydawanych w tym przedmiocie orzeczeniach.

Zarzewie konfliktów pomiędzy rodzicami stanowi także niewywiązywanie się przez jedno z nich z obowiązków rodzicielskich względem dziecka. Okoliczność ta w skrajnych, ale nierzadkich przypadkach, stanowiła podstawy do pozbawienia rodzica władzy rodzicielskiej nad małoletnim. W analizowanych sprawach rodzic co czwartego małoletniego został władzy rodzicielskiej pozbawiony.

Ponadto źródłem sporów może być także postawa dziecka, które, wchodząc w konflikt z rodzicem, z którym zamieszkuje, decyduje się na wyprowadzkę do drugiego rodzica. Przy czym decyzje małoletniego nie zawsze są przemyślane, często podejmuje je pod wpływem emocji i chwili, aby po kilku tygodniach/miesiącach zmienić decyzję i nawet w toku sprawy powraca do rodzica, z którym uprzednio zamieszkiwał.

Niezależnie od źródeł sporów pomiędzy rodzicami oraz ich intensywności kwestią kluczową pozostaje nadal troska o dobro dziecka. Dlatego też pozytywnie należy oceniać decyzje

sądów opiekuńczych kierujące rodziców o niskich kompetencjach rodzicielskich, którzy nie potrafią oddzielić własnych problemów od spraw dotyczących ich małoletnich dzieci, na kursy zwiększające umiejętności rodzicielskie lub na specjalistyczne terapie. Wydaje się zasadne szersze korzystanie przez sądy z tego rodzaju rozwiązań, które mogłyby z czasem eliminować konieczność sprawowania nadzoru nad wykonywaniem władzy rodzicielskiej przez kuratorów sądowych.

Wnioski

Jak zaznaczono na wstępie, wyrok rozwody ma charakter konstytuowany, *ex nunc*, a skutkiem jego uprawomocnienia jest ustanie wszelkich stosunków prawnych łączących dotąd małżonków. Jego celem, poza oczywistym, tj. rozwiązaniem małżeństwa, jest kompleksowa regulacja wszelkich kwestii dotyczących spraw małżeńskich, rodzicielskich, alimentacyjnych, mieszkaniowych i majątkowych stron, czyniąc tym samym zadość zasadzie integralności wyroku rozwodowego i chroniąc dobra małoletnich wspólnych dzieci małżonków⁶¹.

Dążąc do ochrony dobra małoletnich wspólnych dzieci stron ustawodawca w art. 58 § 1–2 k.r.o., zawarł katalog co do zasady obligatoryjnych rozstrzygnięć wyroku rozwodowego odnoszących się do nich. Są nimi: orzeczenie o władzy rodzicielskiej nad wspólnym małoletnim dzieckiem obojga małżonków, orzeczenie o kontaktach rodziców z dzieckiem oraz orzeczenie o zakresie partycypacji każdego z rodziców w kosztach utrzymania i wychowania dziecka. Przeprowadzona analiza pokazała jednak, że rozstrzygnięcia sądu rozwodowego nie zawsze w praktyce okazują się adekwatne do rzeczywistych potrzeb i oczekiwań małoletnich, które zmieniają się między innymi wraz z ich dojrzewaniem. Ustawodawca, przewidując możliwość wystąpienia sytuacji, w której z uwagi na zmianę okoliczności faktycznych i/lub konieczność ochrony dobra dziecka konieczna będzie zmiana orzeczenia o wykonywaniu władzy rodzicielskiej, uprawnił sądy opiekuńcze na mocy art. 106 k.r.o. w zw. z art. 577 k.p.c. do zmiany orzeczenia w tym zakresie. Celem prowadzonego przez sąd opiekuńczy postępowania dowodowego w sprawie o zmianę orzeczenia w zakresie władzy rodzicielskiej jest przede wszystkim ustalenie, czy żądania wniosku i stanowiska uczestników postępowania są zgodne z szeroko rozumianym dobrem dziecka.

Analiza akt tego rodzaju postępowania pozwala zatem, poza weryfikacją kwestii związanych z jego przebiegiem, ustalić także, w jaki sposób rozwiedzeni rodzice wykonują władzę

---

⁶¹ J. Sasiak, [w:] *Kodeks...*, red. M. Fras, M. Habdas, art. 58, nt I. 1–2.

rodzicielską, jakie są najczęstsze problemy w jej zgodnym wykonywaniu oraz jak kolejne rozstrzygnięcia sądu rzutują na sytuację prawną i faktyczną osób małoletnich.

Odnosząc się w pierwszej kolejności do tytułowego zagadnienia wykonywania władzy rodzicielskiej przez rozwiedzionych rodziców należy wskazać, że współcześnie sądy rozwodowe stosunkowo często powierzały jej wykonywanie obojgu rodzicom, jednak w zdecydowanej większości przypadków miejsce zamieszkania małoletniego było na tym etapie określone w każdorazowym miejscu zamieszkania matki. Rzadsze były orzeczenia ograniczające władzę jednego z rodziców, częściej ojca, do prawa decydowania o najważniejszych kwestiach dotyczących dziecka, a zupełnie sporadyczne pozbawiające władzy rodzicielskiej czy ją zawieszające.

Zgromadzone dane pozwalają także na stwierdzenie, że sądy rozwodowe, co do zasady zawierają w swoich rozstrzygnięciach, w częściach odnoszących się do małoletnich, wspólnych dzieci małżonków, wszystkie orzeczenia wymagane treścią art. 58 § 1–2 k.r.o. Jednocześnie jednak, zgodnie z przewidywaniami ustawodawcy, rzeczywistość rodzinna rekonstruowana w wyroku rozwodowym nie zawsze jest akceptowana i respektowana, tak przez małoletnie dzieci, jak i samych rodziców.

Małoletni w 27,2% spraw wprost artykułowali potrzebę zmiany orzeczenia w zakresie władzy rodzicielskiej, czyniąc to zazwyczaj wraz ze zmianą miejsca zamieszkania, tj. przeprowadzką do drugiego z rodziców. Rodzice natomiast nie wywiązują się ze swoich podstawowych obowiązków rodzicielskich, tj. nie łożą na utrzymanie małoletnich zasądzonych alimentów, nie interesują się losem dzieci, nie uczestniczą w ich wychowaniu, nie realizują swojego prawa i obowiązków odbywania kontaktów z małoletnim. Wskazane okoliczności stanowiły tylko niektóre z powodów zainicjowania postępowania o zmianę orzeczenia rozwodowego w zakresie władzy rodzicielskiej.

Stanowiska prezentowane przez rodziców w toku spraw pozwoliły na ustalenie, że postępowania tego rodzaju niezwykle często, bo niemal w 50%, prowadzone są między rodzicami pozostającymi w silnym konflikcie. Niekiedy spór rodziców eskaluje do takich rozmiarów, że nie są oni w stanie osiągnąć porozumienia nawet w sprawach kluczowych dla dziecka. Rodzice zarzucają sobie zazwyczaj niewłaściwe wywiązywanie się z obowiązków rodzicielskich, prezentują odmienne spojrzenia na kwestię wychowania małoletniego, jego praw i obowiązków. Rzadziej źródłem konfliktów były problemy komunikacyjne, tj. związane z nieprzekazywaniem informacji na temat stanu zdrowia dziecka, edukacji, czasu wolnego czy miejsca pobytu/zamieszkania. Choć i takie kwestie były podnoszone przez oboje uczestników w toku analizowanych postępowań.

Nie bez znaczenia dla relacji rodziców pozostawała także postawa dziecka. W sytuacji bowiem, gdy małoletni artykułował chęć zmiany miejsca zamieszkania, postawy rodziców, z którymi dotychczas zamieszkiwał, były skrajnie różne. Część akceptowała wolę małoletnie-

go, nie oponując wówczas co do wniosku, druga grupa stanowczo sprzeciwiała się takiemu rozwiązaniu, wchodząc w silny konflikt z drugim rodzicem.

Odnotować należy jednak, że wśród wszystkich przeanalizowanych spraw były także takie, w których rodzice pozostawali zgodni co do treści rozstrzygnięcia, a uczestnik popierał złożony wniosek.

Na uwagę i słowa krytyki zasługują kwestie związane z organizacją i przebiegiem analizowanych postępowań. Sądy opiekuńcze rozstrzygnęły merytorycznie 131 spośród 180 analizowanych spraw, oddalając wnioski w 19 sprawach i uwzględniając w 112. Wydawane przez sąd rozstrzygnięcia były niemal w całości akceptowane przez uczestników, apelowano tylko w 4 sprawach, w jednej wniesiono zażalenie.

Dokonując oceny kwestii procesowych niewątpliwie należy zauważyć, że analizowane sprawy były rozpoznawane w okresie szczególnym, tj. w czasie epidemii SARS-CoV-2, która w sposób znaczący wpływa na pracę wymiaru sprawiedliwości, szczególnie na szybkość podejmowanych czynności i możliwość prowadzenia rozpraw. Mimo tego postępowania przeprowadzone zostały co do zasady sprawnie, trwały w 80,7% przypadków nie dłużej niż 14 miesięcy, licząc od chwili złożenia wniosku do wydania orzeczenia przez sąd pierwszej instancji (zob. tabela 36). Okres oczekiwania na pierwszą rozprawę w niemal połowie postępowań został wykorzystany efektywnie przez przewodniczących, którzy zlecali przeprowadzenie w tym czasie wywiadów środowiskowych, co niewątpliwie należy ocenić pozytywnie.

Zastrzeżenia budzą natomiast kwestie związane z postępowaniem dowodowym. Po pierwsze wątpliwa wydaje się jakość i przydatność około połowy ze 111 opracowanych na potrzeby analizowanych spraw wywiadów środowiskowych. Bezsprzecznie wpływ na sposób ich przygotowania miała wspomniana epidemia, która w pewnych okresach czasu obligowała kuratorów do nawiązywania wyłączenie kontaktów telefonicznych. Niemniej jednak nawet tak szczególna forma zbierania wywiadu nie uzasadnia sytuacji, w której 37,8% wywiadów środowiskowych zawiera tylko przedstawienie stanowiska w sprawie każdego z rodziców, nie odnosząc się do w ogóle do sytuacji życiowej małoletniego.

Na krytyczną oceną zasługuje także fakt deprecjonowania przez sądy opiekuńcze pozycji osoby małoletniej, w postępowaniu które w istocie dotyczyło jej osoby. Sądy opiekuńcze nie tylko bowiem nie uznały za celowe wezwania małoletniego do udziału w sprawie w charakterze uczestnika reprezentowanego przez kuratora ustanowionego przez sąd opiekuńczy, ale również nie realizowały wynikającego z art. 576 § 2 k.p.c. prawa małoletniego do bycia wysłuchanym. Na 180 zbadanych postępowań małoletni byli słuchani w zaledwie 19, a sposób prowadzenia tego dowodu nierzadko pozostawał sprzeczny z wymaganiami jakie w tym zakresie stawia ustawodawca międzynarodowy, dążąc do realizacji postulatów wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom. Naruszając wskazane wymogi, sądy dokonywały wysłuchania na sali rozpraw, w obecności rodziców czy osób trzecich, co niewątpliwie mo-

gło negatywnie wpłynąć na komfort dziecka w czasie trwania czynności oraz swobodę jego wypowiedzi. Przede wszystkim uderzający pozostaje jednak fakt uprzedmiotowienia przez sądy opiekuńcze osób małoletnich, które w realiach analizowanych postępowań pozostawały jedynie cichymi obserwatorami spraw, w których decydowano o ich osobie. Okoliczność ta wydaje się tym bardziej nieprawidłowa, jeśli weźmie się pod uwagę, że blisko 30% postępowań zostało zainicjowanych z uwagi na działania małoletnich, którzy w ponad 60% ukończyli 10 rok życia, a zatem, jak pokazuje doświadczenie życiowe, byli dostatecznie dojrzały, aby wrazić swoje stanowisko w sprawie. Odbieranie im prawa głosu w postępowaniach dotyczących ich osoby, a czasem wręcz prowadzanych pośrednio z ich inicjatywy, stanowi oczywiste naruszenie dobra dziecka, pozostając z kolei w sprzeczności z podstawowym celem sprawy o zmianę rozstrzygnięcia w zakresie władzy rodzicielskiej, określonym art. 106 k.r.o. w zw. z art. 577 k.p.c., tj. ochroną dobra dziecka.

Aneks

Wykaz orzecnictwa

Orzeczenia SN

Postanowienie:

- z 14 października 1970 r., III CRN 181/70, OSNC1971, nr 6, poz. 107;
- z 6 listopada 1972 r., III CRN 281/72, OSNC 1973, nr 10, poz. 172;
- z 30 sierpnia 1977 r., III CRN 204/77, LEX nr 7986;
- z 26 sierpnia 1999 r., III CKN 324/99, LEX nr 528123;
- z 5 maja 2000 r., II CKN 761/00, LEX nr 51982;
- z 3 lutego 2012 r., I CZ 153/11, LEX nr 1130293;
- z 24 listopada 2016 r., II CA 1/16, OSNC 2017, nr 7–8, poz. 90.

Uchwała:

- z 11 października 1963 r., III CO 23/63, OSNC 1964, nr 9, poz. 168;
- (cała Izba SN – Izba Cywilna) z 18 marca 1968 r., III CZP 70/66, OSNC 1968, nr 5, poz. 77;
- z 12 maja 1969 r., III CZP 24/69, OSNCP 1969, nr 12, poz. 213;
- z 30 maja 1985 r., III CZP 26/85, OSNC 1986, nr 4, poz. 45;
- z 13 lipca 1987 r., III CZP 40/87, OSNC 1988, nr 11, poz. 154;
- z 26 lipca 1990 r., III CZP 36/90, OSNC 1991, nr 2–3, poz. 24;
- z 20 marca 1992 r., III CZP 16/92, OSNC 1992, nr 9, poz. 162;
- (w składzie 7 sędziów) z 8 marca 2006 r., III CZP 98/05, OSNC 2006, nr 10, poz. 158.

Orzeczenie:

- z 7 czerwca 1950 r., Ł.C. 522/50, LEX nr 3247303;
- z 10 października 1950 r., C 300/50, LEX nr 3247297;
- z 28 sierpnia 1951 r., C 154/51, OSNC 1952, nr 3, poz. 69;
- z 16 listopada 1951 r., C 260/51, OSNC 1951, nr 3, poz. 90.
- z 21 listopada 1952 r., C 1814/52, OSNCK 1953, nr 3, poz. 92;
- z 19 listopada 1956 r., 2 CR 898/56, OSNCK 1957, nr 3, poz. 90.
- z 30 stycznia 1957 r., 4 CR 924/55, OSNCK 1958, nr 1, poz. 22.

Wyrok:

z 9 czerwca 1975 r., III CRN 155/75, LEX nr 4977.

Orzeczenia sądów powszechnych

Wyrok SA w Warszawie z 4 lipca 2018 r., V ACa 484/17, LEX nr 2531598.

Wyrok SA w Warszawie z 15 września 2020 r., V ACa 776/18, LEX nr 3102213.

Wyrok SA w Poznaniu z 17 grudnia 2009 r., I ACa 906/09, LEX nr 628230.

Bibliografia

Cieśliński M.M., *Wysłuchanie dziecka w procesie cywilnym (art. 2161 k.p.c.)*, „Przegląd Sądowy” 2012, nr 6.

Dolecki H., Sokołowski T. (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2010.

Gromek K., *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2009.

Gudowski J., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom IV. Postępowanie rozpoznawcze. Postępowanie zabezpieczające*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016.

Jędrejek G., *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz aktualizowany*, LEX 2019, nt 11.

Sasiak J., [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. M. Fras, M. Habdas, LEX 2021, art. 58, nt I. 1–2.

Smyczyński T., *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2009.

Stojanowska W., [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 11, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, red. T. Smyczyński, Warszawa 2009.

Stojanowska W., Kosek M., *Nowelizacja prawa rodzinnego na podstawie ustawy z 6 listopada 2008 r. i 10 czerwca 2010 r. Analiza. Wykładania. Komentarz*, Warszawa 2011.

Weitz K., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Postępowanie rozpoznawcze, art. 216¹*, red. T. Ereciński, Lex 2016.

Zieliński A., *Prawo rodzinne i opiekuńcze w zarysie*, Warszawa 2011.

Inne

Sejm VI kadencji, druk nr 888, [https://orka.sejm.gov.pl/Druki6ka.nsf/0/68047150EDDA-8EB1C12574B8004D19C7/\\$file/888.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/Druki6ka.nsf/0/68047150EDDA-8EB1C12574B8004D19C7/$file/888.pdf)

Wykaz spraw o zmianę wyroku rozwodowego w przedmiocie władzy rodzicielskiej (symbol 206) objętych badaniem aktowym

L. p.	Sąd spadku – sąd rejonowy	Sygnatura akt
1.	Poznań Grunwald i Jeżyce	IX Ns 480/13
2.	Poznań Grunwald i Jeżyce	IX Ns 1861/16
3.	Poznań Grunwald i Jeżyce	IX Ns 2189/15
4.	Poznań Grunwald i Jeżyce	IX Ns 785/11
5.	Poznań Grunwald i Jeżyce	IX Ns 149/13
6.	w Bytomiu	I Ns 1229/17
7.	w Bytomiu	I Ns 2698/15
8.	w Bytomiu	I Ns 2525/13
9.	w Bytomiu	I Ns 2337/13
10.	w Bytomiu	I ns 1500/12
11.	w Bytomiu	I Ns 1175/13
12.	w Bytomiu	I ns 1024/15
13.	w Bytomiu	I Ns 288/17
14.	w Elblągu	I Ns 760/11
15.	w Elblągu	I Ns 579/13
16.	w Elblągu	I Ns 609/16
17.	w Elblągu	I Ns 325/14
18.	w Elblągu	I Ns 266/12
19.	w Elblągu	IX Ns 832.12
20.	w Człuchowie	I Ns 469/11
21.	w Człuchowie	I Ns 203/12
22.	w Człuchowie	I Ns 217/15
23.	w Człuchowie	I Ns 360/13
24.	w Człuchowie	I Ns 235/14
25.	w Człuchowie	I Ns 407/19
26.	w Człuchowie	I Ns 536/15
27.	w Człuchowie	I Ns 280/18
28.	w Człuchowie	I Ns 181/19
29.	w Gorzowie Wielkopolskim	I Ns 531/11
30.	w Gorzowie Wielkopolskim	I Ns 512/14
31.	w Gorzowie Wielkopolskim	I Ns 730/13
32.	w Gorzowie Wielkopolskim	I Ns 432/17
33.	w Bartoszycach	I Ns 3526/12

L. p.	Sąd spadku – sąd rejonowy	Sygnatura akt
34.	w Biskupcu	I Ns 322/15
35.	w Biskupcu	I Ns 375/16
36.	w Biskupcu	I Ns 429/16
37.	w Biskupcu	I Ns 19/17
38.	w Biskupcu	I Ns 38/16
39.	w Biskupcu	I Ns 12/15
40.	w Gryficach	I Ns 162/17
41.	w Gryficach	I Ns 324/17
42.	w Gryficach	I ns 327/18
43.	w Gryficach	I Ns 266/18
44.	w Gryficach	I Ns 134/17
45.	w Gryficach	I Ns 325/18
46.	w Gryficach	I Ns 224/17
47.	w Gryficach	I Ns 425/17
48.	w Gryficach	I Ns 401/17
49.	w Bartoszycach	I Ns 112/18
50.	w Bartoszycach	I Ns 1768/15
51.	w Bartoszycach	I Ns 2139/16
52.	w Bartoszycach	I Ns 523/17
53.	w Bartoszycach	I Ns 3432/14
54.	w Bartoszycach	I Ns 152/18
55.	w Grodzisku Wielkopolskim	I Ns 525/17
56.	w Grodzisku Wielkopolskim	I Ns 76/20
57.	w Grodzisku Wielkopolskim	I Ns 607/17
58.	w Grodzisku Wielkopolskim	I Ns 505/18
59.	w Biskupcu	I Ns 31/17
60.	w Biskupcu	I Ns 24/18
61.	w Biskupcu	I Ns 25/17
62.	Poznań Grunwald i Jeżyce	I Ns 275/13
63.	Poznań Grunwald i Jeżyce	I Ns 27/12
64.	Poznań Grunwald i Jeżyce	I Ns 1935/15
65.	Poznań Grunwald i Jeżyce	I Ns 1171/15
66.	w Chrzanowie	I Ns 991/14
67.	w Chrzanowie	I Na 417/10
68.	w Chrzanowie	I Ns 1516/15
69.	w Chrzanowie	I Ns 249/15

L. p.	Sąd spadku – sąd rejonowy	Sygnatura akt
70.	w Chrzanowie	I Ns 620/17
71.	w Chrzanowie	I Ns 1194/16
72.	w Chrzanowie	I Ns 1371/13
73.	w Chrzanowie	I Ns 101/16
74.	w Chrzanowie	I ns 1003/15
75.	w Chrzanowie	I ns 511/17
76.	w Mińsku Mazowiecki	I ns 222/15
77.	w Mińsku Mazowiecki	I ns 1086/16
78.	w Mińsku Mazowiecki	I Ns 527/17
79.	w Mińsku Mazowiecki	I Ns 1587/14
80.	w Mińsku Mazowiecki	I Ns 188/13
81.	w Mińsku Mazowiecki	I Ns 26/11
82.	w Mińsku Mazowiecki	I Ns 650/18
83.	w Mińsku Mazowiecki	I Ns 694/15
84.	w Kościerzynie	I Ns 32/18
85.	w Kościerzynie	I Ns 36/18
86.	w Kościerzynie	I Ns 171/15
87.	w Kościerzynie	I Ns 291/15
88.	w Kościerzynie	I Ns 91/15
89.	w Kościerzynie	I Ns 86/15
90.	w Kościerzynie	I ns 263/17
91.	w Kościerzynie	I Ns 1103/15
92.	w Kościerzynie	I Ns 796/15
93.	w Piotrkowie Trybunalskim	I Ns 1409/13
94.	w Piotrkowie Trybunalskim	I Ns 293/13
95.	w Piotrkowie Trybunalskim	I Ns 955/14
96.	w Piotrkowie Trybunalskim	I Ns 1379/13
97.	w Piotrkowie Trybunalskim	I Ns 315/18
98.	w Piotrkowie Trybunalskim	I Ns 646/19
99.	w Piotrkowie Trybunalskim	I Ns 340/20
100.	w Piotrkowie Trybunalskim	I Ns 492/20
101.	w Piotrkowie Trybunalskim	I Ns 2088/16
102.	w Piotrkowie Trybunalskim	I Ns 1477/16
103.	w Wodzisławiu Śląskim	I Ns 112/20
104.	w Wodzisławiu Śląskim	I Ns 1949/15
105.	w Wodzisławiu Śląskim	I Ns 1734/13

L. p.	Sąd spadku – sąd rejonowy	Sygnatura akt
106.	w Wodzisławiu Śląskim	I Ns 1041/14
107.	w Wodzisławiu Śląskim	I Ns 574/14
108.	w Wodzisławiu Śląskim	I Ns 557/13
109.	w Wodzisławiu Śląskim	I Ns 568/19
110.	w Wodzisławiu Śląskim	I Ns 331/12
111.	w Wodzisławiu Śląskim	I Ns 1625/15
112.	w Siemianowicach Śląskich	I Ns 843/11
113.	w Siemianowicach Śląskich	I Ns 519/14
114.	w Siemianowicach Śląskich	I Ns 248/12
115.	w Siemianowicach Śląskich	I Ns 281/13
116.	w Siemianowicach Śląskich	I Ns 76/17
117.	w Siemianowicach Śląskich	I Ns 740/13
118.	w Siemianowicach Śląskich	I Ns 918/13
119.	w Siemianowicach Śląskich	I Ns 306/10
120.	w Siemianowicach Śląskich	I Ns 405/09
121.	w Siemianowicach Śląskich	I Ns 28/13
122.	w Puławach	I Ns 1052/13
123.	w Puławach	I Ns 596/18
124.	w Puławach	I Ns 125/17
125.	w Puławach	I Ns 998/16
126.	w Puławach	I Ns 12/15
127.	w Puławach	I Ns 685/12
128.	w Puławach	I Ns 483/11
129.	w Puławach	I Ns 661/12
130.	w Puławach	I Ns 234/11
131.	w Puławach	I Ns 230/11
132.	w Strzelcach Opolskich	I Ns 192/16
133.	w Strzelcach Opolskich	I Ns 896/15
134.	w Strzelcach Opolskich	I Ns 896/14
135.	w Strzelcach Opolskich	I Ns 537/14
136.	w Strzelcach Opolskich	I Ns 638/14
137.	w Strzelcach Opolskich	I Ns 587/14
138.	w Strzelcach Opolskich	I Ns 618/16
139.	w Lubaniu	I Ns 38/18
140.	w Lubaniu	I Ns 287/19
141.	w Lubaniu	I Ns 297/18

L. p.	Sąd spadku – sąd rejonowy	Sygnatura akt
142.	w Lubaniu	I Ns 409/15
143.	w Lubaniu	I Ns 797/16
144.	w Iławie	I Ns 370/18
145.	w Iławie	I Ns 99/15
146.	w Iławie	I Ns 65/15
147.	w Iławie	I Ns 813/15
148.	w Iławie	I Ns 653/17
149.	w Iławie	I Ns 327/19
150.	w Iławie	I Ns 483/14
151.	w Iławie	I Ns 46/11
152.	w Tomaszowie Mazowieckim	I Ns 492/14
153.	w Tomaszowie Mazowieckim	I Ns 247/11
154.	w Strzelcach Opolskich	I Ns 506/14
155.	w Tomaszowie Mazowieckim	I Ns 979/10
156.	w Tomaszowie Mazowieckim	I Ns 448/11
157.	w Tomaszowie Mazowieckim	I Ns 144/11
158.	w Lipnie	I Ns 323/19
159.	w Lipnie	I Ns 113/19
160.	w Lipnie	I Ns 559/14
161.	w Lipnie	I Ns 260/18
162.	w Lipnie	I Ns 136/18
163.	w Lipnie	I Ns 155/14
164.	w Lipnie	I Ns 375/19
165.	w Lipnie	I Ns 128/16
166.	w Skarżysku-Kamiennej	I Ns 264/14
167.	w Skarżysku-Kamiennej	I Ns 855/14
168.	w Skarżysku-Kamiennej	I Ns 1093/16
169.	w Skarżysku-Kamiennej	I Ns 86/27
170.	w Skarżysku-Kamiennej	I Ns 274/19
171.	w Skarżysku-Kamiennej	I Ns 816/12
172.	w Kielcach	I Ns 804/11
173.	w Kielcach	VIII Ns 115/15
174.	w Kielcach	VIII Ns 719/14
175.	w Kielcach	I Ns 495/12
176.	w Kielcach	I Ns 380/13
177.	w Kielcach	VIII Ns 174/17

L. p.	Sąd spadku – sąd rejonowy	Sygnatura akt
178.	w Kielcach	VIII Ns 374/14
179.	w Kielcach	VIII Ns 442/13
180.	w Kielcach	VIII Ns 540/15
181.	w Kielcach	I Ns 1007/13
182.	w Jeleniej Górze	I Ns 2126/15
183.	w Jeleniej Górze	I Ns 594/13
184.	w Jeleniej Górze	I Ns 905/17
185.	w Cieszyń	I Ns 1151/21
186.	w Cieszyń	I Ns 1045/17
187.	w Cieszyń	I Ns 1001/17
188.	w Cieszyń	I Ns 316/20
189.	w Cieszyń	I Ns 1004/19
190.	w Cieszyń	I Ns 1196/11
191.	w Cieszyń	I Ns 200/12
192.	w Cieszyń	I Ns 124/17
193.	w Olsztynie	X Ns 788/14
194.	w Olsztynie	X Ns 752/17
195.	w Olsztynie	X Ns 719/14
196.	w Olsztynie	X Ns 395/27
197.	w Olsztynie	X Ns 1223/16
198.	w Olsztynie	I Ns 146/10
199.	w Olsztynie	I Ns 748/13
200.	w Olsztynie	I Ns 276/14
201.	w Olsztynie	I Ns 320/19